

Virginia House of Burgesses protests the Eng. Govt's attempt to stop trade with the Dutch 4/5/1647

F229

A2

Dutch in N. Neth / Virginia
Journals of the House of Burgesses of Virginia 1619-1658/59.
Edited by H.R. McIlwaine. Richmond, Virginia, MCMXV.

[From the Virginia Magazine of History and Biography, XXIII, 244-247]

[By the Governor, Counsell, & Burgesses of the Grand Assembly in Virginia, Aprill the 5th, 1647.]

p.74

"Whereas many & most absolute necessities have given Cause to severall late grand Assemblies to establish sundry solemne Acts & publish declarations thereupon to invite & encourage the Dutch nation to a Trade & Commerce with the Inhabitants of the Collony, wch now for some few yeares they have injoyed with such Content, Comfort & releife that they esteeme the continuance thereof, of noe lesse consequence then as a relative to their being & subsistence.

Now for as much as rumours & reports are rayseed and spread abroad, that by a late ordenance of the Parliament of England, all strangers are p^rhibited trade wth any of the English plantat^ons, wch wee conceive to bee the invention of some English Merchants on purpose to affright & expell the Dutch, and make way for themselves to Monopolize not onely our labours and fortunes, but even our P.sons, wch wee may with soe much sence of smart deliver, in that with the cofidence of truth wee may averre, that the Monopolize, contracts & of p^riects of our commodity designed upon & against us by the English Merchants for false ende, & to our ruine have cost us more in charges of Assemblies, then would have sufficiently fortified the Country with the advantage of many a p^rfitable nursurye for Manufactures:

In wch report wee have Cause to feare the hand that hath all-ready bin soe heavy upon us & with Charity enough to doubt a practise from those whose heads have been over busily & restlesly imployed to gaine their ends upon us:

ffor wee may not p)sume on such a thought that the most hono^{ble} houses of Parliament would conclude us in a Case of right & priviledge granted unto us by ancient Chart^r. (Vidzt) that it should be lawfull for the Planters to entertaine trade with any nation or people in amitye with his Matie especially without hearing of the p^rties principally interested, wch infringeth noe lesse the libertye of the Collony & a right of deare esteeme to free borne Psons: (Vidst) that noe lawe should be established within the kingdome of England concerninge us without the consent of a grand Assembly here.

Or in Case the most hon^{ble} houses have bin abused & by the wylie & spetious p)tentences of Merchants, or Seamen trading to the Collony bin circumvented to the passing of such an Ordinance, wee are assured the Justnes of our Cause will finde admittance & vindication from y^t hono^{ble} Counsell: The rights, immunities & priviledges of our Charter by as due a Clayme belonginge to us, as is the wages of an hirelinge that hath laboured for it, for they only gave us Invita^{con} & were the Condi^{con}all reward & guerdon p^rpounded for our Undertakeings in those rugged paths of Planta^{con}.

But haveing neyther received p^rhibition or Intima^{con} concerning the sayd trade, wee can interprett noeother thing from the report, then a forgerye of avaritious Psons, whose sickle hath bin ever long in our harvest allreadye.

Howsoever if the Act were illegall (though on the contrary wee are warranted by right & therefore by lawe) wee must like Creatures even of sence p^rvide for our owne safeties & subsistance.

In Order whereupon, wee doe againe invite the Dutch Nation & againe publish & declare all ffreedome & libertie to them to trade.

within the Collony. And doe oblige ourselves & the whole Collony to defend them with our uttermost power & abilitye, in the peaceable fruition thereof eyther by repara^{ce}on from the estates of t^hose who shall offer them any violence or cause them any disturbance or otherwise; & shall p^rceede gainst them as Oppugners of our undoubted rights & priviledges.

Undated, anonymous MS, 64 folios not published in? [1647]?
Jameson's Narratives (1909), mention of year 1647
on p. 57, but probably written later. Lies in the
General State Archives, The Hague, but I have no
bundle number

Dutch in N. Neth
A.R., The Hague, _____?

106 r

Inlijdinghe

Soo wel die ghenen die haer werck maken van uijtheemse
en wonderlicke geschiedenisse als veele vremde wijgh ghe-
siene ofte onbekende landen schriftelijk op te stellen heb-
ben gheenlijck tot heure dienste en ghehoorsaemheijt glade
aenghenaeme ende soet vloende woorden om soo het ghene sij
beschrijven (dat wel verders in sijn ~~selven soo~~ heel
uijtmuntende niet wesen soude) den leser des te smakelijcker
te maken. ^Dese ghenen ben ick niet sins gheweest te misprijsen,
maer houde het in tegen^ddeel daer voor dat sulcke loffelijke
toevallen meerendeels het 't ghene daerontrent sij besigh
sijn meerder doen stijgheren in het ghevoelen des lesers als
de sake, naet en sonder siercel voorghestelt sijnde, selfs
wel in vermoghen soude. ^Wijdt dit insight alleen heeft het mijn
raetsaem ghedaght mijne pennen tot hier toe te bedwingen,
hoewel ick bekennen moet op mijn selven met maeten noch
qualijck soo veel hebben konden verwinnen, al tijt hopende dat-
ter eenigh bequamer liefhebbende gheest gheopenbaert soude
sijn in wiens ghemoet ^{nieu} ~~in den~~ Nederlant soo veel vermoghen
soude hebben, dat het voor ons ^{onnodigh} ~~overoeght~~ ware gheweest desen
aerbijt aen te nemen, maer nu eenen ruijmen tijt verwacht en
ghewacht hebbende, soo dat vermeent idereen het klaghen van
verhaesten te sijn benomen, en dies halven volgaen te hebben,
siende oock datter niet merckelijcx te voorschijn komt om
de weetgierigheij liefhebbers ghenoughsamen kennisse en kont-
schap van dat lant en des selfs ghelegghentheijt te gheven,

N. Neth

106 r

en aen de aender sijde aenghedreven sijnde van sodanighe vrienden, die niet gerne soude mishagen, alhoewel ons eijghe onbequaemhijt daer t'enemael van af schijnt te raden, soo is noghtans de innerlijke sught tot Nieu Nederlant in ons soo ^hraghtigh, dat sij dese en andere derghelijcke kinder? strenghen doet los bersten en ons sprekende maeckt van saeken die wij wel ghehoort, ghesien en ondervonden hebben, oock daer om weten waeraghtigh te wesen, maer even wel niet ghenogh bequaem sijn naer waerdije te beschrijven, dogh ter ^{tijde} dese plaetse almans tot nogh toe open ghelaten is, soo sullen verhopē (verte?) dat de liefhebbende leser onsen gheringhen aerbeijt ten besten nemende meer sal sien op de sake selfs als op de sleghte en onghesoghte woorden, daer wij de selve mede sijn voorstellende.

In het beschrijven deser ghestelde sake sullen raetsaem oordelen ons bij ghelegenthijt wat te rusten in het ooghte houden op het vertogh der ghemeente van Nieu Nederlant aen haer Ho.Mo. over ghegheven, daer den leser op het stuck van de lantschijdinghe somtijts haer sullen wijsen, alsoo het nu in verschijde drucken ghemeenen wel te bekomen is.

No. 1

Waer Nieu Nederlant geleghen is

Nieu Nederlant, also beij Neerlanders ghenaept om redenen die hier naer verhalensullen, is een seer schoon aenghenaem ghesont en lustigh dantschap daer het voor alderlij slagh van mensen beter ruijmer aen de kost of mackelijcker door de werelt te raken is als in Nederlant ofte eenighe andere quartieren des werelts als bekend is ghelegghen in de Noorderdeelen van de Nieuwe Americaense werelt beginnende

106 v

bij noorden de Equinonteale? ^{linie} riviere? op de hoghste van aght en dertigh graden en drie en vijftigh minuten langhs de zee custe hem strekende tot over de twee en veertigh graden bij noorderlijcker brete.

No 2. Wanneer en van wien Nieu Nederlant eerst ghevonden is.

1609 Dit lantschap is eerst mael ghevonden en ontdeckt in den jaren onses heren Jesu Christi dusent ^{ses} ~~een~~ hondert neghen als wanneer ter custe van de gheoctroijeerde Oost Indische companie afgheveerecht is het schip de Halve Maen om bij Westen eenen doorganck naer het coninckrijk van china te soeken op dit schip was schepper en koopman eenen Henderick Hutson wel een Engelsman gheboortigh maer langh onder de Nederlanders verkeert hebbende ende nu in dienst en maentgelt van de Oost Indise comp.e dit schip van de Canarise eijlanden af t sijl gaende stelden sijne coers west ten Noorden heen? hebbende soo bij de twintigh etmaal met redelijcken speet? geseylt ontmoeten ~~lant~~ naer haer gissingh op de drie hondert en twintigh graden bij westen onder het lant dan komende en sinde de custe en strant bequaem begaven haer daer naer toe namen het gheseght en en erkende ~~aan~~ vershijde tijkenen dat nocht eenigh Christen daer te voren gheweest was maer het lant nu daer eerst ontdeckt werden namen oock besit daer van naer tijts ghelegenthijt.//

No.3 Waerom dit lantschap Nieu Nederlant ghenaeemt waert

Ghelijck ghehoort is soo hebben in den jare dusen ses-
honder neghen de Neerlanders dit lant eerstmael ghevonden
en in haer besit en eijghendom ghenomen omdat het nu in vrucht-

107 r
(weer)

(temperature)

baerhijt ghematighijt en ghelegenthijt ter neringh zeehavens
wateren visserijen weer en wint als andere prijswaerdighe
hoedanigheden soo men die oock sal ghelieven te noemen met
Nederlant soo ghelijck is ofte om beter ende nader de waer-
hijt te segghen door de banck wat overtreft soo is het op
goede redenen Nieu Nederlant ghenaeamt sijnde soo veel te seg-
ghen als een ander ofte nieu ghevonden Nederlant dogh op de
eerste vindinghe komt het meest aen en weert in't ghemein
op de overeenkomste van china ofte temperature soo seer bij
andere niet ghesien wij sien dat de Francen in het selfde
ghedeelte des Nieuwe werelts hare landen soo daer sijn hebben-
de Canada ofte Nova Francia namen allen om dat sij de eerste
bemaaghtighde daer van sijn want het komt met het clima ofte
temperature van Vranckrijck gans niet overeen sijnde Vranck-
rijck een lant meerder hellende naer de werzte als naer de
koude en Nieu Vranckrijck is soo kout en winteraghtigh dat
ghemeenlijck den snee daer te lande vier^{of} vijf maenden aen
een over het lant legt dickwils vier of vijf voeten diep
soo dat seer kostelijck daer valt eenigh hierbants nae daer
aen te houden en hoewel het sich niet noordelijcker als op
de vijftigh graden streckt is evenwel de lught des winters
daer soo fijn helder en scherp dat wanneer de snee eenmaels
valt dat ghemeenlijck in't lasten van November ofte december
gheschiet de selve niet weder wegh dooit als door de kraghte
der sonne ghemeenlijck in de maent van April en soo het koemt
te ghevuren dat ondertussen een vlagh reghen daer te lande
valt dat nogtans selden des winters ghebeurt want het is
daer wel veel drooghe koude onderworpen maer geen voghtighe

107 r

soo sackt den snee wel een stuck weeghs meer en krijght
boven een herde korst beswaerlijck voor vee en mensen die
het ghebruijken moeten maer vergaet of versmelt selden t'
enemael wegh.

(wetlijckhijt)

soo hebben oock de Sweden daer een plaetse die sij Nieu
Sweden noemen gans van clima ofte temperature niet overeen-
komende als dit ghene op de hoghte van neghen enderlegh?
graden onder ons legghende maer alle quansuijs om dat sij
daer eenigh besit hebben waervan haer noghtans den tijtel
seer begisputeert wert en sijlieden de wetlijckhijt niet van
souden kunnen doen blijken.//

Soo is dan oock Nieu Nederlant als eerst van Neerlanders
gehvonden sijnde mede ten aensien de vendinghen alsoo ghe-
naempt dat dit lant eerst van Neerlanders ghevonden is blijck
mede klaer daeruijt dat de Indianen ofte inboorlinghe die
der nogh veel in't leven sijn en wij dickwils en vershijde
hebben horen spreken soo out dat se der van hughen ront
uijt verklaren dat voor het aenkomen van ons Neerlants schip
de Halve Maen in't jaer 1609 sij inboorlinghen niet wisten
datter meer mensen in de werelt waren als daer van hant ghe-
lijck haer veel min mensen soo veer van haer slagh
en fatsoen verschillende als haere en onse natie sijnde ha-
re natie op de borst ende ontrent de mont gans kael en en
den vrouwen ghelijck, de onse keel harigh sij onghekleet
en meest ondeckt voornemelijck des somers en wij altijt ghe-
kleet en bedeckt soo dat dien sommige van haer ons schip
van daer eerst saghen aenkomen al heel niet wiste wat daer
van te oorgelen en in swaer bedughten stonden of het oock

107 v

spook ofte dierghelijke werck was dan of het uijt den
 hemel ofte uijt de hel moghte komen anders of het wel een
 selsame vis ofte zeemonster soude moghen wesen en of die ghe-
 ne die der op waren beter naer quijvels of naer mensen ghe-
 leken en soo voorts ghelijck icker sijn verschijde ghevoelen
 heeft altijt der liep een heel vrent gherught van door het
 lant en 't ghaf groote versghenthijt bij alle de Indianen
 ghelijck mijn dickwils vershijde Indianen ghetuijght hebben
 dies wij het oock voor een seker bewijs houden dat de Neer-
 landers de eerste vindere ende besetters van Nieu Nederlandt
 sijn ^{want der zij} wilden die over de honder jaren hueghen ende sooder noch
 eenigh volck voor de onse gheweest waren daervan soudensij
 al ietwes weten te segghen soo selfs niet ghesien hadden
 soudens ten minsten van haer voorouders ghehoort hebben der
 sijn oock luijden die vermenen dat voor veele jaren der
 Spaenjaers in't lant gheweest sijn maer het voor haer wat
 te kout vindende weder verlaten hebben en dat de Boentiens?
 en Tarolise^k ofte Maijes daer van onder de wilden ghe-
 bleven sijn maer 't is niet waerschijnlijck heb het oock noeit
 van de wilden konnen vernemen ende Boentiens met het ^{keren} haren?
 segghen se haer van de Suijtse wilden wel eertijts overghe-
 levert te sijn die het oock voor een tijt noghal vrij veel
 suijdelijker van mensen die daer wonen bekomen hadden dat
 wel waer kan wesen want in Florida hebben al over langh Cas-
 tiliaenen ghewoont ofte misschien is den Maies oock veel
 eerder in die waerme landen onder de Indianen gheweest maer
 onse wilden segghen dat se van te voren onse van de Maijes
 wisten basten van bomen aten en wortelen in plaetse van broot//

108 r

No.4 De Negerlanders eerste besitters van Nieu Nederlandt.

Hoewel de possessie en het recht dat de Neerlanders tot Nieu Nederlandt hebben in het vertoogh der ghemeenten genoghsaem in't lang en brede verhandelt wert en wijnigh meer van soude kunnen gheseght sijn ten waere men de archiven van de w.Indise comp.e tot sijn wil hadde soo sullen evenwel in het verbijgaen daer wat van aen raken doen dan eerstmael in het jaer 1609 bij de Neerlanders dit lant op ghedaen waert en aen de inboorlinghen bemerkende dat sij aldaer de eerste Christenen en vinders waren namen sij op de naem ende van wegghen hare Ho.Mo. mijn heeren de staten generael der vereenichde Nederlanden possessie eerst bij de zuijt bael aen kaep Hinlopen die sij doen mael soo noemden ghelijck sij den selfden naem oock nogh heeft en vaeren soo al voort langhe de kuste en op de revieren de plaetse versijde benaminghe ghevende tot aen de groote Noort revier die sij daer op voeren soo dat se de Enghese nogh sommige Hutsons revier willen namen maer sij noemden se doen Mauritius revier naer prins Maurits die doen wel in Neerlandt goeverneur was van daer vaeren se voort tot verbij caep Raedt daer se oock possessie namen ende noemden de selve Nieu Hollant en daer naer hebben onse Neerlanders de selve ghepossiedeerde plaetse van tijt tot tijt al voortaan bevaren en behandelt tot dat daer naer met het opreghten van het octroei der West Indise compagnie dese plaetsse daer mede onder besloten is ende hoewel wij al vooren eenighe gheleghentheden van forteressen familliren en besterellen daer hadden soo heeft men voort sedert den jare 22 verschijde forten daer doen steghten bouwerijen

1622

108 r

en plantagien opreghten oock veel landerijen van de inboor-
 linghen doen in kopen en andere tijkenen van possessie van
 tijt tot tijt ghenomen ghelijck in't langhe te sien is in
 het aenggevoerde vertogh der ghemeente in Nieu Nederlant
 daer wij den liefhebbende leser naer toe wijsen en daerom
 is het heel vreemt en onfatsoenlijck ^Wbijten reden dat eent-
 ghe andere nasien eenigh recht ofte jurisdictie aen die
 plaessen ofte die daer tussen ende onder begrepen zijn en
 van ons Neerlanders eerst beseten haer willen aanmatighen.
 No.5 De limiten van N.N. en soo ver se strecken.

Nieu Nederlant waert bepaelt van den oceaen ofte de
 groote zee die tussen Europa en America leght van Nieu En-
 gelant de revier van Canada of Nieu Vranckrijck ^Wwaer allen
 ten delen en Virginia eenighe dogh niet wel ervaren^g luijden
 noemen het heel Noort America met eenen naem Virginus om
 dat Virginia door den tabacks handel die daer veel valt heel
 bekend is ende sal dit allen tot waerschouwinghe dienen eer
 wij sullen voort gaen (verte?)//

De kust van Nieu Nederlant streckt meestendeel of door
 malkander suiijt Waest en Noort Oost langhs de wal is meest
 suiijver en sant gro^ot fatsoenlijck opdraghende aen de suiijt
 West sijde paelt het aen Virginia sonder dat nogh de limietin-
 ghe decideert zijn dogh sal bij cas van populatie klijn of
 gheen verschil om vallen aen de Noort Oost sijde stoot het
 aen Nieu ^Wngelant en is vrij wat verschi^d om de limiten
 't waer te wesen het selve alwel ghe^Wdecideert ware bij Noor-
 den streckt de revier van Canada een groot ent heen maer
 bij Noort Westen is't nogh niet bekend ofte bepaelt der zijn

108 v

verschijde van onse Neerlanders heel diep te lantwaert inne gheweest tot 't seventigh of taghentigh mijlen en meer van de zee kant af te rekenen wij handelen oock wel dickwils met Indianen die tien twintigh en meer dagh rijdens uijt het lant komen en nogh wel verder ter beverjacht gheweest hebben maer se weten vele gheen ent bepalinghe ofte schijdinge te spreken en sien heel vreemt op als men haer over dierghelijke vraght daerom moghen wij te reghte segghen dat niet weten hoe ver of diep het lant sich is strekende soude wel uijt verschijde waerschijnelijke teeken en als den lant wint die der seer domineren kan de groote koude de menichte van leven en ander wilt datter ghenoech waert en het overtrecken en keren der meenichte van water voghelen te oordelen sign het lant eenighen honderden mijlen die 't moste strecken soo dat de grootheijt deser provincie nogh onbekent is.

No.6 Van de kusten voor lant en zeehavens

De kust van Nieu Negerlant streckt als boven gheseght is suijt west en Noort Oost Is suijver en sandigh seer natuerlijck droghende ende alhoewel de barre vlacke zee daer teghens aen staet meest over al bequaem om te verkeren eensdeels om dat het suijver sant gront is ten andere om datter uijter zee heel seldom swaer weer valt uijt ghenomen somtijt uijt den suijt Oosten met springh tijt maer als den wint uijt het noorden en Noort West waeit die daer sterckke domineren kan doen is het een opper wal een goede ree met wijgh ghevaer derhalve soo bequaeme en aengename kust om in alle tijden van het jaer aen te doen als men soude kunnen wenssen want het heeft daer doergaens hooghe lande die haer

108 v

van heel ver opdoen het droght oock heel natuerlijck soo dat het loot bij tijts waerschout.

(alderlij vee)

Het voorlant is in't ghemeen dubbelt op sommige plaetsen in eijlanden (die seer bequaem sijn om (verte) verkens en alderlij vee op te voeden) ghebroken soo dat men vanr buijten oordelen soude dat men ten eersten het vaste lant ontmoet nochtans het sijn maer eijlanden ofte voorlant die binnen s lants meder groote en ruijme valijen wateren en kreken hebben die oock dickwils bequaem en navigabel sijn om te passeren van de eene plaets naer de andere.

(vaste stenen)

Voor den aenloop ende ghewelt des zees die ghevreest moghte werden schier ofte moeghen bij enundatie stormen ofte andersins het lant (ten minsten ontrent de zee) zoude moghen consumeren ofte verminderen heeft de nature aldaer seer voor-sightigh voorsien want het heeft godt ghelieft het naesten see lant behalven de platen stranden en vallijen doorgaens te besorgen en versekeren met vaste stenen fondamenten niet wel ~~juist~~ overal maer ter plaetse daer de zee eenigh ghe-welt ofte swaren aenslaeg deet soo datter ~~viele~~ naturen daer te landen ontrent de water kanten ontallijken veel stenen hoofden sijn soo heght sterck hoogh accomodabel en nodigh dat men se met menssen handen en groote kosten heel qualijck sodanigh soude kunnen maken.

Zeehavens sijnder in Nieu Nederlandt veel en verschijden de selve alle te willen met hare omstandigheden beschrijven soude allen ^e een werck wesen veel grooter als wij dit voorne-mens sijn te maken sullen daer van soo ter greepe de ghelijck men seght overslaghs gewijse daer watt van aentijkenen om plaetse en werck voor de zeevarende luijden daer te laten

109 r

beginnende dan van het suijdende sluijtende met het langhe
 eijlant kooft ons nerstelijk te voren Gōdijs baei ofte de
 Suijt Baei die de eerste is gheweest in de ontdeckingē
 bevint sēigh op de hoghte van ontrent de neghen en dertigh
 graden is ses mijlen wijt en neghen mijlen lanck heeft ver-
 schijde banken maer blijft evenwel in sich selven een goe-
 de gheleghenthijt en vijlighe haven voor menighte van schepen
 als hebbende plaetse en ruijnte ghenogh om die te herberghen
 hier is oock gheleghenthijt van walvis vanght die sich met
 meenighte des winters in de baei kooft shueren aen de drogh-
 ten en banken is niet soo vet als in Groenlant maer de mee-
 nighte isser te krijghen soo dat evenwel desselfs vanght
 bijeen wonste daer ontrent ware met fatsoen aen ghestelt
 sijnde wel profijtelijk soude weesen en goede successen
 kunnen ghenieten.// X

(bijeē wonste)

(ghenieten.)

(maect een revier)

Naer neghen mijlen loopt de baei smal toe en maect
 een reviere die wijde Zuijtrevier noemen en hier naer breder
 van ghesproken sal worden nu soude moeten over treden naer
 de baei daer de Oost en Noort revier te ghelijck in vallen
 het Staten eijlant in leijt en om dat het de ghefrequenteer-
 ste en populieſte is daer in en door de meeste negotie en
 handel ghegreven weert oock in het midden van Nieu Neder-
 lant leijt soo wert se quasi per excellentiam de Baei ghe-
 neem^t dogh eer wij daer van spreken soo sullen eerst met
 een woort aenroeren de gheleghentheden die der sijn tussen
 dese baei en de suijt baei.

tussen dese twee baiē is meest een doorgaende voorlaet^{ende}
 verschijde eijlanden die op sommige plaetsen twee drie

109 v

dick zijn legghende dese voorlanden soo wel als de eijlanden
sijn alle seer wel ghelegghen en bequæm niet alleen tot zee-
dorpen voor alderlij soorte van vissers maer oock goet om
koren te winnen wijnen te telen oofst en tijnvrughten te
queken en vee aen te houden door dien het lant gedraghtigh
en redelijck vet is met menigh^{te} van bomen wingaerden pruij-
men hasenoten gras en aertbesien over wassen sijnde sijn
(oester rijk) oock meest alle seer oester rijk door de menichte van oester
bancken daerom en ontrent geleghen.

Behalven dan dat de menighvondighe eijlanden (die som-
mighe oock vrij hoogh sijn) van nature verschijden schoone
baien en zee havenen geven soo sijnder oock nogh andere be-
quame gaten voor die ghene die se kennen en als nogh niet
heel dick ghehaedt^r sijn voornemelijck het Barre Gat de groo-
te en klijne eijerhaven het Baerne Gat etc. daer het binnen
seer veijligh en seker te legghen is dogh omdat Nieu Neder-
lant voor als nogh niet maer wens overal beset ende bewoont
is soo dat op die plaetssen ofte daer ontrent caep^r wijgh
Christenen wonen werden dese ghelengtheden wijgh ghebrijck
als bij onghelaghenthijt vane weer en wint de boven gheroer-
de baei daer het Staten eijlandt in leijt is te famosier om
dat daer te ghelijke invallen de Oost en Noort revier sijn-
de jae seer fraie revieren hier na naerder te beschrijven
neffens verschijde killen gaten en kreken die sommige wel
reviertiers gelijken en oock navigabel sijn als de Raretans
kil de kil van Kale etc. mitschaders dat in de
selfde baei in 't fatsoen(verte)// voor alle ghevaerlijke
winden bevrijt wel kunnen havenen en legghen meer als dusent
schepen van last ende dat alle binnen s lants het ingommen

110 r

(de wint soo dienen)

(hem wel)

van de baai is redelijk ruijm en sonder veel perijkel wel te vinden voor die ghene die der eens gheweest ofte wel van onderwesen sijn men kan oock dickwils met ghemack als men des sins is ende wint soo dienen wil met een in het selfde door gaende teij uijter zee tot voor de steege van Nieu Amsterdam die vijf mijlen van de openbare zee leijt met den vollen last een slagh op seijlen al waren de schepen nogh soo groot en swaer inscheleijx weder van Nieu Amsterdam ter zeewaert kerende dogh in het uijtsijlen set men het gemeenelijck onder het Staten eijlant aen een water plaets om voor het laeste hem wel te versien van water en sout dat daer bijde ghenogh te krijghen is men set het oock wel deere in de baai aghter de Sant punt om wint en teij waer te nemen en het beste volck met de brieven in te waghten.

In het langhe eijlant langhet de zee kant sijn oock eenighe gaten en ghelegghentheden om vaertuijgh te berghen dogh van onse heel wijnigh ghefrequenteert het heeft oock op eenighe plaetsen heel groote luwe wateren en valijen daer men over al van daen wel met de tijen in de zee kan komen anders sijn se te droogh en bij populatie soo souden de verschijde plaetsen van consideratie ghevonden werden die nu om de korthijts wille verbij sullen gaen.

tussen het langhe eijlant en het vaste lant is doorgaens oock veel goede ghelegghenthijs om alderlij klijne en groote schepen hoe die oock mochte wesen te berghen want behalven dat die gheheele revier bij veele selfs voor een baai wert ghehouden soo sijnder soo wel in het vaste lant als in het eijlant der teghen over heel veel en meer als ons wel recht

110 r

bekent goede en gheleghene baijen havens en kelen maer om dat deselve meest alle bij verschijde middelen van de Engelse geincorporeert sijn oock in de remonstrantie der ghemeente in Nieu Nederlant van ghesproken is soo sullen hier het selve mede om gheen slapende wacker te maken overslaen en voort vaeren met in het korte de voornaemste revieren killen en waeteren te beschrijven (verte)//

No. 7 de Suijt Revier

Het recht dat de Neerlanders tot die Suijt revier hebben en hoe se daeraen ghekomen sijn is in het vertoogh van Nieu Nederlant ghenoghsaem vertoont ende daerom hier onnodigh in't langhe te verhaelen 't is de plaets daer het schip de Halve Mane de eerste possessie nam eerder oet Christen mens geweest was daer wij onse fortresse hebben opghereght bouwerdingh aenghestelt ende handel ghedreven veele jaren aen malkander sonder eenighe noleste ofte imants interventie tot dat dogh door verkeerde weggen als in't gheresete verlight te sien eenighe Hollanse smeden haer daer mede hebben ingheset wat de reviere aen gaet wij bekennen geerne dat niet maghtigh ofte bequaem sijn deselve naer waerdije ofte reghte ghelegenthijt te kunnen beschrijven want behalven den handel en negotie die daer gaet valt en niet te versmaden is soo sijnder op dese revier meerdere bevaerbare soo killen als revieren die sommige heel groot en voor navigabel blijven en daerom wel revieren moghen heeten alsoo de ordonaris vloet de selve eenighe mijlen hoogh ververst en bekoopt dat se oock dogh de eene meer als de andere alle tamelijck uijt ende ^{diep} sijn met verschijde toe vallende spruijten? ver-

110 v

ciert en wel goede gheleghentheden soude kunnen sijn om groote vleken dorpen en plaessen bij en ontrent op te reghten door de groote menichte van vette vrugtbare landdouwden daer se door heen stromen de revier is ruijm en breed suijsver en diep overal bequaem om te setten en te ankeren niet vuijl ofte rotsigh der gaet serke ebbe en vloet op tot de gyf? aen de afval weersijts schoon ghelijck lant niet te hoogh maer boven het water en vloedden ten ware eenighe rietlanden en valijen boven de afval wert se in twee groote vaerbaere killen verdeelt die seer veer ende tot onbekent toe oplopen heeft oock verschijde schoonen landen ende veel ander seer prijselike conditien ende weert bij alle diegheene die berijst sijn ende werelt veel besien hebben ghetelt onder het ghetal der lustigheste revieren die ergens te vinden sijn ende in allen deelen vergeleken bij de hoogh loffelijcke reviere van de Amasones niet in groothijt soo seer als in andere naerstelijke eigenschappen daer dese revier ende de landen derbij en om gheleghen mede verciert sijn daerom soude het groevegh wesen dat men sulken sijn van eenighe vremdelinghen uijt de handen soude laten ontfutselen.//

(lustigheste)

C 8 Van de Noort revier

De benaminghe van dese revier als mege het recht populatie en andere gheleghentheden sijn in het vertoogh van Nieu Nederlant eenighsins ghexpresseert en om dat daer besijden noch een tractaet heel particulier en ampel ofte onderhandelinghe bij een liefhebber alrede uijtgegeven is sullen hier koort gaen en met een woort segghen dat dese reviere de

111 r

famueste en ghepopuleerste van heel Nieu Nederlant reghte
 vaert is alsoo daer op vershijde colonien en oock de stede
 Nieu Amsterdam op het eijlant van de Manhatans legghend den
 meesten handel en negotie valt op de revier draght in de
 veertigh mijlen vloet op heeft verschijde schoone killen
 als de kleijne Holendoncks kil ofte Sagh kil etc. men kan
 oock daer van daer aghter het eijlant van de Manhatan om bin-
 nen doer tot in Nieu wngelant door de Oost revier komen
 (sonder Nieu Amsterdam te maecen dese revier is nogh heel
 en al in het ghewelt van de Neerlanders sonder van eenighe
 vremden gheinvadeert te sijn maer soo de populatie niet
^{Joert}
 van't? ginghe soude het groot perijkel lopen van langh in
 dien staet te blijven dese revier is seer visrijck van stuer
 tmalis? dertien stenbrasens etc. ick kan hier oock niet naer
 laten alhoewel het eenighsins wat van de wegh afleijt te
 verhalen dat op dese revier in't jaer 1647 in de maent van
 Meert als door het groote afwater dat van Boven koont de
 revier meest gheheel tot aen de baeis vers was (anders koont
 het water bij ordinaris tijt maer ontrent de 20 of 25 mijlen
 naer ontrent de zee kant) twe walvissen van redelijke groote
 tot in de vaertegh mijlen de revier op gheswommen sijn waer
 van den eenen weder om is ghekeert ende om lagh ontrent 11
 of 12 mijlen van de zekant (daerdeur dat selfde jaer vier
 stranden mede ghestrant ofte ontkomen den anderen bleeft
 sitten niet verre van de groote afval Chahois ontrent drie
 en vaertigh mijlen van de zekant den vis viel al vrij wat
 stevigh want niet teghenstaende der die van Rensselaers
 een goede partije traen af branden soo was de heele revier
 die noghtans dat ^{mael} wel sterck afliet wel tot drie weken daer

March
 1647

111 r

(in't rутten)
(infecteerden)

naer heel tranigh ende met smeer bedeckt ja somtijds doen
den vis in't rутten lagh infecteerden hij met stanck de lugh
sodanigh dat men als het aen gherondt? was wel twe mijlen
ver de lugh vernam (verte) // door wat jaer desen vis soo
ghoogh de revier sijn selve haest? op ^{seft} ^bgegeven als sijnde ^{nu} 4 in
die tijt wel bij de vaertigh mijlen van alle sout ofte brack
water af soude ick niet konne segghen ten ware de groote
lust tot ~~vassen~~ ^{wassen} die hem met meenicht^{te} te ghemoot ghekomen en
ontmoet is hem verlegt en soo veer uijt sijn streck ghevoert
hadde.

Vier en veertigh mijlen van de zee kant split haer ge-
se Noort revier in twee en loopt de eene helft met vier
spruijten tot de groote afval van de Maquas kil die Chohons ~~beet~~
daerter stont nader van spreken sullen de andere heeft dat
gheseght weert de revier te blijven en oock in der daet blijft
is met lijn vaertijgh nogh verschijde mijlen hoogher naviga-
bel en naer dat de wilden oen berigten soude nogh seer vijt
opstreken ende haren oorspronck nemen uijt een seer groot
lack daer de revier van Canada mede uijtspruijtende is dit
soude het lack der Uijro^{se} wesen soo groot als een Middell-
lanse zee van eijder dertigh mijlen uijt gheen ghesight overgra-
ghen al is men der midden in het heeft oock heel veel grote
valijen met riet ende brocklanden soo vrij en breed dat mede
niet te oversien kan bij somer segghen se kom ter veel water-
ghevoghelt broeijen maer ~~als~~ de wilden het over moeten varen
soo weten se eenighe eijlanden die der inlegghen waer te
nemen en gaen soo met dagh rijsens van het eene eijlant op
het ander tot drie of vier toe soude anders niet te recht kon-

111 v

nen komen dogh dit stellen wij maer naer de onderrichtingh der wilden andere segghen oock dat men met klijn vaertuijgh van de Noort revier tot in de revier van Canada soude kunnen vaeren door het selve lack maer dunckt mij heel onwaerschijnlijk.

De andere arm van de Noort revier loopt als gheseght is door vier spruijten tot de groote afval van de Maquas kil de wilden noemen se Chahois ende onse natie noemen se de groote afval boven de afval is de revier weder eenighe hondert treden wijt en de water val is naer gissingh tussen hondertvijftigh en twe hondert voeten hoogh en daer stort het water soo gladt af als of het langhs een effen muer neer viel daer het afvalt daer het langhs valt en daer het op neer komt is niet anders als een hegte blaue klip steen der dichte bij om lagh staen oock nogh eenighe ronde klippen (speculatief) heel speculatief in't water als groote hoei ofte turf hopen (hoei of turf hopen) de sommighe van acht van seestien twintigh ofte dertigh voeten hoogh seer plasierigh om aen te sien soo daer ontrent veel Antijcse poeten verkeerden sij soude wondere *erangenanc* fabulen van die plaets als daertoe ooghschijnlijk seer bequaem sijnde kunnen (verte) versieren voorts roffelt het water schuijmende spartelende draijende over den steenagtighe gront ontrent een schoot weghs ofte anderhalf half verbijstert heenen dan begint het weder tot sijn selven te komen en ghestadigh te vlieten.

Boven dese afval is het water weder seer vijt en breed oock bequaem om te bevaeren men noempt het de Niaquas kil het is wijder als den Eijssel op de meeste plaetsen in Neder-

112 r

(basten

lant is ogh het vliet altijt eenen wegh heenen maer alsoo
het tamelijck diep is loopt het niet schielijck ofte gewel-
digh het reckt heel tot door het Maquas en Sinnekes lant
en sterst in een lack wel over de sestigh mijlen veer en
blijft tot daer toe altijt navigabel het bespreit heel veel
schoone landen en is ser visrijck de wilden alse te water
rijzen om te handelen komen dese kil altijt met scheepen
die se van basten van boomen weten te maken afhevaren en
aen dese afval komende moeten se over schepen haer veertijgh
en goet een stuck weeghs te lant overaenlijdende anders sou-
de met den stroom van boven naer drijven en schadeloos wer-
den gelijck eens aen een wilt bij onse tijten? aldaer ghe-
schiet is 't is ghebuert dat seker Indiaen die ick selfs
heel wel ghekent hebben vergheselschapt met sijn vrou en
kint met ontrent de sestigh bever vellen de revier afquam
ghevaren ontrent het voorjaer als den stroom op sijn selste
koopt van menighe sijnde sijn vellen bij de Neerlanders te
verhandelen desen Indiaen niet bij tijts ghenogh oppassende
om aen te legghen maer den stroom te wijgh ende sijn eijghen
krachten te veel betrouwende soo rackten hij gaende eerder
wel op sinde ende nieteghenstaenden sijn uijterste beste
daer het doen het te laet was niet aen soude hebben ontbro-
ken den snellen stroom rucken hem met sijn basten scheepien
met sijn vrou en sijn kint bevervellen en andere packagie
soo bij hem hadde van boven neer sijn vrou en sijn kint wa-
ren doot sijn goet meest verloren en schadeloos het schee-
pien in veel stuken maer hij behielt het leven heb hem nogh
dickwils daer naer ghesproken.

(basten)

112 r

C 9 Van de verse Revier

(navigabile)

De verse revier alsoo ghenaempt om dat se overvloed van vers water heeft meer als eenigh van de anderen is mede een seer goede ghelegenthijt en navigabile plaesse heeft oock schoone gheleghe landerijen geeft mede tamelijck wat handel maer alsoo dese revier met haer gheleghe landen (verte)// van de wngheese natie meest geinvadeert is ghelijck sij het meeste deel daer noch effecteren tot groot nadeel van de West Indese companie die der dusenden % alle jaer bij beschadicht is als noch besitten soo soude het maer groefhijt voor ons sijn dit in ghedaghten te her^{ha}stellen? mede is daervan seer large in het vertoogh der ghemeente van Nieu Nederlandt ghehandelt sullen het dier halve hier bij laten ende tot de Oost revier overgaen.

C 10 van de Oost revier

De Oost revier alsoo ghenaempt omt dat se meest ofte schijer t'enemael van de stat Nieu Amsterdam af te rekenen Oost is streken bij eenighe weert dese revier maer voor een zee aerst ofte baai ghereghent en ghehouden om redenen soo se seggen dat se op sommige plaetse seer vijt is en oock om dat se aen bijde de eijnden haer in den Oceaen ontlast dogh dese suptijlightijt hier overslaende confirmeren wij ons met het ghemeen oordeel die het voor een revier houden 't is soo wel dat dese plaets het sij den revier ofte baai soo als men se ghelieft te noemen een van de beste bequaemste gheleghentste en recommandabelste toe vallen is die men aen een lant soude konen begeren om verschijde redenen daer van eenighe in't korte sullen aanwijzen het langhe eijlant waert dese revier is langh ontrent de veertigh mijlen kan door dese revier met hulp van de killen en gaten dien

112 v

(buijten omgaen)

(inwijken)

het breken meest overal bevaren werden soo wel des winters als des somers gonder groot perijckel dese revier is oock een bequamen en vijleghen doortoght ten allen tijden van het jaer om Oost ofte Waest te gaen en weert te aenghenamer om dat het bijten om gaen wat ghevaerlijck is meest alle de Enghese die bij suiijden willen het sij daer naer Virgina de Zuijt revier ofte elders moeten daer door passeren dat gheen klijne negotie en welvaert aen de stat Nieu Amsterdam geeft. behalven dat door dit middel de Enghesen aldaer dickwils onse havens van node hebben ende wij de hare nooit eijndelijck dese reviere is famous en behoort in waerden ghehouden te werden om de groote meenighte van bequame baeien havens killen inwijken? revieren en alder plaetsen daer se soo rijckelijck aen wederlijden te weten aen de sijde van het eijlant en aen de sijde van het vaste lant mede versien is dat wij in(verte) Nederlant dierghelijke plaetse niet aen soude kunnen wijsen hier mede voor soo veel de groote en vermaerde revieren in Nieu Nederlant betreft sal ons oordeels voor dese tijt ghenogh van gheseijt sijn.

C 11 Van de verschijde wateren en hare gedaente

Hier sullen wij nu hartelijck nogh een woort van de wateren spreken eer van die watere schijden en in't generael segghen want per species aen te wijsen soude te langh vallen ende ons t'enemael buijten voornemen treken men Wint in Nieu Nederlant verschijde schoone wateren van killen beken en kreken die navigabel ruijm en groot sijn oock verschijde baijen in wijken en vlaken soo wel ontrent de zee kant als naer binnen slants oock veel waterlopen spruijten en stroom

112 v

killen met veel brede afvallen bequaem tot alderlij bij molen
 waerck der zijn oock te lantwaert inne verschijde stilstaen-
 de wateren als groote vijvers en lacken die sommige soo
 groot als meren en wel met vis zijn versien die daer ver-
 schijde aders en spruijten uijt valleijen en fontijnen haer
 beginsel nemen en de tot onghelooflijke groote aanwassen
 waer ter wijle in de remonstrantie van dese saken niet vreemt
 gesproken werdt soo sal het niet buijten propoost wesen het
 selve naer den sin en principalen inhoud hier over te halen
 wert dan aldaer gheseght behalven dese revieren verstaet
 daer te varen nu ghehandelt is sijnder nogh veel en verschij-
 de bijen havens en inboghten seer bequaem en dienstigh die
 sommige oock met den naem van revieren souden moghen draghen
 der zijn oock meenighte van binne waters sommige groot an-
 dere weder minder maer prinepael ontrent de zee kant bij
 suijden de noort revier mitschaders groote bevaerlijke killen
 en ruijme krekenn dienstigh om het lant meest over al te be-
 varen souden oock door industrie van menschen nogh wel ter veel
 plaessen kunnen gheholpen werden en beter ghemaect en kan
 dit alles in langhe en brede in de kaerte van Nieu Nederlandt
 soo naer ghesien en bevonden werden dogh sijnder verschijde
 afvallen stroom killen en beken bequaem om water molens op
 te setten van alderlij soorte ten dienste der menschen met
 ontallijke veel killekens en spruijtiens over al door het
 lant als ader door een lighaem bestaende al uijt verwater
 (verte) wijtgesondert eenighe wijnighe aen de zee kant die
 veel somtijts sout of brack zijn maer evenwel dienstighom

(behalven)

(inboghten)

(bevaerlijke)

(killekens en
spruijtiens)

113 v

het wilde en tamme vee te drenken ende de overtollighe waten naer de reviere ofte in de zee uijt te lasen behalven allen gesen sijnder nogh ontallelijke veel schoone fontijnen en waterwellinghen over alddoor het lant oock selfs op plaetsen daer men gheen water soude vermoeden als op berghen

(sprinck aders gewijs) nogh verheven klippen en rotsen daer se sprinck aders ghewijs

uijt vloeien en langhs neer sijperen en sijn sommige sodanigh dat se waerdigh in eeren ghehouden sijn niet alleen omdat se alle uijt ghesondert in de krupel bossen daer haer gheen son kan begaen veel van de wilde beesten betreden?

(rijsende)

sijn en van het rijsende en rottende loof en kruijt bemerst werden seer klaer ende uijtermaten ja tot verwonderinghe

(roken)

suijver sijn en hebben veele oock dese eijghenschap dat se des winters als het somtijts fel kout is en bitter vriest van wermtē roken en niet bevriesen oock terstont alles ontien

doijen wat men der in brenght en des somers sijn se soo kout als oock schoon de son op haer heetste daer op sonder eenighe bekommeringhe een heelen dagh en branden dat men der gheen hant in lijden kan weghens de koude oock niet in het heetste van den somer en dit toe val maect

(perijckel

haer seer aenghenaem en bequam tot het ghebrijck der mensen en beesten alsoo se sonder eenigh perijckel daer van kunnen ghebrijckt werden want hoewel den imant die verhit ofte andersins vermoeit is daer van ghebrijct het bekoont hem niet qualijck als is het nogh soo coelen weder ick hebbe oock nooit ghehoort dat imant hoewel het veel ghedronken waert

(pluris)

van schutters en ander volck die het bos veel ghebrijcken oock van de wilde selfs der pluris ofte dierghelijke ongheleghenthijs van bekomen heeft.

113 v

re wilgen vertellen ons oock wel somtijts datter oock nogh eenighe andere wateren daer in het lant sijn op versijde plaessen van besondere kraghten en eijghenschappen oock in smach t'enemael van de ghemeene verschillende ende soude voor verschijde quellinghen en sieckten goet bevonden sijn of dit ^{nu} ~~4~~ soo heel seker gaet en aenghenomen moet werden als ons de Indianen berichten weten selfs niet maer het soude kunnen wesen de wijle het lant vol alderlij mineralen en metalen is dat eenighe water aders daer dier door sijghende de kraghten en eijghensahappen (verte) daer van soude deelaghtigh werden en in eenighe voeghen behouden.

(altemet)

Het is in Nieu Nederlant een groot ghemak en dught voor het lant dat men daer niet ghequelt is met hooghe water vlooden ofte innundation want ontrent de zee kant soo veer het soute en brake water op reijckt is gheen extraordnaris vloed het water wast en valt er met ghemeen teij vijf of ses voet op en neer naer de plaetssen altemet de eene meer als de ander van wint en stroom begaen werden ebbe en vloed gater heel sterck noghtans niet gheweldigh en met springhtij als den wint uijter zee opsteect rijst het water wel een voet oock somtijts wel twee hoogher als ghemeenlijck maer daet buert al heel selden soo dat seer wijnigh der bij ghediscommedeert sijn maer naer boeven toe te lantwaert inne als in de ^{colonie} ~~Liolema~~ Renscelaswijck Katskil Esopus en dierghelijke daer het prinepale oper water van daen ~~voort~~ ^{komt} en de revieren heel vers sijn loopt het laeghe lant wel somtijts een of twee wijlen in't jaer onder als den wint en den stroom malkanderen ~~stuijten~~ maer voor die gheene die der haer geghens wapen

114 r

(laet weer)

en op versien willen is het niet schadelijk der stroomt
wel somtijts hier en daer wat koren uijt maer het laet weer
goet slib neer en is soo goet als een mest^{gh} het water
blijvt oock niet langh staen maer ghelijck het schielijck
wast soo valt het in twe of drie daghen mede weder veel wegh
C 12 Van de ghedaente en stoffe der landerijen

ghesproken hebbende van de wateren begeven ons nu tot
de landerijen en hare vrughten en superficien beginnende
van de ghedaente der selver eerst te spreken en diest heeft
haer selven dusdanigh dicht ontrent ofte langhs de zeekant
is het lant niet seer hoogh met verschijde heuvelen en hilt-
tiens meest saendigh ofte san^{del} gelacghtigh maer altijt met
wat klij doormenght die der wat vettighijt aenbrenght soo
dat het alderhande houtwas verschijde vrughten en wilt kruijt
uijt sijn selven op weerset en voortbrenght heijden ofte
andere diergelijke doore en sterile landen vint men der gans
niet het ganse lant is doorgaens bultaghtigh en op sommige
plaessen grote huvels oock hier en daer eenighe groote en
uijtstekende berghen als bij namen het ghene men daer te
lande het hooghe Bat noemt sijnde een plaessen van veel hooghe
gheberghte gaen^{de} (verte) // malkanderen van drie wijken door
de banck breet en slinghert half maens gewijs door het lant
op sommige plaessen wijt affschietende en daer naer weder
toevallende ongertussen soo sijnder oock verschijde vlacke
landen met broeken en valijen van groote lenghte en breeten
soo wel op de revier en water kanten als over al in het lant
de meeste huvels vallen niet steijl maer gaen verdraghtlijck
op soo dat men somtijts op heel hoogh lant is en over alle
vlackten en dalen en hooghe bomen heen siet eer men der op

(bij
Naemen)

(afschietende)

(revier en water-
kanten)

114 v

denckt of merckt dat men hoogher ghegaen is dat dan ghemeelijck frije speculatie aen de liefhebbers van de schilderkunst ofte van de jaght toe is brenghende want het vertoont meenigh- te van aenghename vershieten schaquen huvels water lopenen dalen oock voor de jaghers kierten? en ander wilt werck dat men in't hanghen van de huvels en dalen siet wijden ofte vertieren.

(wijden

de stoffe is ghemeelijck boven swarte aerden met klij vermenght een voet ofte anderhalf diep en somtijts oock wat minder en meerder maer soo is den ghemeene gangh dieper is't altijt ofte merendeels klij uijtten witten rootaghtigh of geel maer op sommige plaetsen wel wat singhel onder ghemenght is ende soo nu en dan wilder hier en daer wel een klip steen door lopen groot en klijn ofte van bijts? naer het valt der sijn oock huvels van klare kleij en volgerden maer sant berghen hebb icker nooit ghesien als ontrent de strant die uijt de zee opgheworpen waren oock sijnder die heel klip- pigh en meest van steenen sijn die de kenders veel oordelen mineralen te sijn ofte in te hebben het gheberghte ende de bergh landen sijn sommige bequaem te bouwen de reste met hout overwassen sommige sijn van klare kleij en met stenen doormenght eenighe oock meer meest in't hooghe lant klaer steenen van verschijde colouren en ghedaente dogh evenwel alle met bomen bewassen die dan over alle tussen de naden en

(met hout over-
wassen)

in staen eergaens tussen het gheberghte en huvels? over al in't lant ende oock ontrent de revier en waterkanten sijn groote en rijne plijmen? van eenighe honderden ja du- senden nerghens en minder en meerder groot seer bequaem ende

114 v

(uijterweerden)

(poeligh)

ghelegghen om dorpen ecken bouwerijen en plantagien op te formeren dan// sijnder oock broeck landen en vallijen soo wel sout vers als brack en sommige soo groot dat men se niet oversien kan dese landen isijn niet bequaem als om te wijden en te hooien alsoo se ghemeenlijck met de sprenghe te weten die ontrent de waterkanten legghen onder lopen sijn ontrent ghelijck geberghelanden en uijterwerden in Nederlandt soude oock meest met kadijclies? konnen ghe draght en gheploght werden men vint se oock wel te beswaert omme? ver van de revieren af maer die sijn altijd vers en geven goet hoeilant alse niet te poeligh ofte te nat sijn en die ghebraken kunnen met wijnigh moeiten als men der op passen wil oock ghebelret? werden dat men de pollen op den vorst des winters merendeels braeck en het water in't voorjaer door het lest ghelegghen kooft? aflaet der souden oock nogh veel meer verse wijden sijn maer om dat het lant uijter naturen seer gheneghen is hout te draghen en door het ghevolghelte ende wint het saet overal versprijt weert soo werde de voghtighste en natste landen oock al mede bos die heet men dan krupel bossen en sijn sodanigh met hout doorwassen van alderlij slagh en soorte soo groot als klijn maer meest klijn tussen het groote in dat het wonder om aen sien is maer nietemin als dit lant weder aenghemaect weert en tot onderdanighijt ghebraght is het binnen alle kennise ghe draghtigh en dit sij soo in't korte van de ghedaente gheseght uijt desen en het ^{ghene} ~~lijken~~? vervolghens nogh gheseght sal werden ghelieve den goetwillighen leser de vrughtbaerheijt des lant af te nemen en te oordelen naer ick wil wel bekennen dat niet bequaem oen de selve af te schilderen ofte schrif-

115 r

telijck te vertonen als sijnde ons oordeels het oogh allen
ende niet van ghelijken het oor bequaem en maghtigh deselve
ten reghent aen't herte te versekeren.

C 13 Van het hout ende ghewassen

(overtrocken)

Onder andere is Nieu Nederlant seer vruchtbarigh en
gheluckigh van schoone hout wassen ja soo seer dat schier
het heele lant daer van overtroken is en bij manier van spre-
ken het hout ons daer overal te veel en in de weegh is
noghtans komt het wel te pas tot bouwingh van schepen en
kijlen? mede om het boulant te beschutten het ekenhout wast
daer sommigh tot vijftigh sestigh of seventigh voeten hoogh
sonder eenighe hinderlijke quasten valt oock suiver en somtijt
wel tot twe vaden dick maer wijnigh meer het isser verschijde
soorte als wit glat bast ruijgh bast(verte) schimmel bast
en het is altesamen soo durabelen en bequamen natuer van
hout als het maer ten orboer ghehanteert weert als van der
Rijn ofte Weser komen kan ghelijck ick mijn van versijde
kenders en Ierlantse hout kopers heb laten onderreghten daer
se de monsters bij den andere saghen.

(vadem?)

(natuer van hout)

Het noten hout wast daer mede wel immers soo langh maer
niet soo swaer en het is te gheloven dat dit noten hout
mettertijt tot verschijde saken soude kunnen ghebrijckt als
sijn deselver reght tael glat en hert nu reght en wij der
wijnigh mede uijt als camden? en staven in de molens van
maken oock torshouten en evenals voor het acker wercken
omdat het soo tael is voorts ghebrijken wij het tot brant
hout daer het seer bequaem toe is en het oude spreekwoort
te niet doet daer men mede plaght te segghen den man is nogh

(toorts houten)
(evenals)

115 v

(lont)

weer te kommen die het ekenhout om te branden verbeteren sal
 dit hout gaet het veere te boven soo wel in hitte als in
 quere en behalven dat het door een oliaghtighe voghtighijt
 die het bij hem heeft altijt branden wil het sij groen ofte
 natt al haelde men het vers uijt het water op en dat het
 doortroken was soo is het door sijn herde vastighijt uijt
 nemende durabel aen het vier soo dat men wel reht uijt seg-
 ghen magh dat gheen ^{arref} teere? ofte anderen ghewoonlijken brant
 hier te lande daer het ^{houtwater} bij halen kan en als het
 droogh is hout het vier en vonckt voort als lont sommige
 vrouwen prijsen de kolen oock seer in de stoven de segghen
 se beter te wesen als tuerf want sij queren langhe en begra-
 ven haer selven niet in de assen dit slaghe van hout is
 in Nieu Nederlandt overal het heele lant door in sulke over-
 vloet en meenighte datter in de eerste hondert jaren niet
 sal konnen te koort komen al was't alschoon datter vrij wat
 meerder mensen quamen en dan wasser oock eeken en essen ghenogh
 om het noten wat te helpen behalven soo is het lant seer
 gheneghen om uijt sijn selven in wijnigh jaren groote boe-
 men te doen wassen dat ick vrijelijck segghen en besluijten
 kan uijt een seker voorval mijn daer te lande bejegent het
 is ghebeurt als ick met eenighe wilden(soo noemen wij daer
 de natuerlijke ingheboore gheen Christen ^{ou} anders hebbende) van
 dieverse saken dieverse prop^{os}ten? hadde een van haer lieden
 teghens mijn seijde (soo als wij bij occasie ontrent een
 jongh bos stonde)// ick den dat ghij dat lant doet klaer
 maken om te ghebruijken ghij sult wel doen 't is seer goet

116 r

lant en draght swaer koren dat ick wel wete want het is
 nogh maer vij of sesentwintigh jaren gheleden dat wij daer
 koren op planten en nu is het weder bos ghewerden ick vraech-
 de hem sereiuslijck of dat waerlijck en inderdaet soo ware
 hij versekerden mijn van ja ghelijck oock verschijde andere
 Indianen die der bij stonden sijn ghetuijghen daer toe waren
 om nu ter sake te komen het was een bos van noten en meest
 eekenhout daer verschijde boomen van ontrent de vaden dick
 in stonden veel van een half vaden en soo voort maer soo dicht
 bij malkanderen dat men seer qualijck meet een peert daer
 soude kunnen daer komen dit mackten bij mijn de sake dies
 te lighter om aen te nemen en te gheloven dat nogh een seer
 jongh bos was alsoo daer te lande sijnde dickwils bij ob-
 servatie hebbe waer ghenomen dat de jonghe bossen seer dicht
 van hout sijn oock wel soo danigh als seer jonck sijn dat
 men der schier niet kan querkomen maer als het bos out en
 swaer weert gaender veel bomen uijt die verdrupt en verdrong-
 hen werdende aghter bijven.

(herfst)

De Indianen hebben daer oock voor een jaerlijse ghewoonte
 ende is bij ons Christenen nu al mede aenghenomen dat se
 de bossen vlackten en vallijen die niet te voghtigh sijn in
 den herfst soo ras het loof gheresen is en het krijt door
 weert branden en die dan als somtijts ghebuert overgheslaghen
 werden krijghen haer buert in de volgende maent van Maert
 ofte April dit heten soo wel de onse als de Indianen daer
 te lande den bos brant en gheschiet uijt verschijde redenen
 daer kortelijck eenighe van sullen aentijkenen naemenlijck
 om de jaght des te ghemakelijker te kunnen ghebrijken alsoo

(heten)

(kortelijcke)

116 r

(wat te eijlen)

(Inhet)

(benauwen)

het dorre kruijt en geresen loof nietalleen den ~~den~~ jagher
 het gaen te swaerder maect maer krackt oock soo dat hij al-
 tijt verraden is en van het wilt eerst ghesien wert ten an-
 deren om het bos wat te eijlen als dodende en verstikende
 den brant veel jonck goet in het opkomen ten derden om het
 bos te suiijveren van het oude doore hout soo wel staken
 als bomen die ter neegerlegghen ten vierden oock om het wilt
 wat te benauwenende jaght te faciliteren mits het dan sul-
 ken vrijen loop niet heeft oock is het op de ghebrande plaet-
 se naspuerlijck.

Desen bosbrant is een selsaem en peculaghe dingh
 men soude segghen als men het van buijten aen siet dat niet
 alleen het loof en kruijt met het doorre hout verbranden
 soude maer dat oock met eenen alle de bomen ende het heel
 bos datter ontrent is voort(verte)// gaen soude want ghe-
 sien het daer drooghe herfsten geeft soo gaet den brant dick-
 wils soo fel aen en vlight soo gheweligh voort dat het
 schrikelijken om aen te sien is ende wanneer het ontrent
 huijsen hofssteden ofte houte schutinghen te doen is soo
 moet men wel oppassen ofte men leght schade ghelijck met
 de eersten eer de luijden daer wel op aghten versijde hofen
 soo verbrant sijn nietemin de groene bomen vraghen der wijnigh
 naer het buijtenste van de basten pkijstert soo wel een voet
 ofte twe hoogh voeten maer se gaen gaender niet van uijt meer
 in de heel dichte groene bossen die out en hersigh sijn ghe-
 buert het altemet dat den brant om hoogh slaet door dat de
 uijgaende bomen langhs en dwers over malkanderen vallen oock
 half op het lant blijven staen en droogh werden daer de vlam

116 v

(harpijseghe)

dan in komt te vesten en langhs op loopt en soo wanneer daer als dickwils buert dat se boven van die haerpijseghe nasten en quasten vint verster se haer gheweldigh en vlight van den eenen in den anderen soo dat wel somtijts de boomen een stuck weghe boven afbranden en onder staen blijven oock wel somtijts heel door heen vallen dan raecter wel een groote partije bomen schadeloos maer dat het heel bos afbranden soude ghebuert nooit niet ick hebben heel veel exemplen in de colonie Renseleerswijck daer veel grenen hout is van ghesien desen brant staet seer speculatief als men bij naght door de reviere vaert en dat dan den brant wedersijts van de revier in't bos is men siet dan over al en allerweghen vier en vlam de meeste vlam loojt wel voor de wint af en volghet haer voedsel naer het dorre hout en de drooghe bomen blijven ten veel plaessen branden 't is heel soet om van verren aen te sien.

(grenen

(voetsel)

Het blijft dan dat sulken overvloet van hout in Nieu Nederlant is dat nimmer sal comen te ontbreken en sommige mensen ghelijck er dickwils ghevonden werden onnodighe sorge hebben die vreesen der nogh hout te kort komen sal en daerom oordelen dat men der soo ruijm niet mede behoort te werck te gaen 't is soo veer daer van daen dat die gheene die op het lant wonen en haer met bouwanbte planten bemoeien gheen dinghen beter ofte nodigher doen kunnen als het hout ronsom te vergestruren soo dat men het oock dickwils met groote hoopen op het lant in den brant steect allenigh mer om quijt te wesen en dat het in de weegh is het is oock daer te landen seer bequaem greenen hout en (verte) naer wij de Noorluij-

(bemoeien)

117 r den die daer te lande woonaghtigh sijn wel hebben hooren
 (imberen) segghen soo is het grenen vuren en imberen daer te lande soo
 (waterkanten) goet als het in Noorweghen is maer het staet ontrent de zee
 ofte soute water kanten soo heel overloedigh niet als alleen
 op sommige plaessen anders veer in't lant en hoogh op de
 revieren is het bij heele bossen grooten overvloed swaer ghe-
 (scheepsmasten) nugh tot scheeps masten ende alderlijcroonthoutger sijn oock
 (roonthout) castanien ghelijck in Neerlant maer wassen hier en daer in
 de bossen verspreijt der souder veel meer wesen alser sijn
 (schencken) indien se de wilden niet met meenighen schenden de wijle
 (gave basten) de kastanie bomen seer glade en gave basten hebben die se
 oock light aflossen soo ghebrijken en nemen de wilden de heel
 veel tot het saken van hare huijsen ten anderen de
 wilden en oock de Neerlanders selfs uijt gaen om castanien
 te plucken of te halen soo kappen se in't ghemeen de bomen
 (andere lopen der) een knie hoogh boven den gront af andere lopen der op en
 kappen alle de taken af en dit doet se vrij minder sijn ver-
 schijde slaghe van buken bomen maer draghen wijnigh onder an-
 deren worden de waterboeken seer groffe en swaere bomen
 (swaerder en kloker) swaerden en kloker als eenighe bomen ordenaris hier te lande
 wassen den bast van desen boom is naer om hoogh toe aenghe-
 naem om te sien voornemelijck als de bomen out beginnen te
 worden dan is haer hout niet alleen uijter maten wit maer
 den bast is in't aensien ghelijck of het wit satijn ware
 (langher als eenighen) sijn bladeren behout hij langher als eenighen boom in't bos
 sijn heel groot en neght van anderen uijt den asgrawen ghecolueert
 soo dat desen boom veel plasanter is en sierlijcker ontrent
 de huijsen te planten als den linden hier te lande weten wij
 der gheen ghelijckens van te gheven konnen hem oock gheen ander

117 r

naem geven om bekent te maken.

Der is oock hagh boeken en wast sommighe tot heel groote bomen ^{bij} bestelen? dat seer op het ^c raden? treckt camo hout daer de wilden hare schepen van maken om dat het seer groote bomen sijn de onse ghebruijken het veel tot solderen vloetplanken om dat het seer wit sonder quasten is en oock een glans heeft der is oock tweederlij essen linden berken ipen pappelen abelen elsen willighen verschijde doornen flier sussafrax mispelen moerbesien hulst griende en verschijde ander van groot en (verte) // klijn slagh daer ons denamen van onbekent sijn maer even wel in verschijde ghelegghentheden ghebruijckt soude kunnen werden van dese boomen draghen eenighe maer vrughten als daer sijn eeken die 't gemeen over het ander jaer veel akers draghen van verschijde soorte naer den aert is kastanien verschijde soorte van noten ontrent een grooten als de ghemene hier lantse mispelen maer het is wat een ander slagh en niet soo goet als de hier lantse moerbesien beter als de hierlantse door dien se vrogh in de somer rijp sijn oock veel herder en soeter vallen verschijde slagh van ^{pr} ruijmen wilde ofte klijne kersen ganever besien verschijde klijne appeltiens seer veel hasenoten swarte albesien krisdoorens blaue west Indise vijghen aertbesien het heele lant door soo goet als hier te lande half Maeij heeft men se ghemeelijck al rijp duren tot Juli toe blaue bessen ofte krakebesien framboeisen braembesien kapiens etc mitschaders aerckisjocken onder de aerde aert akers aertboentiens wilde aluijn den loock seer ghelijck met nogh verschijde andere wortelen en vrughten die de wilden in tijten van noot weten toe te maken en ghebruijken maer de Neerlanders aghten se niet vermits alderlij van hier overgebraghte

117 v

tuijn vrughten daer seer wel voort kunnen en wassen het heeft daer te lande oock meenichte van sulken knapiens ghelijck de Spaense kappers en souden dier ghelijcke der wel van kunnen opgheleijt werden.

c 14 Van de fruijt bomen uijt Neerlant overghebraght

De Neerlantse liefhebbers aensiende de bequaemhijt van Nieu Nederlant hebben onderstaen der waerts over te brenghen en te planten verschijde appel en peerbomen die der wel voort willen oock wel van correls wassen waer van ick hier verschijde ghesien heb die sonder te verinten op haer seste jaer heel delicate vrughten hebben ghehadt se willen oock wel verint wesen al waer't maer bij ghebreck van stammen op doornen kort in de gront afgheslaght dat mettertijt de inte self in de gront oock wortels slaet anders vallen se wat steenachtigh maer in't generael is het inten daer te lande soo nodigh niet als hier want de meeste vrughten sijn daer evenwel goet al werden se niet verint die hier vrangh en wilt soude wesen of niet draghen de Engelse hebben de eerste quen overghebraght daer(verte)/naer hebben der de onse oock in kerrels en stammen overghesonnen se willen der wel wassen en draghen bogert kersen wassen der oock heel groot en goet slagh Spaense kersen voorlopers en meellen heeft mender oock van alderlij slagh ghelijck hier te lande maer het sijn daer veel wisser vrughten om dat men in het voorjaer daer soo gheen quaet weer over de bloom subiect is.

De persebom wil der wonder wel wassen bij teelt en het is dickwils in Nieu Nederlant besoght leght de steenen in de aerde die dat selfde jaer op gaen wassen soo ras aen dat

(correls)

(verinten)

(stammen)

(vrangh)

(wisser)

118 r
 (taken)
~~dat~~ se het vierde jaer vrughten draghen ende boomen laden
 soo veel dat se somtijts schueren ofte de taken der uijt bre-
 ken de perseken sijn oock goet van smack het heeft er oock
 mircatons die de onse overghebraght hebben mitschaders abri-
 cosen veelder lande slagh van de beste pruijmen amandelen
 mispelen cornelien vijghen alderhande aelbessen en hierlantse
 criscorens calissien hout nagels bomjens men twijfelt oock
 niet ofte de olijven sullen daer met goet profijt gheplant
 werden maer het slagh isser nogh niet en hoewel het lant
 uijt sijn selven vol alderlij soorte van wingaerden is soo
 heeft men hier van doen nogh van de beste slagh de afsetsels
 die men hier ontrent en uijt Duijtslant heeft weten te beko-
 men derwaerts ghesonden om de wijnplanters van alles te
 (laten onderzoeken) laten onderzoeken en het besten daer te aghter volghen met
 een woort alderlij boom vrughten ofte rartijten die hier te
 lande sijn en wassen willen sijn nu al met meenighten in
 Nieu Nederlant ofte werden der bij de liefheboers ghebraght
 (natuerlijker) wassen der sommige oock veel natuerlijker als hier te lan-
 de principael die gheene die de waermte van noode hebben.
 C 15 Van de wijngaerden

Ten is niet ghelooflijck met watte overdaaghe ghe-
 meenighte de wijnstoken in Nieu Nederlant overal in het wilt
 (hoeckjen lants) wassen men vint niet een lantstreeck of hoeckjen lants daer
 gheen wingaert op staet veel wast hij op de vlacke en openen
 velden veel in het bos onder de wilde bomen veel aen de kan-
 ten van de revieren killen of spruijten veel langhs het
 hanghen van de huvels ofte voeten van het gheberghte daer
 lopen se sommige langhs de bomen op sommige slaen haer

118 r

over wat scheer hout sommighe over wat struellen en ruijghten sommighe(veerte)// in het gras over den gront soo dat dickwils als men der te paerde ofte te voete in kommt te verwaerren men hals weerck heeft en sonder groote moeiten ofte tijt verlies der niet uijt komen kan die langhs de bomen op lopen draghen ordenaris wel het meeste alhoewel de andere oock ghenogh draghen maer evenwel in't ghemeen soo veel niet dogh bij sommighe jaren draghen se alle gheene ofte seer wijnighe uijt ghesondert in seer grooten overvloed soo dat het ghenoghsaem een lust en wonder in de nature om aen te sien is dat soodanighe kostelijke en loofelijke vrughten soo in het wilde naeste heenen wassen werden de bij vele sonder exempel geaght het lant is inden tijt dat se bloeien wanneer men erghens in het velt buijten komt is veel van liefelijke en aenghename ruke soo dat het een vrucht is daer door te wandelen ofte te passeren.

Wel is waer ende het is jammer door dien de stoken langhst de boomen lopen ofte in het crupel hout en onder de rughte haer verschuijlen oock gans niet ghesneden ghehavent ofte gheculiteert werden en dat de son den wortel nimmermeer voort? te raken soo worden se ter reghter tijt in't ghemeen ofte door de banck niet rijp reden hier van weert ghegeven om dat se in de uijterste schuten der boomen haer niet kunnen uijtbrijden en van de takken en bladen beschaduwte werden de vlacke son meest ghenieten en om de selfde reden sijn se veele oock vrangher steenaghtigher en vlijsigher al se anders wel wesen soude bewijs hier van is dat indien bij ghevalle eenighe stoken op bomen die vergorren ghelopen sijn (ghelijke

(schuten

(vrangher vlijsiger)

118 v

(kanten)

(son beschijnen)

(lieflijke wijnen)

veel boomen in't bos daer de wilden met het afdoen van de
 basten die se tot hare huijsen ofte vaerthuijghen ghebruijken
 dor ghemackt werden) en dien volghende van gheen bladers
 overschaquet der sonnen wermt ghenieten kunnen soo sijn
 de selfde druiven veel soeter en eerder rijp als ordonaris
 het selve gelt oock als de wijnstoken op eenighe kanten van
 killen of beken teghen het suijsen staen daer se de son be-
 schijnen kan ghelijck het selve bij mijn en bij veel tot
 mijn dickwils ondervonden is oock hebbe ick in die ghelijke
 plaetse half Augustus niet allen rijpe druiven ghesien maer
 oock ghepluckt en ghegeten dogh soo vroegh is het evenwel
 gheen (verte) // ordonaris maer men moet oock considereren en
 het soude ons oordeels de vruchten veel vervroeghen dat de
 wortels van de wijnstoken gans gheen oefeningh ghenieten
 dat se oock nimmer ghesneden werden noghte eenighe verversinghe
 of mistinghe ontvanghen als nu dese behulpmiddelen en de
 ingustrie der mensen bij dese willighe nature gebraght werde
 der is niet aen te twijfelen of het sal daer door de banck
 soo goede wijnen gheeven als in eenigh quertier van Duyts-
 land ofte Vranckrijk, ^{later} en onwedsprekelijk bewijs
 exempel siet men daer van in de suijs revier daer hebben de
 Sweetse inwoners de heele oude stoken in de aerde gheleijt
 dat noemen se huijghen en se treken en gheniten der veel schoo-
 ne en liefelijke wijnen jaer op jaer van de besien en haer
 sap is niet alle van een slagh ofte van eene coluer want
 der sijn der die het vel van coluren uijt den blauwen hebben
 maer sommige hoogher als andere eenighe weder wat rosaghtigh
 andere oock heel wit ghelijck muscadellen soo dat de colure
 in't ghemeen vierderlij sijn se verschillen oock in de groot-

119 r

(vlijsigh)

(wat rosser)

(wijn)
(kan water)

hijt soo wel de besien als de trossen de witte ende rosse
vallen in't ghemeen altijd soo groot als de beste hier lant-
se muscadellen dogh de blaue vallen sommighe groot sommighe
klijn de groote sijn ghemeenlijck maer niet alle vrij wat
vlijsigh en worden daerom van den ghemenen man speck druijven
ghenoempt om dat se soo vlijsigh sijn maer de kenders houden
het daer voor dat de oeffeningh dit ghebreck wel soude wegh
nemen het sap der besien is daer als in andere plaetsen eenigh
helder wit ander wat rosser sommigh uijt den roden trekende
op den vien fransoo maer dat koomt van de groote blaue en
bij mijn kennisse van gheen andere der is oock nat soo heel
hoogh root dat het door de dickigheijt en vettighijt bij ma-
niere van spreken beter naer draken bloet als naer wijn ghe-
lijkent men kan met een comertien daer van e n heele kan
water soo hoogh koluer root maken als of het ghemene roode
wijn was.

(evenwel)

Onse Neerlanders als ontrent de wijn berghen niet op
ghevoet hebben der nooit veel werck van ghemackt somtijts
soo te hoei en te gras ghelijck men spreekt wel een stock
verplant maer dan evenwel nooit naer behooren waer ghenomen
se hebben oock wel somtijts quantitijss van druijven ghepluckt
en gheperst maer der is nooit imant aen doende gheweest die
het reghete (verte) verstant ofte kennisse daer van hadde soo
datter oock soo heel vel besonders nooit van ghekomen is ick
hebber evenwel verschijde rijssen? gedronken die redelijck goet
en smaekelijck was en wij merckten ghenogh dat de foute aen
ons ende niet aen den wingaert was.

Maer nu onlangs ^{voor} daer een ghetogen? hebben niet allen

128 A v

(planssoen)

(man ten dien eijnde)

(iet aen)

(wijn planten)

(neemt het bij
der hant en de eene)
Populatie

(korte)

eenighe liefhebbers alvoren daer van gheinformeert sijnde
verscijde pleijten en plansoen der waerts ghesonden en is
oock een expres man ten dien eijnde oock over ghesonden die
een puijtsen ontrent Hijdelbergh van gheboorten was met or-
dere soo der nogh iet aen ontgrack sijn selven daer wel te
deegh van te versien en oock volck die haer des verstande
mede te brenghen inschelijx soo hebben se daer het wijn plan-
ten met vlijt en kennissen bij der hant beginnen te nemen
soo dat verschijde nu al formele wijn plantaghien ofte ber-
ghen daer nu sijn hebbende ende heeft oock Godt de heere sij-
ne ghenoodighen seggen daer al over beginnen te verlenen haer
verlenende naerses ons berichten ghewenste vrughten ende
sal nu van jaer tot jaer den wijnbergh daer seer toe gaen
nemen want iger een neemt het bij der hant ende de een leert
het van den anderen en wijle nu de populatie in nieu Neder-
lant sterck begint tee te nemen soo staet in korte jaren
abundantie van wijnen daer te verwaghten.

C 16 van de tuijnvrughten in't ghemeen

(wel meer)

(nodigh)

De tuijnvrughten in Nieu Nederlant sijn seer verscheij-
den eenighe van outs daer onder de wilde bekent sommige
oock uijt andere quartieren maer meest uijt Nederlant der-
waerts overghebraght wij sullen der in't generael wat van
spreken maer de liefhebbers souden der veel meer aenghename
eighenschappen van weten te verhalen daer wij ons weerck
neemt voort van ghemack hebben als eenigh andernodigh tijt verdrijf
hadden se bestaen dan voorneemelijck in verschijde soorte
van salade coolen pastonaken geele en roode caroten breete
andivie sucerei finnecekel? suringh gilmelt? spinnagie radij-
sen rammellassen petercelie cervel cers aquijn kiefloock

118 A v

en voorts het 't gheen men in een ghemeen kool ofte moes tuijn ghewon is te hebben den kruijthof is oock tamelijck ghesto- feert met rosmorijen lavendel isop thijn salie mariëlijn consiledegijn bruijn sijligh berunie prael en schaerlaei oock// pempernel drakenbloet vijf vingherkruijt dragon etc. nevens laurier aertsisocken en spiersius en verschijde andere dinghen die ick niet kennen of gheen aght op gheslaghen heb- ben de ondersoeckers van de eigghenschappen der nature lerigh

dat de vrughten daer veel droogher anders oock kragtigher wassen als hier te lande ick hebbe oock wel ge- sien dat se daer minder ghehavent en gheoefent werden en even wel wassen bij ghelijkenis de pompenen wassen daer met wijnigh oftegheen oefeningh en sijn soo soet en droogh dat die ghene die se ghebruijken der water en asijn bij doen om te stoven ghelijck als appelen en niet teghenstaende het hier te lande een slapen sleghten en veraghte kost is soo vallen se daer te lande soo goet dat onse natie der veel van houde en ick dickwils heb hooren segghen dat al se toeghe- mact sijn naer behouven ghelijck men hier de appelen doet dat se dan voor de appelen niet behooren te wijken of der is heel wijnigh onderschijt en soo wanneer de peponen in den oven gebraden sijn soo hout men se voor beter als de applen de Enghese die in't ghemeen wel wat moghen dat wel smaect houden der veel van ghebruijken se oock in pasteien en weten der cranck vanete maken ick meen niet ofte alle soorte van pepoenen en cavaergen die erghens te vinden sijn sullen daer oock sijn maer van alle sijn de Spaense de beste de wilden hebben mede een eigghen soorte van pepoenen onse Neerlanders naemen se quasiens ofte cascueten naemen die se van de wil-

(slapen sleghten)

(heel)

(beter)

(covoerden?)

(naemen)

119 A r

(mont)(mijsens)

(ranken)

(tre)
(langhs de)
(se willen)

(weder van de maghe)

den overghenomen hebben om dat se van te vooren onder ons niet bekent waren het is een aenghename vrucht soo wel voor het oogh door sijn veel vondighe schoone coluren als voor den mont door sijn goede smack de mijsens houden der oock veel van om dat se light ree te maken is dese vrucht heeft men vroegh in den somer wat als men de saden half april plant soo kan men se in't eerst van Juni al besquaem te eeten hebben men waght niet met de vruchten te ghebruijken tot dat se rijpe sijn alse aleghs wat groot woorden soo pluck men se af en gaeter soo voorts mede te vier sonder datter iet meer aen te doen is alse dan eens ghepluckt sijn dient men se alle drie ofte vier daghen wel weder te plucken en het is onghe-looflijck als men op het plucken past watte meenighte datter in een jaer aen de stuijken komen de ranken loopen wijnigh ofte sommige maer een tre ofte twe langhs de gront se willen oock wel in nieughebroken boslant was en als het maer wat omghehackt is en het onkruijt der uijt ghebouden weert de wilden maken groot weerck van dese vrucht eenighe Neerlanders houden se oock voor heel goet maer sommige (verte)// maken der niet heel veel wercks van het is een kost die light wast ligh toe bereijdt en light weder van de maghe verteert weert redelijck van smack en voetsel.

De meloenen wassen in Nieuw Negerlant mede heel lichtelijck sonder dat het lant eens te haest ^{behoeft} toeghemact ofte ghemist te werden men weet daer niet van se uijt te broeijen ofte spo sorghvuldelijck als hier te lande onder glazen voort te queken konden daer de lande maer soo veel siers als hier de concommers aenghedaeen werdt se souden heel wel te vreden sijn se planten se daer als se denken het niet meer rijpen

120 v

(curiosighijt)
(ghewogehen)

(lange sign se)

sal en koomt het doen nogh bij ongheluck datter eenighe
uijt gaen soo steken se weder nieuwe saden in de gront
se willen oock heel wel in het nieu opghebroken boslant was-
sen als men se meer van de ruijghte bevrijt en soo gheplant
sijn^{de} wast dese vrughte die se daer meest Spaens speck noe-
men heel weelderigh en groot die se uijt curiosighijt ghe-
woghen hebben vonden der van seventieh pont swaer te sijn
door het waermer temperament daer de lange sijn se oock veel
liefelijker en aenghenamer te eeten bekomen noch niemant
qualijck als se maer te deegh rijp sijn hoe veel men der
eet.

(beter)

(ja so seer)

Het heeft oock daer de lange citernellen ofte water
lemoenen een vrughte die hier te lange niet valt maer som-
tijts wel uijt Portugael hier over ghebraght weert anders
niet bekend als den gheen die in wermer lande als dese ghe-
rijst hebben dese vrught wil beter voort en wast veel over-
vloedigher als de meloene ja soo seer dat sommighe deselve
planten (en der oock wel mede gevaren sijn) om het lant mede
te suiijveren en het onghehavende wilde bos onder ghehoorsaem-
hijt te brengen tot boulant te maken haer sap is seer liefe-
lijck omtrent ghelijck het sap der abricosen ende meeste
mensen daer te lange sullen wel ses winter lamoenen eten te-
ghens eene meloen al komen se die bij de tot haer wil hebben
se wassen ordonaris soo groot als hsteenn ick hebber oock
veel ghesien soo groot als van de klockste Lijtse kolen
maer dan in't ghemeen een wijnigh lanckwerpigh van binnen
sijn se wit ofte root de rode hebben rode ende witte swerte
konleⁿs men snijt als men se ghebrijken wil de schel ontren

(korlens?)

120 v

een vingherdick bijten af de reste is allen goet om te eeten leght gheresen vlijs als een sponci? die vol nat/is daer sitten dan de kerens tussen in en al se op reght rijp en goet sijn smelten se heel tot sap wegh soo ras alse in de mont komen ende blijft niet overigh uijt te spouwen als de korrels de vrouwen en de kinderen sijn der seer amorus op 't is oock seer verkoelende ende sij ghebruijken het veel in de plaetse van granck ick hebbe van de Enghese wel hooren segghen dat sij der granck van maken die den Spaense wijn niet veel toe geeft maer soo hoofdigh niet is dogh dat ghebreck heeft van light suer te werden en dat den asijn die der dan van koomt wel queren wil en soo goet is dat sommige onder haer hem veel ghebruijken.

(sap wegh)

(bijkans)

Comcommers wassen der oock overvloedigh der wassen oock calebassen dat sijn vrughten bekans als lanckhalse pomponen maer hebben binnen heel wijnigh ^wmerck se werden meest om de schellen ghesoght want door dien de selve seer hert en sterck sijn ^{en} koken se over al toe ghebruijken als om soet specerijen en andere dierghelijke dinghen in te bewaren het sijn de gemeene water emmers van de wilde ick hebber oock soo groote ghesien datter over de schepel goet in moghte rapen sijnder oock soo goet en heert als eenighe sant rapen hierte lande sijn konnen der sijn oock erreten en verschijde soorte van boonen van de erreten sullen onder de accervrughten spreken de boonen sijnder veel verschijden maer de groote roomse boonen die de boeren hier tessen of kuintboonen noemen nogh oock de peerts boonties ^wellen der niet liden het lof wast wel en gul ghenogh der schiter op eenen struijck

(bewaren)

(water emmers)

(erreten)

(van d'erreten)

(peerts boonties)

(gul ghenough)

121 r

dickens tien of twalif voert maer der kooft wijnigh ofte niet
aen.

(vlesigh)

(planten)

(voet)

De turkxse boonen die de onse derwaers ghebraght hebben wassen der heel weelderigh laden uijter maten wel en werden veel gheplant maer de Indianen hadden oock voor onse aenkomste aldaer bonen van alderlij slagh en colure maer om groen te eeten ofte in te soutten vallen se wat vlesigh uijt ghesonder de blauwe die der gheen ghebreck van hebben en hare? witte zijn oock vrij wat windigher als de hier lantse voor de reste is het goet eten de Indianen saaien? der sonderlinghe veel van weeten se oock op een bijzondere manire (die de Neerlanders haer nu al hebben afgheleert) te planten als de Turcke tarwe ofte ghelijck men daer seijt den maijes een half voet boven de gront staet steeken se der de boonen bij in en laten het te samen op wassen de maijes die dan soo veer voor is krijght heel grof stroo als boonstaken en daer lopen de boonen bij op het weert te samen groot en luckt heel wel en soo werden der twe vliegghen met eenen lap gheslagghen (verte)//

C 17 Van de blommen

De blommen in't ghemeen die de Neerlanders daer ghebraght hebben zijn witte en roode rosen verschijde slagh oock pejune ofte cornelis rosen en stock rosen te voeren waren der gheen daer te lande als egolantiren verschijde nagelblommen ofte fienoffelen velderhande schoone Iupaens croonen van imperiale witte lelien dal lelikens frutulania annemietinachte vroukens violesen goutblommen somer hottiers etc. der zijn oock nagelbaijes? gebraght en van selfs zijn der noch verschijde andere bomen die fraije blommen draghen hier

121 v

niet bekend het lant heeft oock mede eenighe bloemen aen
sijn selven als te weten sonne bloemen roode en geel lelien
singhelen morghensterre witte roode engele manie toffellen
dat een soet blomjen is veelder hande kloken etc. daer
sonderlingh gheen aght op heb gheslaghen maer de liefhebbers
souden der veel op tellen kunnen en breet mede waien.

C 18 Van de ghenees druijden en het indigo

(het wilt gerinne)

(ondersoght)

dat in Nieu Negerlant verschijde ghenees kruiden en
medicinale planten sijn is niet aen te twijfelen een seker
chirurgijn konde daer een seer fraien tuijn ghemackt en
alsoo een butanicus was had veel medicinale dinghen uijt het
wilt gerinne gheplant maer met het vertreck van dien man is
dat weder doot ghelopen ick mijn oock om dat de siekten
daer soo wigh regieren dat die dinghen te minder onder-
soght werden die ghene die se der nu bekend hebben bestaen
meest in capillie veneris scholopentia angelica polupodium
verbascum album calceus suerdotis aterpleij kortense et nuori-
me chortium turrites calamus aromaticus sassafray rois vir-
ginelum ranuncate plantago bursen pastoris malva origanum
gheranicum alghea cinoroton menis sanguis dracam conseli del
mille folium noli me tanghere cargo lemidicus agrimonium
serpentaris coriander lelie bollen wilde loock Spaense vijghen
elativen camper golie petum ma en vijtken veelder
hande varen en voorts is het lant van alder hande planten
en boomen vol soo dat niet is twijfelen ofte der sijn veel
goede simplicia (verte)// en kenders souden der al veel
mede kunnen te weghe brenghen dat wij daerom te eerder en
te meerder aen nemen om dat de wilden met wortelties bolle-
tiens en blatiens heel ghevaerlijke verse wonden en leelijke

(kenners)

122 r

verouderde sweren weten te ghenesen daer veel exempelen van soude kunnen toonen maer om de korthijt verbijsal.

(silvestris)

De ingigo silvestris groeist daer te lange van naturen sonder eenighe oefeninghe ofte menschen hulp buijgen twijfel

alser luijden waren die het verstonden en der op aenleghte

der soude wel voordeel mede te doen sijn men heeft pruve

daervan ghesien inge colonie Renscelaerswijck (den heer Ki-

N.B.

liaen van Renscelaer die een groot iveraer en liefhebber

voor Nieu Nederlandt altijd gheleeft ende ghestorven is)

stuerden der saet maer het werde te laet ghesaet en oock

op een onbequame plaetse daer gheen gras wassen kost als sijn-

de het Beeren eijlant een klip steen daer boven een voet aer-

de niet op was soo dat het wel hups op quam maer door de

(kan even wel)

drooghte des somers heel geel werde en verdroghde men kon even

wel sien dat als het wel overleijt gheweest ware het wel

(ghegaen)

ghegaen soude hebben.

Naderhant heeft eenen Augustijn Heerman mede een curieus liefhebber van Nieu Nederlandt sijnde weder op nieu ontrent

de stede Nieu Amsterdam ondernomen indigho te saien het is

wel gheluct en heeft veel ghegeven de proeven daer van oock

hier in het vaderlant over ghesonden sijnde bevont men goet

(planten

te wesen en beter als ghemeen plat goet het croij? planten

isser nooit besoght wert evenwel niet ghetwijfelt of 't

N.B.

soude wel gaen want het lant is op veel stede wet en swaer

(besoght)

ghenogh den heer Minnewits schrijft oock dat hij daer besoght

heeft canarie saet te saijen en dat het wel slaghe en veel

opbroght maer seijt hij alsoo het doen in de eerste beginse-

(sulken dinghen haeren)

len was moghten sij aen selven dinghen haeren tijt niet hagen?

maer sorghe draghen voor den nootsakelijken kost ende keere

daer voor gheweest die isser nu overloedigh ghenogh en re-

122 r

delijx koops soo dat men nu begint toevoer van kost ende
 dranck na andere daer ontrent gheleghene landen als Vir-
 ginia West Indien ende Cambische eijlanden te doen sie van
 jaer tot daer verwaght weert meer en meer tot te sullen
 nemen en metter tijt een frije negotie te meer als de vaert
 op het Neerlants Brasiel der bij quamen te sullen werden

Before 1654?
~~verte~~)//

C 19 Van den lantbou en acker vrughten

(aerbeijtsaem)

Die lantbou in Nieu Negerlant valt niet soo aerbeijtsaem
 ofte beswaerlijck als hier te lande eerstelijck om dat het
 bevrijen ofte schutten daer soo kostelijck niet valt als
 hier want in plaetse van de hierlantse slooten ofte grag-

(bij de werke)

hten set men daer te landen posten en rijghels of plasaden
 en daer men nieuwe plaetsen aen mackt wint men ghemeelijck
 de ghelegenthijt van het hout bij de werke sonder dat het
 iet kost als den aerbijs die oock al redelijke wel te beko-
 men is als men het volck aen sijn selven heeft en sonder
 volck kan men der niet veel uijt reghten het lant daer wij-

(bomen)

nigh bomen op staen ofte als het anders redelijker wijs wat
 uijt gheroeit is t'enenmael gheploeght sijnde hout men vol
 komen bequaem om alderhande winter vrughten in te saien tot
 somervrughten behoeft het maer eens geploeght te werden en
 als men het dan weder met wintervrughten te weten rogh of-

(volkomen)

te tarwe saijen wil plaght men de stoppelen om en saeiter
 soo in en het wast heel wel maer de jaergangh sijn ick soude
 niet kunnen segghen dat in de reghenjaren die der ontrent
 in't lant gheweest ~~oet~~ *oet* mis over het lant heb sien voeren

(N.B.)

(braken)

't weert oock seer selden ghedaen 't lant water meer met
 braken onderhouden en dat gheschiet dicwils soo wel om dat

122v
(onkruijt ruijghte)

(luijden)

(brakens)

(wassen)
(mals)

(heeft)

het onkruijt ofte de ruijghte de overhant neemt als om dat
het de ruste van noode heeft sommighe luijden dat ick oock
voor heel goet houde als selver lant wat vijl woort en haer
dunckt het brakens nodigh heeft saien het met erreten om dat
die soo men seijt het lant saght vet en suiijver maken maer
der is veel lant dat te gul is om erreten te draghen en soo
men se der op saeit wassen se soo mals dat se te vroegh
legghen gaen en op het velt verrotten soo danighe landen
dan moeten met gort en terwe eerst uijt ghebout worden eer-
der erreten op komen moghen en men heeft daer wel dickwils
ghesien dat het winter stroo oock te gul wies soo dat de
tarwe of rogge bij langhe soo veel niet uijt broghte al se
anders wel soude ghedaen hebben,

(grawe)

Het meeste en ghemeen slagh van erreten sijn van de
groote grawe die se oude wijven noemen met blawe en witte
oock groote witte sonder schellen maer werden wijnigh op den
akker gesaemt en meest in de hoven.

(Op een en het welve)

(datelijck)

't is de pijn waert en ick kan hier niet nalaten te
verhalen dat daer te lande met goet fatsoen en ordonaris al-
le jaer als men der wel oppast op een en het selve lant
twe mael rijpe erreten komen gewonnen werden (verte) het
is verschijde rijse ghedaen en se gaender dus mede te weerck
te weten in het leste van de Meert ofte eerste van April
naer somtijts de jaren vallen saien se haer erreten die
bannenn dan in't eerste van Julij reijp dan doet men se af
en het lant naer het omgheploeght is weert datelijck met
het selfde saet dat het voort ghebraght heeft weder besaemt
soo heeft men in September ofte eerste van October weder
rijpe erreten en het is nogh dickwils langh daer naer fraei

123 r

(aenstoot) (vinken)

(waerneemt)

(lesse)
(davijs vader)
(handigh)

(wast dan)

(wiet)

somerigh weer ditselve soude oock ghedaen konnen werden met dan boeckweijt ghelijck gheloofweerdighe luijden mijn verhaelt hebben segghende sij sulx versoght hadden maer alsoo den boeckwit gaer veel aenstoot van de vinken en ander ghevoghelte leijt oock de tarwe en rogghe der overvloedigh is weert se niet veel ghesaeit te meer alsoo het maijes koren zijne plaetse over al waer neemt ende vervult.

Dese Turkse tarwe ofte maijes ghelijck men se daer noemt en veele verlijken te sijn ghelijck de gherooste aren daer lesse davits vader hem mede gheboot naer den legher tot sijn broeders te gaen is een seer handigh koren en koomt over al toe te pas soo in het planten als anders het wil in alderlij lant wassen zelfs in het schraelste en steenaghtiste datter is al is het nogh soo seer uijtghebout en vervuijlt het is oock seer bequaem om het bos mede tot boulant te maken want als maer de struellen en boomen op het velt afghekapt en verbrant sijn soo mact men met houwelen in den gront kuijlen ses voeten van malkanderen soo dat men in ider kuijl vijf ofte ses korrels en steeckter der naer soo men wil nogh Turkse boonen bij als vooren ghehoort is dat wast dan en als men het twemaal wiet is het ghenogh het wieden valt oock niet heel swaer alsoo den gront niet opgebroken maer allen met een breede dissel de ruijghte boven afghevlaght ende eerste rijse tussen de rijlen op een rughitien gheleijt weert de tweede rijse is het lighter want men doot het wijt? spruijtsel maer en haelt het eerste wiesel om de maijes strijken tot klijne hoopkens onder tussen schiet het koren hoogh op en smoort alle ruijghte stompen en struellen die der onder staen soo datter ander niet in't leven blijft maer de

123 r
(tussen)

peponen allen willen der wel bij wassen en tussen de tijlen?
door over al heen lopen.

Als het lant nu soo een somer ghebruijkt is kan het
over al toe te pas komen ofte om weder maijes uit te planten
die der dan beter en met veel minder moeiten wast als de
eerste rijse ofte om taback in te planten ofte om klaer (verte)
te maken voor deploegh in te setten dat dan veel lighter
als anders te doen is door dien de wortelen verstict versmoort
en ten deel vergaen sijnde wel uijt de gront willen en aen
stoken breken men kan oock als de maijes af koomt weder win-
ter coren op het velt saien sonder te ploeghen dan treckt
men de maijes struijken uijt de gront en verbrant se haelt
de hoopen van een saeit het koren ger in eght het effen toe
(rogge) en men krijght goet koren ick hebben rogghe gheeten die
op die voorverhaelde maniere ghesaeit was noghtans soo langh
werde dat een man van ghemeene langhte die boven sijn hoofd
konde toebinden en daer bij soo swaer was dat se seven en
(vimme) aght Amsterdamsche schepels door malkander de vimme uijt braghte.

(N.B.)

Den eerwaerden Johannis Megapolen ^{ma} ~~salijner~~, ghewesene
predicant in de colonie Renschelaerswijck in sekeren brief
door hem aen sijn vrienden gheschreven, en bij haer in den
druck laten uijt gaen teghens sijn voornemen ghelijck ick
selfs uijt sijn mont ghehoort hebbe en wel te gheloven staet
alsoo een man van groote gheleertheit is die kragtigher
stijl hadde konnen ghebruijken verhaelt onder andere dat
seker Huijsman hem vertelt hadde eñf mael tarwe en elf jaren
aen malkaderen op een en het selve lant ghewonnen hadde dit
is voor veel wijden een hoogh woort en se konnen het qualijck

ca.
1644

123 v

(Noghtans)

aen nemen noghtans is't waer en die gheen die daer te lande verkeert hebben souden der ghetuijghenis van kunnen geven en nogh meerder van aen te beginnen afwas dit lant tot dese elf terf schoven niet meer als twalif mael gheploeght dat was de eerste rijse twe mael en soorvoorts uijt de stoppelen in't sael gheploeght tot elf rijssen toe ick hebbe lant ghehadt aen het selfde lant aen oock den elfden schoof ghesien hij was tamelijck goet den man dien het ghebuert is naem was Brant Pelen uijt het sight van Uijterrecht ghebortigh en dat mael schepen in de colonie Renscelaerswijck men moet bekennen dat dit van vooren aen te sien soo wel wat vremt lijckt maer het is eevenwel daer te lande gheen wonder het sijn oock veel dusenden van meerghens soo goet en soo vruchtbaer als het lant daer hier van ghesproken is.

Het is oock mij mijn tijt en doen ick daer te lande was ghebuert dat seker eerlijck man met namen Jan Eversen Bout die mede aen hare Ho.Mo. bij de ghemeente in Nieu Nederland. ghecommitteert is gheweest om een stuck gelt wedden een placke gerste te hebben van naer goet onthout seven(verte) morghen groot soo hoogh en schoon datter gheen onder was ofte men kon se ghemackelijck boven sijn hoeft toe binden men gingh daer op de plaetse besien en bevont dat se door de banck halm voor halm tussen de ses en seven voet langh was en maer eenighe seer wijnigh korter koster onder bevonden werden ick hebbe mijn oock voor de waerhijs laten seggen datter dickwils gerste maer het is evenwel gheen ghemeene gangh elf schepel Amsterdamse maten de vim gheschoten heeft soo dat alle kenders en liefhebbers oordelen dat Nieu Neder-

124 r

ghen gesoght weert der wast oock heel goet vlas en hennip
 maer alsoo de vroutiens daer te lande gans niet ofte seer
 wijnigh spinnen en dat(verte) de wilden hennip aen haer sel-
 ven in't bos hebben daer sij haer selven mede kunnen behel-
 pen en sterken touwen en netten voor haer ghebruijck van
 maken soo wart daer wijnigh vlas of hennip gheteeelt maer
 evenwel bij diegheene die der gheteelt weert kan men wel sien
 dat se goet en bequaem is.

C 20 Van de mineralen en van de aerders en stenen

Voor die ghene die haer ooghen ghelieven te slaen op
 het wilde temperament van Nieu Nederlandt en des selfs ghe-
 daente en constitutie contempleren als sijnde het meest
 tamelijck hoogh uijt alle vloeden en bevrijt van opperwater
 oock ter veel plaetsen berghen bultaghtigh sullen wel light
 kunnen afnemen en merken datter mineralen sijn maer evenwel
 de Neerlanders hebben nooit veel moeite ofte kosten ghedaen
 om de selve te ondecken ofte na te spueren hoewel het selve
 niet soo seer uijt nalatighijt als sommige meenen gheschiet
 als wel ons oordeels uijt goede consideration. Den ghemenen
 roep heeft daer te lande altijt onder den ghemeenen man ghe-
 gaen 't is wissen seker dat hier wel kostelijke en treffelij-
 ke mineralen sijn soo wel van gout als van andere kostelijke
 metalen maer daer most anders naer ondersoght werden en dat
 wil van Jan Hagel soo niet ghegaen sijn en het schijnt datter
 de overighijt gheen iver toe heeft maer aen de ander sijden
 wert bij dese luijden met eens bedaght dat de Neerlanders
 daer te lande niet seer sterck in ghetal waren en mineralen
 indien se beter en kostelijker als eijser sijn iders ooghen

124 v

op haer treken en veel jaloerse vrijers vinde die wel light metter tijt ons de quer naer het hooft soude hebben ghesloten en haerselven met de juffer verhuight dogh dit alle overgheslagen sullen wij tot voldoeninghe der liefhebbers ietwes particuliers teghene soo daer als hier te lande gepasseert is verhalen ghelijker dan niet aen ghetwijfelt weert ofte daer te landen sijn mineralen soo weert het selve bij de daer van ghenovene proeven omme der sprekelijck bewesen ten bij de van den directuer Willem Kieft sijn door sijn E.E. ordere verschijde proven in sijn bijwesen ghenomen soo wel van gout als oock van quicksilver 't is mijn oock nogh in ver-
Kieft
 ser memorie dat ick bij eenighen present gheweest en een oogghstuijghe ben werde oock deselve dat mael seer fijck en goet bevonden men heeft doen oock van tijt tot tijt ghetraght de proeven daer van (verte)||herwaerts naer het vaderlant over te senden dogh het heeft nooit daer mede wel willen lucken in het jaer 1645 is in de Raretans bij ghevalle ondeckt sekere meijnen die voor seer kostelijck gheheden ende better gheoordeelt werden te sijn dan alle die voorgaende bekend waren der was doen tertijt heel veel ghesprecks van onder de lieden daerom sullen ten ghevalle der liefhebbers de pijn waert aghten de gheheele historie daer van in't korte naer die waerhijt te verhalen.

1645
 Als men in den jare dusent ses honder^t vijf en veertigh besigh was men interssecie van de officiren regenten des colonie Renscelaerswijck ende Onaquasse wi^dden sijnde doen en nogh de sterckste en ghevr^eeste natie daer te lande de gherese onlusten en oorloghen tussen den directuer Willem Kieft ter eenen ende de wilde natie daer ontrent gheleghe

125 r

ter ander sijde ten ghevoghlijste te appaeiseren was bij die van de colonie Renscelaerswijck mede afgebraght seker Indiaen ghenaept Ageraensie om voor tolck te ghebruijken alsoo deselve seer ghewoon was onder de Christenen te verkeren mede alle de Indiaense of Indise? heeft tallen onder de partijen ghebruijkelijk seer wel verstonc nu de Indiaenen zijn doorgaens gheneghen haer aenghesichten op te pronken met verschijde afstekende colueren te beschilderen hoe deselve oock meerder gliupen en blinken hoe liever en aenghenamer se haer oock zijn soo ghebuerden(t op sekeren oghetenstont dat dese Indiaen van boven daer hij in des directuers huijs overnacht hadde afquam ende sigh selven in des directuers en mijne presentie die ick dat mael over het werck van de vrede handelighen bij die van Renscelaerswijck ghecommitteert was ter neder stelde en begonde sijn aensigh met coluren te bestrijken den directuer daer oogh slaende versoght mijn het te willen vrAGEN naer dat goet daer hij hem ^{willde} wilde was strijkenge het welck hij mijn en ick aen den directuer langhde die het langh besien hebbenge oordeelde aen de swaerte en den smerighenglimp dattet eenigh kostelijck minerael was soo dat men den Indiaen daer voor te vreden stelden om te besien oft het wat in hadde het werde in een smelt kroes ghegaen men ~~lees dender?~~ mede soo men best koste maer de directie van eenen Johannes Tamontalije doctor in de medicine en raet in Nieu Nederlandt een verstandigh man die daer oock eenighe kennis ofte wetenschap van hadde ende om kort te wesen naer gheoordeelt werden het langh ghenogh in't vier gheweest te sijn van nieu het der uijt en bevonde twe stuckjens gout met haer bijden waerdigh bij ofte ontrent de (verte)//

125 v

drie gulden dese proef werde met den eersten heel stil ghehouden maer den vrede ghemackt en voltrocken was sont men eenighe personen met een officier naer den bergh die den Indiaen perfeckt bequijt en aenghewesen hadde de lieden brogh-ten ontrent een goeden emmer vol soo aerde als steen daer van meede dat waer erghens naer haer best dunken dogh sonder kennis daer van uijtgegraven hadden van dese stoffe werden nogh eenighe proeven ghenomen alle van ghelijke uijtkomsten als de eerste soo dat men meende der boven op te sijn en vont de dirtuer goet met de meeste reste van het overighe stof een persoon ghenaeamt Arent Carsen over over Nieu Haven daer een schip ontrent kerstijt van daer op Engellant voer naer het vaderlant te senden maer het ongeluck heeft ghewilt datter niet van te reghte ghekomen is door dien men noeit heeft kunnen ervaren waer het schip belant is en meent het in 4ee ghebleven te sijn de dirtuer Willem Kieft als in't jaer 1647 naer het vaderlant vertrock hadde mede van dese ende andere specien tot verschijde proeven bij hem maer mits het vergaen van het schip de Princes daer den dirtuer op was bleef het selve goet daer mede nu heeft mijn een Cornelis van Tienhoven secretaris in Nieu Nederlant hier in Hollant sijnde beright dat hij hier te lande van deselve specie verschijde pruvien hadde doen nemen en dat altijt wel uijtgevallien waren soo dat aen de goethijt van dese specie bij veele niet weert ghetwijfelt.

1647

mit exempel hebben hier goet gegaght te stellen men souder die ghelijcke wel veel meer kunnen bij brenghen maer het soude verdrietigh vallen van deruut? bijsonders soo uijtloghte? ende te gaen niettemin men vint gaer te lande al-

125 v

derlij op drifte en voorboogen van mijnen maer meest van
 eijser en die van Nieu Engellant maken en gieten alreede
 van de specie die daer onder haer valt haer eijghen canon
 plaeten potten cogels etc. nu sijnder in Nieu Nederlant
 die haer dat werck eenighsins verstaen en die verklaren
 dat veel beter en rijker berghen vol van verschijde specien
 In Nieu Nederlant sijn als in Nieu Engellant dogh naer ons
 klijn oordeel soude niet raetsaem wesen daer iet anders
 in te doen ofte met de ondeckinghe voort te varen soo langhe
 de plaessen niet verder ghepopuleert sijn.

Het heeft daer de lande oock berghen allen uijt vol-
 aerde bestaende en verschijde berghen van andere soorte van
 fijne aerde ofte klij die sommige wit andere root geel
 blau groen// en oock sweert is maer alle seer vet en taei
 bequaem schijnende om schutels potten platelen tabax pijpen
 en deerghelijke van te maken der is oock gelijk bij expe-
 rientie ondervonden hebben bequame aerde om stenen en pannen
 van te backen soo dat jammer is gheen meerder luijden van
 dier ghelijkerervinghe haer der waerts begeven sonder twij-
 fel daer is goet voordeel in te doen en het lant souder oock
 wel bij gheriest sijn daer is oock bergh cristal en sulck
 glas gelijk uijt Muscovien coemt der sijn oock groote mee-
 nighte van serpentijn steen maer valt hoger als die men hier
 te koop vint der valt oock groven keert steen lijsteen
 slijpsteen maer meest root kiesel en cassaei steen menighte
 en overvloed van alderhande soorte van blawe steen bequaem
 om molestenen te maken oock om mueren op te treken en ge-
 beeltwerck uijt te maken alsoo se niet alle even hert maer

126 r

heel verschijden in't werck valt men winter oock specie ofte immers het ghelijck van elbast en marmor en andere dierghelijke meer maer doordien het lant nogh niet vol mensen is sijn die dinghen wijnigh geaght soude nogh tans bij populatie en aenwas van praght ten overdaet die der dan ghemeenlijck volght wel considerabel werden.

C 21 van de verwen ofte coluren

De verwen in Nieu Negerlant oorspronkelijk vallende konnen bequaemelijck in twe soorte afghedeelt werden te weten in verwen die haren oorsprongh nemen ofte ghemackt werden van steenen en in verwen die van planten en kruijden toebereijt werden de se? naturelle ghelijck dickwils gheseght is schilderen hare aengesichten en lighamen met verschijde coluren den eenen vreemde en seltsamer als den anderen soo se best bedenken konnen ten dien eijnde hebben se ende draghen ghemeenlijck bij haer klijne leren saccas daer in elckx besonder verschijde verwe in is als root blau groen bruijn wit swert geel etc. ende de kostelijckste en meest geextimeerste onder haer is die gheene die meest luijster heeft en blinckt ghelijck of het vijsel van eenigh ghesuijvert metael ware sulken glimp hadde die gheene daer in jaer 1645 de proef hier voren verhaelt van ghenomen werden de meeste werden van steenen ghemaect die weten se soo te kloppen en te vrijven dat se se klijn krijghen en houden se door de banck beter als die van planten sijn nietemin der vallen oock eenighe planten daer de Indianen verschijde schoone seer hoogh en ooghlifelijke (verte)// coluren van weten te temperen wijnigh in effecte van de steen coluren verschillende dan dat de metaelaghithen glimp der soo niet in afsteeckt.

126 v

Op recht en naer de waerhijt pertinentte verhalen hoe de Indianen alle hare verwen prepareren wter mijn onmogelijck de steenaghtighe hebben se mijn bericht kloppen se eerst en vrijven se dan voort tussen stenen maer of se der nu eenighe vettighijt bij ghebruijken soude ick niet kunnen segghen maer ick weet seer wel dat meest alle hare steenaghtighe verwen vettigh en smerigh in't ghevoel bennen.

Met de verwen die se uijt de planten en kruijden trekken leren[?] se meest alle op eene manier ende om den lerser niet langh op te houden sal ick eenen maniere verhalen die selfs daer te lande ghesien hebbe de reste kan daer ten naesten bij aen afghenomen werden.

Daer wast een sekere plante in het wilde opkomende ontrent als den melt maer krijght veel schuten uijt eenen struijck en weert veel swaerder als melt aen dese plante komen root bruijne ghereeste besikens die plucken de wil den pletten se in stuken en dan hebben se groote baste van boomen ontrent ses voet langh en drie voet breed soo gieten se dan het uijtgeheperste nat ~~daer~~ ghecueste besien op de binnenste ofte gladde sijde van den bast die altijt wat hol staet en door de son aan de kanten wat op ghetroken is soo op die basten neer en soo stellen se het te samen in de son om te verdroghen maer soo haer dat niet ras ghenogh voort gaet ofte soo se verdrisjen willen ghelijck se dickwils doen alsoo se bij den somer tijt niet langh op een plaets blijven sijn leggen soo maken se kaeistenen in het vierkant en smijten die op de basten in het uitgek^uueste ~~dat~~ en weten het soo metter haest droogh te maken dan doen se het 't ghene soo opghedroogh overblijft en nu een harde en vaste substantie

126 v

ghelijckt in sackjens en ghebruijken't naer haer beliefte
 alse het van doen hebben het is het schoonste en hoochste
 purper dat mijn gedenck in mijn leven gesien te hebben ^{de}
 wil den temperen het allen met water daerom schiet het light
 af maer als het naer ^{de} konst berijdt werde soo meent men
 het een seer gheaghte coluer soude wesen.

Het schilderen dat ^{de} Indiaen doen heeft niet veel
 te beuijden en is meest aen haer lighaemen en aengesichten
 ofte sommige oock aen ^{de} vellen die se draghen en magh oock
 (verte) // in hare groote en vaste huijsen die se in ^{hare}
 castelen en bij een ^{woenste} ? hebben eenighe conterfijtsels
 vaertroien? vinden maer gans niet geestigh ofte suptijl soo
 beshilderen se oock hare schilden en klophamers nevens het
 righelwerck in haer huijsen daer bij kennen se oock schepen
 bomen en dieren in verwe afmalen maer het is gans niet
 sinnelijck . Maer een ^{dingh} heb ick onder haer ghesien dat
 hier dienen sal en wel verhalens waer ^{digh} is . ^{de} indianen
 ghebruijcken voor een opproncksel en in plaetse van pluij-
 men seker heel ceterlijck haer eenigh heel langh maer rede-
 lijck grof en stijf ander korter maer heel fijn wetende het
 selve sodanigh te accommoderen dat het manifick om sien is
 al se daer mede aenghedae en opgheschick sijn dit haer
 stricken se met snoertiens in sodanighen fatsoen alse het
 begeren dan s teken se het in eenighe verwen die sij daertoe
 weten te prepareren en doen het soo schoonen hooghen rooden
 coluer ontvanghen dat alle die het sien der in verwondert
 staen oock hout dese verwe in het selve haer ^{hoe} vroet? en stijf
 het selve oock soude moghen wesen soo vast dat reghen ofte

127 r

wint deselve niet afslijten kan ofte doen verblicken maer op het fijn haer vest se evenwel nogh beter als op het herde en heeft oock soo uijtermaten schoonen glans en luyster hoewel het de wilden met gheen sonderlinghe konst weten te bestellen dat dierghlijken roodt hier te lande nooit ghemact is ofte van gheene simplicia ghemact kan werden het is hier aen verschijde vermaerde verwen ende liefhebbers van de const vertoont se estimeerden het seer hoogh ende bekenden plat uijt dat hier te lande dierghelijken root bij niemant konde ghemact werde sustinerende dat de selve colure soo se hier bekend ware seer gheaght soude sijn.

C 22 Van de dieren in Nieu Nederlandt

Nu sullen wij spreken van de beesten en dieren soo in Nieu Nederlandt door Christenen ghebraght als van naturen sijn beginnende van het tamme vee welkens aert in den beginnen van hier overghebraght is en soo wel in ghestalte als andersins met het 't ghene in Neerlandt is wijnigh verschilt het meeste ende reghte slaghe van paerden die wij daer hebben en reght tot den lantbou bequaem sijn is het geslaght uijt het sticht van Uijteregh genomen en derwaerts over ghebraght het behout oock den selfden aert en groote men heeft der nu oock veel ~~enghese~~ paerden maer sijn soo (verte)// bequaem niet tot den lantbou alsoo se wat light vallen evenwel goet om te berijden en tot de sael te ghebruijken se kosten oock soo veel niet als het Nederlandtse slaghe en sijn beter te bekomen der sijn en komen oock somtijts Curaucause en Arubase paerden dogh kunnen den aert daer te lande niet heel wel grijpen om dat se gheen koude ghweent

127 v

sijn die haer daer des winters dickwils de doot aen doet of ten minsten alser niet heel wel op ghepast weert in perijckel stelt de paerden in't ghemeen telen der wel voort en leven langh sijn oock niet veel sickten onderworpen maer daer is een seer uijtstekende plagh die daer te lange somtijts veel schade onder de paerden doet een paert als het die plagh op het lijf krijght kan in wijnigh tijt ghesont en doot wesen en het is als of het een beroerte kreegh en gaet als een mens die seer dronken is valt eijndelijck onder den voet en sterft soo schierlijck wegh sonder datter helpen aen schijnt te wesen dit heeft de luijden doen omdenken en der sijn nu eenighe personen die der raet voor weten te doen ende beesten der door brenghen soo dat het perijckel nu soo groot niet meer is als het voor desen wel gheweest is den oorspronck waer uijt dese sickte ontstaet waert soo verschijden van ghesproken dat het daeraen schijnt of niemant de reghte gronden daer nogh van bekent waren dogh men hout het alle daervoor dat kloucke paerde meesters (die op sommige plaetsen wel soo dick sijn dat se wijnigh te doen krijghen maer in Nieu Nederlant heel schaers) daer sijnde de oorsaken deser qualen ende de remedien daer teghen wel souen vuint vinden.

Het ghemeen slaghe van koeien in Nieu Nederlant is Hollants slaghe maer werden door de banck daer niet wel soo groit als hier door dien het hoel niet wel soo kraghtigh is en dat de luijden deversen op haer tweede jaer ghemeenlijck laten speelen om het voordeek van de aentelinghe te eerder te ghenieten maer anders al se op haer behoerlijke tijt spelen en wel opghепast werden ghelijck men in Hollant

127 v

doen moet sullen se soo kloek werden en soo veel geven als het ghemeen slagh in Hollant doet dogh de Hollantse koebeesten sijn daer de quallen vrij wat onderworpen al se op verē se gronden geweyt ofte met vers hoej uijt ghevoedert werden dit was in't eerst als men der nogh gheen raet toe wiste seer schadelijck maer waert nu voorghekomen met sout te voederen ofte somtijt braken dranck ofte hoej dat in soute vallijen ghewassen is te ghebruijken (verte)//der sijn oock koebeesten ghebraght uijt het sticht van Uijterrecht op het hooge lant ontrent Amersfoort inghekocht en se bevinden dat die immers alsoo wel slaen als de Hollantse dogh se vallen niet wel soo swaer en evenwel se geven welck genogh telen oock braef voort en sijn seer bequaem om vet te wijden door den se veel smeer setten.

Der sijn oock Engese koebeeste dogh niet bij de Neerlanders ghebraght maer van de Engese in Nieu Engelandt ghekoght dese beesten willen daer te lande immers soo wel aerden als het Hollands slagh doet behoeven oock niet soo veel oppassen ofte onderhout en kunnen ghelijck in Engelandt haer selven heele winters door buijten behelpen maer se werden oock lange soo kloek niet als het Hollantse slagh en sijn vrij wat minder van prijs se geven gheenen grooten plas van melck maer se is seer vet en heeft veel boter in voor die gheene die de minnagie willen practiseren en het beste slagh van beesten souden willen hebben die nemen eenen bul van Hollantse aert bij de Engese koeijen en dat geeft heel goet slagh door malkanderen sonder veel te kosten de ossen oock doen daer goeden dienst en werden niet

124 r

lant soo vruchtbaer en bequaem is voor alderlij sorte van
grijnen als erghens eenigh deel in de werelt tot noch toe
bij Neerlanders bekent ofte beseten.

Onder de ackervruchten moet men mede rekenen den taback
als mede op de ackergroeiende en een seer bequame vrucht
sijnde om het lant te berijden en klaer te maken in sulker
voeghen ofte immers soo wel als den maijes hij geeft oock
wel ruijm soo veel profijt en alser op ghepast weert waster
seer goet en welderigh soo dat niet alleen ick maer honder-
den met mijn menighte van bladeren tot vijf vierendeel langh
ghehadt en ghesien hebben den taback is daer mede liefelijk
en lughtigh verschilt prinepael van de virinustaback in de
guer ende hoewel de Virinus beter is soo verschilt het even-
wel soo veel in de dught niet als het soo in de prijs doet
naest de Virinus sal hij wel de beste sign en de Virginise
te boven gaen veele houden het daer oock voor en het is heel
waerschijnlijk dat als nu de mensen daer beginnen te verme-
nighvuldighen en den taback daer wat in meerder overvloed
gheplant weert noch in groote renomme en sentsien sal komen
dat oock het defect in de guer als allen naer sommige sus-
tineren in de onsuiverhijt des gront bestaende door naer-
sighe tulinghe sal t'enemaal wegh ghenomen ofte seer ver-
mindert werden.

De gies wil mede heel wel daer te lande wassen maer
werter als noch niet begaert cumijn canariisaet en dierghe-
lijken signder oock al beproeft ende den cammanduer Minnuwit
ghetuijght dat se der uijtermaten wel aerden willen maer het
koomt ter noch soo nae niet om dat het op dierghelijke din-

128 r

allen bij de Engese maer oock bij eenighe Nearlanders in den waghen ende ploegh gebruijckt het vet maken? gater oock wel aen en sowel de osse als alles watter vet bestelt weert dijende wel soo wel tot vlijs als tot f

Verkens sijnder mede seer veelen en werden bij menighe voort gheteelt alle aenghehouden van de gheene die buijten wonen daer de ghelegenthijt van de bossen en vallijen in't ront sijn sommighe luijden prijsen de Engese om dat se herder sijn en des winters haer beter als de onse buijten kunnen erveren maer de onse valle weder veel grooter en swaerder setter oock dicker speck bij eenighe jaren sijnder soo veel akens in de bossen dat de verkens deer een kant dick speck bij krijghen en als het nu soo gheen ekerjaren en sijn ofte voor die daer ghaen ghelegenthijt toe hebben dan werden de verkens ghemest met maijes ofte murkse taerwe en naer het ghemeen ghevoelen is het speck dat se daervan setten niet te verbeteren en beter als het West Phalse ja als het swaer is ghelijck men het daer wel tot vijfses en seven vingeren dick heeft kract het van herdhijdt als men der door snijt voor die gheene die veel verkens traghten te hebben maken dat hare sughen ontrent om herstijdt bij den beer sijn dan komen de bigghen in april als dan het gras op sijn best is soo gaen de jonghe met haer moeder ten boswaert en soeken den kost en teghen dat de jonghe soghen eenen jaer out sijn krijghen se selfs weder jonghen soo dat de verkens in Nie Nederlant heel vernighvuldicht en in overvloed sijn//

Schapien sijnder in Nieu Nederlant oock maer niet heel

128 v

veel in Nieuw Engelandt sijn se vrij abundanter en weert meer
 werck van haer ghemackt door dien se de veverij daer met
 kragt willen voortsetten daer onse Neerlanders soo seer
 niet naer traghten de schapen werden anders onder ons vet
 ghenogh ja dickwils ghelijck ick selfs ghesien heb soo vet
 dat het overdraght en afsienlijck is se telen der oock
 wel voort en sijn ghesont genogh der is oock bequame plaets
 en ruijnte ghenogh om haer te voeden en goet hoej voor des
 winters maer om dat se ghehoeit of in velt opghewaght moeten
 sijn voor den welp? en andersins en wij het volck gemeenlijck
 daer niet wel te missen hebben mede door dien het heerte
 vlees daer seer overvloedigh is vertrouwt men de selve eenigh-
 sins te minder begeert sijn der is oock nogh een ander toe-
 val dat ick oordeel het voornaemste beliet te wesen het daer
 te lande niet schaprijcker is. In nieu Nederlandt sijn de lan-
 de doorgaens hout aghtigh dat is overal beset met boomen
 stuijken en struellen en de schapen daer door en ontrent
 majende verliesen veel van haer wol daer aan soo dat de wol
 daer men se meest ten princepael in soanighe landen behoort
 om aan te houden daer bij langhe ofte in veer na soo veel
 niet uijt brenghet ofte beschiet als men van buijten aan wel
 soude meenen om als geseht is dat voor de schaertijt te
 veel aghter laten de luijden houden der meer vanghijten als
 schapen het schijnt dat die der nogh wel soo wel voort willen
 want als de schapen eens vet sijn moghen se sonder groot pe-
 rijckel niet weder afgher werden daer weten de ghijten soo
 niet af de ghijten geven der oock vrij wat melck en die is
 altijt begeert en om datter wijnigh gelt aan hanght koomt
 het voor planters ofte voor luijden die eerst beginnen en

128 v

niet in handen hebben met der eersten heel ghelegghen in plaets van koejen ghijten te houden der hanght wijnigh gelt aen se telen dubbelt voort en de bockjens jongh ghesneeden konnen se altijt verkopen het is seer liefelijck vlijs. De Neerlanders hebben daer oock alderhande slagh van hoenders soo wel als hier te lande mitschaders kapoenen kaluckhonen gansen eenden? der sijn oock quijvenmelkers die verschijde quijven aen houden ghelijck hier te lande met een woort het tamme vee isser van alle soorte ghaen uijtghesondert tot katten en honden incluijs en wat de handen belanght die sijn daer soo bequaem ter jaght te nemen op het roer te leren en te wāter te doen gaen als men se erghens soude kunnen vinden sulx onnodigh is eenighe mede derwaerts aen te voeren (verte) //

C 23 Van het wilde vee

Hoewel Nieu Nederlandt van de koude des winters vrij wat ghesuljvert weert soo werden daer noghtans lewen ghevonden maer noeit van eenigh Christen alhoewel se dickwils het lant wijt en breeet door rijst hebben levendigh ghesien maer allenigh bekent bij de vellen van de wijfkens die somtijts een en seer selden bij de Indianen ter meert ghebraght werden en die vertellen dan wel dernaer ghevraght sijnde dat se heel veer daer van daen wel vijftien of twintigh dagh rijssen naer het suijden toe of suijt westen hier ghevanghen werden in seer hoogh geberghte en dat de maneters te goeu en te quaet om te krijghen sijn.

Het werden daer te lande oock veel beeren bevonden maer gheen selve grawe ofte vale van haer als in Moscovien

128 v

ofte in Groenlant se sijn daer meest al gliuperigh en pick-
 sweert bequaem om moffen van te maken en hoewel der deser
 beesten veele sijn werden se noghtans sel den van de Chris-
 tenen ghesien weghens den scherpen ruck die se heboen en
 soo ras als se ietwes ruigken soo vloghten se daerom weten
 de wil den alsse daer op ter jaght gaen sullen en het niet
 in den slaept tijt (daer hier naer van spreken sullen en is
 haer lighamen en kledinghen daer toe te berijden dat het
 esaus? lught heeft dat is ghelijck het velt ofte het bos
 ruijckt om bij gheen contrarie lught ontdeckt te werden som-
 tijts werden se evenwel van de Christenen oock ghesien al
 se boven wint ontrent haer komen ofte al se ghelijck dick-
 wils ghebuert in het overswemmen van eenigh water sijn maer
 men heeft er gheen ghevaer van te verwaghten als men se
 niet selfs aen rant ofte verstoort ghelijck die se schieten
 ofte andersins vanghen willen want dan verweeren se haer
 dapper soo langh se eenighsins kunnen en die op haer schi-
 ten sal dien voorsightigh te wesen en eer hij schiet een
 boom in't oogh te hebben daer hij hem metter haest op kan
 retireren anders soo niet wel hadde ghetroffen ende hert-
 stigh dootgheschoten dat noghtans sel den buert door dat se
 seer heert en taei sijn soude den schutter groot perijckel
 lopen want den ghetroffen beer mact terstont van bladers
 ofte het 't ghene ontrent hem is een prop(ick sal den lief-
 hebbende leser dit omstandelijck verhalen ghelijck het uijt
 den monst van verschijde wiltschutters die het self weder-
 varen is gehoort hebben) met sulken prop stopt hij de ont-
vanghen wonden en koomt soo op den schutter(verte) ofte plaet-

129 v

se daer den roock heeft sien op gaen aengheschoten onder-
tussen moet den wilt schut op een boom wesen het dient
oock wel een boom te wesen die dick is en veel tacken heeft
anders soude den beer daer oock kunnen opkomen en alser
veel tacken aen zijn weten ser niet wel raet toe is dan
de schutter soo behenigh dat hij hem uijt de boom de reeste
weet te geven dat is zijn voordeel anders ghelijck het oock
al ghebuert is moet hij daer soo langh op sitten wachten
tot dat het beest sijn grammen moet over en het weghghe-
gaen is dat wel light een paer uren aen lopen kan.

de beeren ghenieren en voegen haer selver daer niet als
in Groenlant Moscovien ofte elders met roof van verschuert
goet ofte krenghen maer met gras ~~K~~ruijt noten castanien en
ekers die se oock ghelijck ons de wilden vertellen selfs
op de bomen weten te gaen plucken 't weert oock bij ver-
schijde Christenen geaffirmeert dat de beeren selfs op de
bomen klimmen om de vruchten daer van te eeten en alse der
dan weder af willen wesen steken se de hoofden tussen haer
beenen en sonder aensien of het hoogh ofte laagh is laten
se haer selven los van boven neer vallen en gaen haers weeghs
se werden oock wel somtijts soo uijt de bomen gheschoten
de Indianen en oock de Christenen in Nieu Nederlandt stellen
vast dat de beeren des winters twalf weken slapen en dit
gaet soo toe in den herfst werden de beeren altijd heel vet
des winters over eten se niet maer legghen haer op een sijde
Geen flegzenever? ter neder en met een poott in de mont daer se aen suiijghen
ende op brommen legghen se soo ses weken op de een seij
daer naer keren haer op de ander en doen als voren tot dit

129 v

werck kiezen se in't ghezeen een overstekende klip in't
 gheberghete een hol of dicht krupel bos daer veel groote bo-
 men in ter naderlegghen om uijt den wint en in versekerthijt
 te wesen de wilden segghen dat se dan meest ghevanghen
 werden en oock best te vanghen sijn het swaerste en grof-
 ste slaghe van beren dat men daer vint naer men aen de huij-
 den oordelen moet en selfs oock wel van de grootste daer le-
 vendigh op aenghesien hebbe is ghelijck ghemeenslaghe van
 Ve se coejen se vallen heel vet somtijts is haer speck
 tot ses of sefen vingeren dick bij de wilden werden se voor
 goet eten ghehouden voor nemelijck den afval met den kop
 en de pooten die sijn bij haer seer begeert ick proefden
 het selfs nooit maer hebbe van verschijde Christenen die
 der van ghegeten hadde hooren segghen dat het soo goeden
 en smakelijken eeten ware als eenigh speck ofte verker vlees
 soude moghen wesen (verte)//

Elanden vint men der oock tamelijke veel se houden
 haer meest wat suijdelijck daer niet veel mensen komen het
 is heel goet eten en bij veele liefelijker en beter begeert
 als het herte vlees hoe wel bij langhe soo fijn niet hare
 huijden als se bereijt sijn vallen redelijck swaer en bequaem
 tot kulders eenighe ghevolen van dese beesten dat se wel tam
 te maken soude sijn de mannetiens te weten alsoe ghesneen
 waren ende wijffens in melck ghehouden en met de koejen ghe-
 hanteert werden se sijn niet schightigh ofte weerbarsigh
 wilt van nature eenighe die se voor plasier aenghehouden
 en van jonghs ghewent hebben bevinden dat se seer tam werden
 en het wilde bos light vergeten dit oordeelt men met lubben?

130 r

en onder de koejbeesten te houden noch seer beteren en toenemen soude vele sijn oock van ghevolen dat men se bij den oul de wijfjes te weten behoort te doen spelen het soude daer haer sustinue een goet slagh geven seer bequaem tot den aerbijt alsoo het een sterck beest in der natuur is seer goet om vet te wagen? alsoo se sels in het wilde nu oock draghtigh vet laden souden oock wel goede melck geven en een nieu slagh van runtbeesten wesen naer deser haer segghen dat sonderlingh als ruijn half daer uijt het lant ghenomen met des lants ghestelthijf accorderen en aert grijpen soude der sijn oock meenighte en onghelooflijck veel herten want nietteghenstaende datter de wilden het heele lant quier alle jaren princepael op de herresten alse vete sijn meenighen van dusenden doden ende wolf alse gheworpen werden en noch klijn sijn der groote schade onder doet soo is't heele lant noch overal vervult en het schijnt niet te minderen want seer selden dat men buijten koomt en te valde gaet of men sieter den een tijt min de ander tijt meer met heele troppen haer vlees is goet voor de minnagie en bequaem eten het is in't ghemeen soo wel te bekomen dat een goet heert niet boven de vijf gulden giet^{el} maer wel dickwils minder.

Der sijn oock witte herten of danen en andere die swertachtigh sijn en de wilden segghen dat waer erghens een wit hert of daen sich verkeert heel veel toeganck van andere herten is alsoo se van haer seer bemint ende ghesoght sijn maer met de swerte naer haer ghevolen is't recht anders dit is het Indianen segghen het reghte bescheijt hebbe uijt gheen Christenen voor als noch daervan niet kunnen vernemen

130 r

der is oock nogh ander slagh van grof vee maer niet bij sulken meenighte oock bij onse Christenen soo niet ghesien als allen bij die van (verte)// Canada die ons daer veel vremde dinghen van vertellen ick hebbe uijt een Jiesuiets mont ghehoort die door occasie van onder de Maquase wilden ghevanghen te sijn bij onse Neerlanders verlost werdende soo tot mijn quam dat se in Nova Francia ofte Canada meenights van wout ossen die sij in't latijn Lores silvestres noemden hadden wel soo swaer en groot als paerden maer den hals bij kans als een kameel boven op met back haar als peerts manen een kort aghtighe steert met ghekloofde clawen niet wilt ofte verschurende ontrent van manieren als de elanden. Ick hebbe oock van de Maquase wilden dickwils ghehoort dat over en diep in het lant beesten waren maer haer selven seer selden sien lieten van groote ontrent als een ghemeen peert en ontrent sulck fatsoen maer oock ghespleten clawen en dat de selve beesten een hooren recht voor het voorhoofd hadden staen die wel somtijts anderhalf ofte twe voet langh werden en door dat se soo vlughtigh ter been ensterck sijn konnen se qualijck ghevanghen ofte verstrickt werden ick hebber nooit eenighe waer teken van ghesien neme evenwel aen dat se der sijn door dien het de beste wilde jagers soo eenpaerlijck affirmeren der sijn oock Christenen die segghen de vellen maer gheen horens der van ghesien te hebben.

Men vint daer oock veel wolvenn sijn niet soo quaet ofte soo groot als in Neerlant sullen oock niet light iet aentasten als het klijne vee te weten herten maer meest al se jongh sijn jonghe kalvers schapen ghijten en verkens waerop de verkens alser een trop bij malkander is hebben

130 v

se niet veel kans om dat se haer weren en malkander helpen
 de herten weten se des winters alser snee leijt jaghers
 ghewijs te besetten en te vanghen maer moeten dan wel
 aght of tien in ghetal sijn somtijts sal oock wel een wolf
 alleen een heert soo langh jaghen en vervolghen dat het moe-
 de wert en hij het krijght maer kan ondertussen het hert
 aen water komen soo is de wolf der af want het hert gaet
 te water en de wolf derft het niet volghen maer moet het
 op de kant blijven staen aensien door dit middel weten de
 dat de wolven de herten te water drijven en de herten alse
 ghejaght werden soo se eenighsins kunnen het water kiezen
 werden der veel herten in de wateren ende reviren ghevanghen
 van die gheene die ontrent de revier ofte het water wonen
 en het oogh ghewaer daer over hebben ofte bij gheval met
 vaertuijgh daer op en ontrent sijn want die roejen der naer
 toe en (verte) // soo het heert nader de wal is als dat het
 met roejen ondersbhept kan werden soo roepen de gheene die
 op de vanght uijt sijn en het schijnt dat door de weerklanck
 die van het lant koomt dat in't ghemeen wat hoghaghtigh
 en aen de kant met bomen beset is de beeste verschiet
 en afgekeert weert meende de stemmen van het lant daer
 het naer toeswempt te komen soo dat se dan wederom keren
 ofte langhs het lant dat se niet derven aendoen heenhouden
 en soo in haer doot vervallen. Sommighe ghevolen dat een ghe-
 jaght heert maer alleen begerigh soude sijn naer vers water
 maer wij bevinden in Nieu Nederlant dat se sonder onderschijt
 ghejaght sijnde het water begeren ende op eijlanden ofte
 plaetsen die ontrent de zee kant leggen vervolght sijnde
 sullen se de openbare zee aendoen en oock somtijts wel soo

131 r

diep in swemmen dat se het keren vergeten.

Men heeft in Nieu Nederlandt oock veel bevers daer hier naer omstandelijck van handelen sullen seer schoone en kostelijke brijverters[?] heel moeje vissens catelassen die se in Neerlandt ^{neemen} boeser ~~menen~~ se hebben ten naesten bij vellen als lewinnen en sijn oock ontrent soo van fatsoen dogh klijnder met korte staerte als een haes ofte conijn vossen espannen die men in Neerlandt Schobben naempt is een seer warm bont en uijtermaten ghesont voor imant die hem beseert ofte verlampt heeft alsoe ghebraden sijn is het vlees oock seer goet eten maer door dien se uijtermaten vet vallen sijn se ghestooft veel te maghtigh se sijn oock pleserigh om te vanghen vermits sij in holle bomen hare provisie voor den winter makende daer oock per selden uijt komen als om te drinken en daer door haer krabbelen en spoer op de uijterste schorste van den boom verraden en naghespuert sijnde werden se in de bomen nederghhevelt daer se dan uijt komende lopen ofse dronken en quijtseligh door het vallen waren haer leven eijndelijck tot plesier van de jaghers latende Vinken[?]hasen en konijnen maer onder ons geen konijne als tamme ofte verwilderde maer in Nieu Engelandt veel in't wilt Muskens ratten dese laeste is ontrent soo groot als een middelbare katte heeft oock een langhen haeraghtighen steert en ruijckt soo swaer en kraghtigh naer het muskens datter qualijck bij te duren is en al sijn de vellen seer veroudert en opgegroot so behouden se evenwel den ruck ghelijck oock doen alle dinghen daer sij bij (verte)//ghelegghen hebben, marters swerte en grawe eenkorens die oock sommighen verschij-

131 v

den roejen veer vlieghe kunnen en hebben deselve dan dunne vellen aan bijden sijnden van de voorste tot de aghsterste beenen die se van malkander uijtprijen en openslaende op heen seijlen waer se wesen willen met onghelooflijke rassighijt der sijn oock eertverkens egels dassen trommelslagers en verschijde andere soorte die wij niet eijghelijck kennen ofte ghesieh hebben en sommige wel ghesien hebbende maerniet weten te noemen daer om verbij gaen.

C 24 Van het pluym ghedierte soo wel te water als te lande
En eerst de roof volgels

Roofvolghels vallender in Nieu Nederlandt seer veel en verschijden slagh als tweederlij a enden soo seer onderschijden dat se malkanderen gans niet ghelijken sijnde de eene soorte ghemeen als die men hier te lande en elders dickwils siet en ghewoon is de andere vals in't ghemeen wat grooter en de veeren sijn onghelijck bruijnder behalven dat se het heele hoofd wat van den hals den heelen steert ende slagh pennen t'enemael snee wit hebben dat haer seer ghenoeghlijck en lustigh om te sien mackt se noemen se daer witkoppes en sijnder vrij veel der vallen oock valken havicken swerwers steerkrijters kieken dieven en veel andere roofvolghels die wij niet noemen kunnen maer het is altemael gheneghen om quaet te doen eten niet als vis en vlees naer se best bekomen kunnen het soude oock meerendeels wel te jaght te gewinnen sijn en toeghebruijckt kunnen werden 't welck daer uijt afghenomen weert dat se iger uijt haer selven haer bejagh wonder wel weten waer te nemen traghtende de kleinste altijt eenigh klein ghebeente te verschalken de middelbare ofte die haer daer toe maghtigh ghenogh rekenen loeren op

131 v

de spreven lijsters maiesdiven korhoenders en dier ghelijken ider naer sich best denckt te sullen kunnen overmannen.

Meer de arenden sijn op hoogher bejagh uijt en brenghen overal daer se ontrent verkeren groot ontsagh bij in't gheemeen onthouden sij haer daer het bos out en dierhalve niet heel dicht op den gront beset is ontrent de waterkanten ofte grote revieren dat se met eenen het ooggh over den vis swanen gansen en eenden daer se haer ten dele grootelijcx mede onderhouden kunnen hebben niet dat se die altijd selfs verrassen gelijk se den vis doen die se dickwils levendigh uijt den stroom weten uijt te rucken maer soo erghens een volghel bij de schutters ghequest ofte elders een gherackthijt krijght daer sijn se datelijck ontrent te vinden al signder van te voeren met mensen ooghen gheen ontrent af te sien maer dese beesten sweeft seer hoogh buijten het bereijck van ons ooggh in de lught altijd op de eene ofte andere prooje sterck loerende daer se veel ontrent ghewoon sijn te verkeren sullen haer gheen ofte heel wijnigh maiesdieven (verte)//ofte andere dierghelijke vooghels die de vruchten verderven onthouden se eten seer geerne herten vlees daer om loeren se veel tijt waer hier ofte daer de wolf een heert verrast en ghevanghen heboende weder heeft verlaten ofte ten deelen ghegeten soo weten se dan het selve alvlieghe te gaen uijtsoeken en verschijden lieden die daervan weten hebben sulcx sijlen en omvlighen dat dan in't ghemeen niet seer hoogh is naerghevolght en sijn zelfs bij de herten gekomen die gheschonden in in't ghemeen half en minder oft meerder van den wolf ghegheten waren 't ghebuert oock wel

132 r

dat eenighe schutters de beesten quetsende en niet krijghen die evenwel door bloetverlies sterven en soo heele ongeschonden herten ghevonden werden der is oock nogh een ander roofvoghel het hooft hebbende ghelijck een groote katte de veeren heel light asgrau se weten der in Neerlants gheen naem toe maer den directuer Willem Kieft wilde se kennen en seijde men se in Vranckrijck grandt dux noemden dat se daer bij de grooten die se alleen ghebruijken seer waerdigh ghehouden werden en alse ter jaght afherught sijn daer se in't eerst seer swaerlijck toe wennen maer ghewent sijnde seer in uijt munten wel het stuck voor hondert Franse cronen verkoght werden.

C 25 Van't ghevughelt dat sigh te lange onthout

Her voornaemste andere ghevolghelte dat sigh daer te lange onthoudende is bestaet voornemelijck in calicoense hoenderen sulck slagh ghelijck in Neerlant die sijnder overal in't bos maer meest des winters en op den kerst tijt in groote meenighte en tropen van somtijts twintigh dertigh veertigh vijftigh en meer te samen se vallen altemet heel uijt muntende swaer en groot tot aght en twintigh dertigh ick hebbe oock maer niet ghesien van twe en dertigh ponden ghehoort alse nu schoon ghemact om aen het spit te gaen suiwer weeghen in smack verschillen se wijnigh mer de naukurighe prijsen de wilde boven de tamme wij hebben se als se op haer beste sijn vande wilde dickwils voor tien stuivers het stuck ghekoght en onder de Christenen was men ghewoon een daelder ofte daerontrent voor te gheven somtijts werden se wel met honden op den snee ghevanghen maer meest werden

132 r

gheschoten en dat bij nacht want de kaluckhoenen ghelijck se in de boomen slapen soo houden se en slapen met troeppen bij malkanderen en sullen dickmael op een ende selve plaesse verwaghten daer dan aght op ghenomen sijnde vervoeghen haer een paer ofte meer wilt schutters ontrent en komen dickwils met een dosijn stop? ofte twee wederom te huijs de wilden vanghen se des winters als't jaer begint te keren oock met stricken bij middel dat in de klijne killetiens en waterloopiens een knop opschiet daer se begerigh naer sijn alse die dan af eten soo krijghen se de anghels mede in het lijf en moeten vast blijven hare verschakers inwaghtende (verte)

// Men vinter oock verschijde soorten van patrijssen sommige klijnder als in Neerlant sommige oock groder de liefhebbers wetender al ondershijden navental en maken der groot werck af maer se willen hier te lande niet gheloven dat se op de boomen vliegghen en sitten soo dat se daer dickwils uijt gheschoten werden ghelijck ick het selfs en hondert tot mijn verschijde rijssen ghesien ende ghegaen hebben ick hebbe oock hooren vertellen dat een in de colonie Renscelaerswijck eens elf corhoenders uijt een trap? die op palasaten waren sittende (daer se in't ghemeen het lant daer mede afschuten en bevrijden) uijt gheschoten en ghekreghen heeft bij eenighe hersten sijnder veel klijne patrijskens die heel mack ofte dom en bot sijn want se vliegghen altemet heel in de huijsen in en lopen ontrent den wegh ofte in de tuijnen voor iders voeten henen sullen oock somtijts teghen de borste oft het lijf vlighende verschriken soo datter veel met een rottingh ofte stock door gheslagen werden der sijn

132 v

oock werhanen berckhanen corhoengers fasanten hout en water-
 sneppen etc. mitschaders meenighte van cranen die der in
 den herfst op het afghemaerde lant veel gheschoten werden
 en goede spijsse gheeven rijghers pitoers en meenighte van
 quijven den knol? quijven seer ghelijck die heeft men meest
 twemaal in't jaer en dan komen se met sulken ghewelighen
 meenighten en groote schoelen bij malkanderen over dat
 se ter veel steden de aerde bedecken en als wolken aen den
 hemel hanghen oock bij sonneschijn weder schade op de aerde
 maken dan te weten in het voorjaer en in den herfst wierter
 heel veel geschoten soo wel in de vlucht als uijt de bomen
 daer se mede met meenighte in gaen sittten maer meest in de
 dorre om uijt sight te hebben en daer kan men se best uijt
 schieten anders beletten de bladers te veel van het lant
 schiet men der oock veel en het is daer gheen nieuteren? al
 werter vijf en twintigh tevens met een schoot den hals ghe-
 broken de wilden of naturellen van het lant weten oock som-
 tijts de plaesen daer se broejen uijt te vinden en met langhe
 stoken de jonghe dryjven uijt de nesten te stoken op sulke
 plaetsen die se soo verkiesen om te broejen daer scholen
 se met sulke gruwelijke menighte van ontelbare dusenden bij
 een dat de wilden met wijven en kinderen daer naer toe trecken
 dickwils eenighe honderden sterck sijnde wel een maent daer
 ontrent blijvende en schier anders niet eeten als jonghe
 quijven die se soo met de stoken als gheseght is uijt de
 nesten stoken der sijn oock quartels maer verschillen in
 het slaen en de groote vrij wat van de Neerlantse speghen

132 v

sijnder oock heel bont schoon van veeren met groote kuij-
 ven se hieten se daer boom pickers om dat het selvighe ghe-
 meenlijk haer weerck is en met sulken ghewelt doen dat dick-
 wils van (verte)//verre in het bos schijnt als of iemant
 met een houten hamer op de boomen klopten ick hebbe oock
 verschijde boomen ghesien daer se groote gaten in ghepicht
 en versten inghemackt hadden swerte lijsters ijnder oock
 heel veel se passen se daer een naem naer de daet toe en
 noemen se maijes dieven daer se soo op afghereght zijn dat
 in den princepalentijt den maijes sterck moet ghehoet en
 bewaert werden of se vallender heel dicht in malkanderen
 met groote troepen op en zijn soo stöks dat men se niet
 schieten niet verenderen? kan behalven ter plaetsen daer
 de aren den veel verkeren is mender wijnigh mede ghequelt
 ick hebben mijn voor de waarhijt van gheloofwaerdighe lie-
 den laten ghesegghen dat eenen Jacob van Cureer der eens
 in eenen schoot hondert en seventigh gheschoten heeft die
 hij dreggh behalven de ghequetsten ofte die ontliepen hier
 aen kan ider oordelen of se der dick zijn voorts sijnder
 ravens krajen caven uijlen swaluwen strantlopers etc. be-
 halven het glijn ghevolghelte als verschijde slagh van wieken
 eijsvolghels tuijnslijpers bremschijters winterkoninghen
 en verschijde dierghelijke die oock sommige singhen en in't
 wilt tiriliren sommige oock seer schoon van coluer zijn
 ick hebber daer ghesien die heel over lasuer blau waren en
 gheweligh glommen oock hoogh geele op het aurora treken
 en heel oraensie met hoogh coluer die fuee? maer die hebbe
 swerte becken een enighe swerte slagh pe en der is oock

133 r

nogh een ander heel raer vogheltien daer eenighe om disputeren of het een voogheltien ofte een West Indise bee is het disput sullen hier overslaen en alleen de ghedaente en manieren verhalen het is ruijm een vingher langh behalven het beekjen enden steert op sijn swaerste soo dick als een quijm het heeft veeđerhanden schoon glinsternde veeren met een beekjen en twe potiens ghelijck andere volgheltiens maer voor soo veel men bemerken kan pickt het ofte eet het der niet mede daer het suiight in voeghen ghelijck de beejen en heefter oock in den beek sulke leden toe overal aen de blommen en daer leeft het allenigh van daer om segghen se het een West Indise bie is alsoo se des somers als het in den blom tijtis maer in Nieu Nederlant ghevonnen werden se hebben oock een brom over haer ghelijck de bien en sijn heel teer soude niet wel aenghehouden kunnen werden maer men spijt se wel met watere en grooght se tussen twee papieren in de son om aen de een of d'ander vriend te vereeren.

C 26 Van de watervogels

Daer Nieu Nederlant onder andere een seer overvloedigh van versien is is het ghevolghelte dat hem te water onthout en dat vint men der voornemelijck des voorjaers en in den herfst(want anders ister bij langhe soo dick niet) in sulken meenighte dat de (verte)// revieren en wateren daervan kerikelen en schijnen te leven ja de luijden die der dicht ontrent wonen werden door haer ghewoel en tieren dickwils het slapen belt het bestaet voornemelijck in swanen ghelijck se in Neerlant sijn of wel soo klook en in hare tijde sijn se der soo veel dat de revier stranden en inboghten daer

133 v

prinepael houden der mede bedeck sijn en heel wit op dat
 der sijn oock die der bij slagh van gansen de eerste ende
 beste soorte sijn grau en hebben grave gansen sijn grooter
 als eenigh hierlantse en niet soo groot als swanen se doen
 veel quaet op het koren dat ontrent de waterkanten daer se
 merkeren soo eenighe menen dat het trapgansen sijn maer 't
 kan niet wel ghelooft werden want der isser te veel der
 werter oock bij menighte gheschoten sijn om?ghelijck beter
 eten als eenigh van de andere ick hebbe een schutter ghekent
 Herri de Backer ghenaeemt die beroemden hem der uijt een
 dichte koppel elf tevens gheschoten te hebben de andere sijn
 rot gansen en wit kopten die sommige oock heel wit sijn
 ghelijck de hierlantse dat goet hout hem ontrent de zeekan-
 ten bij kout weder seer dick en weert veel gheschoten dick-
 wils met aght of tien teffens een seker planter Jan Virgius
 heefter eens daer ick kennis van heb sestien in een schoot
 gheschoten die hij kreegh behalven die ghequetst waren en
 ontsammen der sijn oock verschijde slagh van eenden en pijl-
 sterten talinghen smienten veelderhande duijkers slobletiens
 aelscholfers verschijde en vreemtslagh waervan eenighe ghe-
 seght werden peelicanen te wesen met verschijde andere dier-
 ghelijke dinghen die als van wijnigh importantie sullen over-
 slaen dat daer te lande eenighe luijden waren die haer op
 de koijen wel verstonde se souden der groot profijt mede
 doen en overvloedighe vanght hebben al is het goet nu wat
 goet koop dat sal met de meenighte van mensen wel beteren
 oock sijn de veren der duer ende luijden souden oock wijnigh
 ofte niet voor de plaetse ofte gheregtighijt geven.

133 v

C 27 Van de vis.

In't gemeen alle de wateren en revieren daer te lande
sijn doorgaens seer visrijck op de revieren heeft men (dogh
naer tijt en ghelegenhijdt dat elck in zijn saeison is)
stuer maer isser niet gheaght werter alse groot is wijnigh
ghegeten ennienant mact sign werck van hem in te sulten om
profijt mede te doen den kuint daer den kostelijcken caviare
van ghemackt weert gater oock t'eenemael verloren op sommi-
ghe plaesen isser oock salm twalist? isser overal dat is een
vis die nerghens nader in't aensien weet te verghelijken
als bij de salm daer se wijnigh van verschilt als dat den
salm van binnen root en den twalift heel wit is het is lec-
ger eeten voornemelijck de hoofden daer eenighe(verte)//
luijden heel van veel van houden dertien daer gheen ghelijcke-
nis van wete te stellen als dat het redelijke goede vis is
wel ruijm soo langh als een cobeljaeu maer niet soo lijvigh
ick heb daer sijnde hooren vertellen dat se den naem ghekre-
ghen heeft als onse Christenen daer eerst begosten te vissen
en elx begerigh was om den vis die der ghevanghen werde te
sien of sij se kenden en soo niet om namen te gheven doen
werter met den eersten veel elft ghevanghen en wat verder in't
jaer twalift want als den elft begint af te gaen koomt den
twalift sterck uijt die kenden se doen niet maer om het ver-
volgh noemden hem twalift ende de dertinen daer naer (want
die komen weder wat later) uijt komende noemden se om ghe-
lijke redenen dertienen ende naemen souden se soorvoorts
behouden hebben der is oock herper baers snock forellen voren
wint bleck suiijgher dickop bot ael palingh precken en neghen-
oghen sommige soo dick als beenen over de elle ofte vijf

134 r

virrendeel langh der is onder anderen oock sonne vis van smack den post t'enemael ghelijck sijnde maer van fatsoen bijkans heel ront hebbende in sijne schalen die sijn fijn als die van den post veel klijne sterck glimmende pleckens ghelijck sonnetiens en daer draght se den naem naer van sonnevis des winters vint men in de verse water valle op het verschijden een vis die uijt de zee op komt ontrent van fatsoen en smack als den braetspirigh eenighe willen segghen dat het klijne gulletiens sijn se is so mack dat men se metter hant grijpen kan en om dat se met den vorst aen komt heet men se vorst vis.

Buijten in het soute water oock in sommige plaesen en baien van de Oost revier heeft men veel cabeljau en als men der op toe legghen wilde ghelijck men daer nu experientie van heeft soude dighte bij met heele scheepsladinghen reuelijck ghemackelijck wel te bekomen sijn oock isser schelvis weeckvis haringh makereel rogh bot schol steen brasen dat ontrent een vis is van fatsoen en smack ghelijck den sonne vis maer veel grooter en niet ghestipelt soo swaer ontrent als de alder grootste kerpers die men hier somtijts een voor raritijt vint voor in den mont heeft hij tanden ghelijck een schaep en is even wel niet bijtigh een ander soorte isser die se swerte vis noemen en al de Christenen uijter maten veel van houden se is soo langhe als den seelt van fatsoen als een kerper maer niet soo grof van schobben en als men erghens ter tafel is daer se op gheright weert ghelijck dickwils ghebuert want men heeft se meest den heelen somer quer gaet se ghemeelijck voort want ider isser begerigh

134 r

naer der sijn oock zee robben tanijns pōbshoofden en dierghelijken (verte)// oock somtijts en ter sommighe stede walvissen dogh werden gheen ghevanghen maer als menaer om uijtreden dan wasser aicht bij ghenogh te bekomen maer men is daer te lande soo veer als nogh niet ghekomen dat die dinghen fatsoenlijk in't werck moghen ghestelt werden onder tusschen stranter alle jaer hier ofte daer aen den vervloghen vughel die de gissingh ontschit der sijn oock op veel plaesen kresten eenighe heel groot tot vijf ofte ses voet langh ander van anderhalf voet en die sijn de bequaemste om te eeten en krabben van verschijde groote soo als hier te lande maer eenighe die al heel gheen schelp hebben en over al saght sijn die heeten se weeke krabben en sijn seer bequaem om in stucken ghesneden aen den haack mede te vissen oock zeehanen en zee paertiens met velderhande kinck horens die de zee in eenighe tijden van het jaer met groote meenighden op weerpt en de wilden haer zewant van maken der sijn oock op veel plaetssen meenighden van schone oesters eenighe klijn als de colcesters? of wat grooter bequaem om raen te eeten andere heel groot daer men somtijts wel een peereltien in vint maer sijn brijnaghtigh ende niet veel weert sijn goet om te stoven of te braeden en dan maeken se een kloeten lepel vol soo dat se beet aen hebben ick hebber in de schelp verschijde ghesien die een voet langh waren en breet naer advenant den prijs is ghemaelijk ses oft aght stuivers het hondert mosselen vallen der oock veelelij verschijden der vallen oock Sint Jacob en parlemoer schelpen met ali ofte steen kruijken en verschijden dierghelijke

134 v

dinghen die niet weet te noemen der sijn oock geernalen en schiltpadden soo wel t e water als te lande eenighe maken van de waterschiltpadden die de grootste sijn leckernij om te eeten maer mijn dunckt dat se te gaels en te raens smaken nogh sijnder zee spinnen en verschijden andere zee gheboorte in dese landen onbekent en van wijnigh consideratien als klijnen dienst aen de ghemijnschap den menschen toe brengenden.

C 28 Van het fenijn?

Ghedurende mijn verblijf van aght of neghen jaren daer te lande hebbe nooit in ervaringhe kunnen kommen datter meer als een fenijnighe plante was groeiende die noemen se daer fenijnighe aerakers hoewel se niet veel ghelijkenis met de aeraker heeft se draght blawe bloemen die fraei in't ooghsijn en wast in klusters bij malkanderen seer trekkende op de papemutsen ofte mane koppen soo se die in Brabant noemen daer neffens vint men der oock verschijden soorte van slanghen als swerte en bonte die haer te (verte)// water en te lande onthouden oock gheseght werden wel met de alen te boeleren eenighe daer van sijn onder aen den buijck van koluer ghelijck de ^(M)legghen boghen en dese doen alle bij gheen quaet als eijers eten en honghe volghels rooven se vlughten altijt voor de menschen waermede soo se te langhe waghten werden se daer van in't ghemeen dootgheslaghen de wilden sijnder gans niet bangh voor maer sullen se in lopen en eerst bij den steert en daer naer kort in den neck vatten dat se haer hooft niet roeren kunnen en bijten haer soo den neck onstucken ofte half af dat haer het bloet bij den

135 r

mont neerloop ghelijck ick het selfs voor mijn ooghen ghesien heb dan smijten se se weder wegh en laten se soo legghen sterven der is oock een klijn slanghetjen ontrent soo dick en langh als een tabaspipje het weert wijnigh ghesien hout hem veel in de hooghe ruijghte van de aerden eenighe sijn van ghevoelen dat het quaet doen kan maer hebben nooit iet sekens van kunnen vernemen de ratelslanghen ghelijck se in Brasiel sijn soo sijn sij daer mede die gheene die dese slanghe ofte het ghelijkens daervan nooit ghesien hebben kan men qualijck beuuijden hoe sij sijn veele willen staende houden dat de vierighe slanghen die de kinderen Israels in de woestijne gheplaght hebben sodanighe waren maer het gaet met heel vast 't is anders een boos tuijgh en sal niet light voor een mens of een dier uijt de weegh gaen se sijn heel bont van geel swart en peers dick van kop met vier langhe scherpe tanden die de wilden in plaetse van lansetten ghebruijken het lijf van fatsoen als andere slanghen uijtghesondert den steert daer hebben se de ratel dat is een heerde drooghte hoorn agtighe supstantie die met letirens dubbelt voor malkanderen is gheschoven daer kunnen se heel luijde dat men het eenighe roeden veer hooren kan mede ratelen maer ratelen nooit ofte moten quaet sijn dat se bijten willen bijten oock nooit ofte ratelen dan trillen se met de steert daer de rateltenden op staet die beweegt werdende gheluijt gheeft dese ratel weert alle jaer een lit grooter ofte soo sommighe meenen een half lit dat waer ghelijck de leden dobbelt sijn op de twee jaren een heel lit van ses of seven leden vint men se veel maer een heb icker

135 r

gheweten van veertien dat was heel extraordonaris se sijn
 alse bijten sullen seer afgrijselijck om aen te sien ghelijck
 ick dat op een stock om hare actien tedeeghte te konnen re-
 marqueren besoght hebbe dan spannen se haren kop breed
 uijt en doen een wijder beek open als men oordelen soude
 dat se hadden (verte)// vinnigh toebijgende en tevens als
 de beet gaet opent sich een blau aghtigh vel dat boven in
 het hemelsel van haren beek over malkanderen leijs en daer
 uijt sackt dan langhs de bovenste tanden af fenijn tot in
 de ghemakcte wonde het siet min of meer als blauaghtigh
 saet? soo men van dese beeste ghebeten weert en het fenijn
 tot in de wonde koemt te vloeien loopt men groot ghevaer
 van het leven ick hebber ghekent die der door quaemen maer
 hadden trouwens niet heel veel noot anders slaen se datelijck
 het heele lijf over uijt en werden strepgh en colurigh
 ghelijck de slanghe die haer ghebeten heeft de wilden selfs
 sijnder seer bangh voor en ghebeten sijnde stervender wel
 somtijts van 't best datter van is der sijnder deser slanghe
 niet veel en men soude wel dickwils als men niet gheaurigh
 in het velt verkeren moste seven jaer daer wesen dat men
 der niet een ontmoeten soude der wast oock seker kruijt dat
 slanghen kruijt noemen en is daer soo souverain voor dat soo
 ras de ratel slangh den ruck daervan ontvanght sterft ghelijck
 het in deser voeghen beseght is der lagh een groote ratel-
 slangh in een plantagie op het langhe eijlant soo namen se
 een langhe stock en spoghen het ghecaude cruijt met spoghen
 groente soo als het uijt den mont quam daer aen en hielden
 het de slangh van verren aen de nues die soo ras als sij
 teregh de lucht daer van ontvingh een gril gaf ghelijck een

135 v

die een koude over het lijf gaet en bleeft vooraen doot
legghen de wilden houden van dit kruijt heel veel en draghen
het sommighe altijd gheurooght bij haer.

Der sijn oock adertiens maer hebbe nooit verstaen
dat se quaet deden en hagheadissen eenighe als hier te lande
andere met besuer blaue streepe de wilde sijnder seer ver
vaert af om dat se haer soo se segghen alse in't bos legghen
slapen iet fondament kruijpen en een elenaighe doot aendoen
en dit is het alser de padden bijghestelt sijn dat ick daer
te lande van het fenijn ofte van de fenijnighe dieren heb-
be kunnen vernemen. Nu moeten wij volghens onse beloften
van de winden de lught en het weder ha jaerghetijden hande-
len en soo voort gaen tot de inboorlinghen op de bevers we-
der uijtkomende.

C 29 Van den wint

De snelle bode en voester vrouwe der commercie sijnde
de winden die waien in Nieu Nederlandt sonder van eenighe
mossonnen of passaten ghereguleert te werden vuijt alle stre-
ken die het compas aen wijst des winters heeft men se met
de coude meest noordelijk en des somers uijt de suijdelij-
ker en suijt westerhant in het hertien van de winter is
men daer meerder stiltten als hier te lande (verte)// onder
worpen voornemelijk als het half vriest dat niet selden
buert dan weet men schier niet waer den wint van daen koemt
en is loof stil soo dat men hoe men sigh keert de lught
schier van voren heeft den Noortwesten wint die de meeste
koude aenbrengent waeiter anders seer scheerp heftigh en
ghestadigh ten ware ontrent eenighe hooghe ofsligte ghe-
berghen daer se vervallen heeft alle het onweert dat men
daer te lande verwaght koemt in het voorjaer met een

136 r

oostenlijke wint en springhteij uijter zee quert seer selden over de drie daghen isser wat van het suljden bij ghelijck dickwils ghebuert soo waeit het heel bol met een waerne en dijsighe lught of reghenaghtigh den westen wint tast beter toe en waeit sterck is oock seer buijgh maer om dat hij het ganse lant door meest overal awers waters koomt en in zee een opper mack? weert hij niet veel ontsien den noorden en noortwesten wint brengt daer ghelijck als hier den oosten en noortoosten de coude aen al is het somtijts heel waerm weder met een suiuelijke lught soo stater dickwils een noorman op die het in wijgh uren het heel doe veranderen en hout mackt hij weert heel dooraringhende en maghtigh starck maer om dat een volle expermal? in zee mack hoort men seer selden dat hij eenighe schaden doet als in de bossen daer hij wacker roesemoest en veele bomen doet vallen of breken 't is dan den reghten tijt voor de schutters want door het muijsen kraken en bersten datter dan in't bos om gaet konen se dicht bij het wilt komen de zee bespoeit het lant daer aen de suijt sijde soo dat men der niet veel hert weder uijt te verwaghten heeft anders als gheseght is met springh uijt ten oosten des someres heeft men ghemeenlijck alle dagh met den vloet een aenghename zeewint die alsoo hij over het koude element koomt vrij wat koelte en verversingh aenbrenght anders als het bij somer tijt stil is is het heel warm en dickwils tot travaten geneghen die ghemeenlijck uijt den westen of suijt westen opkomen en een uer twe ofte drie lustigh aenleken daer naer klaert het uijt den noort westen op en is heel koel liefelijck weer soo dat

136 r

dickwils in een uer tijt het schijnt katten te sullen spouwen
 en weer niet een wolckjen aen den hemel is diep in't lant
 heeft men heel wijnigh oostelijken wint oock wel niet eens
 in't jaer 't schijnt de selve door eenighe hooghe landen
 daer verandert ofte ghestut weert (verte)//

C 30 Van de lught

De soete ghebietster der verstandens kraghten en ghes-
 stalte soo in mensen beesten als planten is de lught veele
 noemen dat met een woort het temperament ofte het clima de
 selve is in Nieu Nederlandt soo drogh suijsver en ghesont
 dat men se niet behoort te verwensen van kleur aenghenaemhijt
 en fijnhijt soude het moeilijck wesen in eenigh ander lant-
 schap exempel te halen en 't is in Nieu Nederlandt soo ghesont
 dat men vreemt toe hoort als imant siekelijck ofte quellende
 gaet veele mensen oock die in West Indien Virginia ofte ande-
 re quartieren van de werelt gheen degh hebben in Nieu Ne-
 derlant komende werden soo fris als vissen in het water som-
 ma galenus moeder mager soppen eeten. Men heeft so te seg-
 ghen gheen sware dampen ofte stinkende misten en soo ras
 alser iets ontstaet dat quaet doen soude een noordelijcke
 wint waiende weert alles weder verareven verteert en sonder
 linghesuijsvert soo dat het lant weghens sijn ghesonthijt
 prijsens waert is de warmte isser verdraghlijck weert oock
 dickwis in't heetste van de somer soor een zewint noordelucht
 of travat? ghematight de koude isser selder als het clima
 schijnt te beloven en weghens de fijnhijt des lugs heel
 ghevoeligen en dooraringhende maer altijt droogh met noor-
 delijcke lught hier teghen wijst de natuer ons wapenen aen

136 v

want men moet hem soo kleden dat men het herden kan met voghtigh weer is het nimmermeer langh aen malkander kout want dat heeft men uijt de suijselijker hant en soo ras die lught de overhant heeft is de koude ghedaen al was het oock in het hertien van de winter ghelijck buert dat het den suijsden wint als hij wat aen een staet dan soo soel en werm mack of het in de lenten ware met veel voghtigh weder is men der seer selden ghequelt duert oock niet langh aen malkanderen het heeften evenwel ghenoghsamen en behoorlijken reghen het eene jaer en sasoen meer als het ander maer het reghenter ghemeelijck fris wegh dat het den wortel ghetroffen heeft en daer me weert het weer datelijck aen goet weer en heldere lught daer den donder en blixem die men der bij warm weer dickwils met wat reghen heeft weert de lught oock kraghtigh gesuijvert en klaer ghehouden se weert oock veel ghereguleert en heeft verschijde toevallen naer de verschijde tijden des jaers daer men in is (verte)//

C 31 van de jaer ghetijden

Het wenden en keren van het jaer ende tijt rekeningh hout men daer te lande als hier in Neerlandt en hoewel dese landen veel verschillen in de situatie van de suijselijke breete soo verschillen se noghtans naer advenant soo veel niet in het temperament van kou en hitten maer om nader en onderschijdentlijck te spreken dient gheweten dat de winter daer ghemeenlijck met Februari ten einde loop (wij spreken nu hier ghelijck meest doorgaens van de ghestalte ontrent Nieuw Amsterdam daer het hert hooft en midden van Nieu Nederlandt is) soo begint dan den lenten daer segghen se het voor-

137 r

jaer ofte wel met lenten en voorjaersweder (anders se rekenen daer mede op den eenentwintighsten) met de maent van Meert nieuwe stijl selden dat het daer naer hart vriest ofte eerderop somert maer daer mede begint hem alles te ontsetten de vis schiet uijt den gront de bomen botten en het gras spruijt op veel plaesen raken in Meert de koiën in't gras op sommige maken se oock langher wachten het eene jaer set het ander oock met maer de paerden en het laagh goet magh altijt uijt met de Moei heeft men het volle gras en blat overal de maent van april is de reghte tuijmaent later dien men oock op den acker niet te saijen ten ware men soo ras niet veerdigh konde werden soo gheschiet het oock wel later en het heeft tijt ghenogh om vrijpe te worden het meeste veranderlijck en ontstuijmigh weder heeft men in desen tijt voornemelijck met springheen oosten wint die dan oock het water wel wat op bringht maer gheen hooghe vloedē te weghe brenghen kan voor die naukurigh sijn het lant te besien hebben nu in April en Maei de bequaemste gheleghenthijt het gras en de ruijghte is dan in't bos nogh gheen meester ende is voeder voor de paerden oock is de koude over ende hitte brant nogh niet en den gront door den bos brant gheblust sijnde laet hen ten besten bekennen alle boomen staen nu in haer bloei en bos is vol saeten ruck het mist oock nimmermeer ofte men heeft half Maej rijpe aertbesien niet in de tuijnen want daer werden se gheen gheplant maer op de velden daer se van naturen wassen in de tuijnen souen se alser op ghepast werden wel light nogh eerder rijpen door dien de waerme daer te lande als se

137 r

aen't komen is heel ras aenschiet soo heeft men de somers heel subeytelijck daer naer het gras en kruijt sigh oock reguliert en 't sal dickwils in aght ofte tien daghen(verte)// het gheheele lant dor sign en van daer in groen verandert wesen men heeft daer soo laet als hier te lande gheen rijp het weert voor vrempt ghehouden soo men in Maej dervan hoort maer met de maent Maeij rack men midden in den somer want het winterkoren staet en de blom en is even lanck.

Den somer die seer wel met den Maeij beginnen magh maer om niet te langh te maken van Juni ofgherekent weert is daer te lande ghezeelijck seer warm heel seldom soo reghen-aghtigh dattet verveelt en alh oewel den eenen den anderen niet en set magh men vrij segghen dat de somers daer alijt beter sign en dat weghens hare ghestadighijt als in Neerlant seldom reghent het langh aen een dickwils is het met een travant ofte Dondervalgh die wij des somers daer heel veel hebben en ghewoon sign ghedaen die dueren een twe drie uren of een halven dagh als het drie daghen aen malkanderen reghent verwonder hen iderden seer seldom dat het langher quert den reghen doeter gheen quaet maer als veel hooghe landen sijnde weertter in't ghemeen om ghevenst de aerden isser oock seer op en af sponrieghe soo dat het water niet staen blijft maer light versackt menighmael sal een losse somer vlaghe soo veel water maken dat se den wortel terdeghe racken in een omsien komtter een rootwesten wint aghter die klaert alles weder soo op of men van ghereghe ghenoten hadde der valt oock swaren dan die bij drooghe tijden want die is men der somtijt als mede onderworpen groote verversinghe aen de planten en de

137 v

druijden geeft betaelt den acker sijn jaarlijkse renten ende boomen? laghen ons toe maer den taback en den wijnstock verwaghten dickwils de maent September de visse verhughen haer in e stroomen ende beesten spelen over het velt en schijnt gheen verariet soude scheppen al duerden het soo vrij wet langh voornemelijck als den somer op het lest be gint te schieten want dan is't daer overal voor menschen en dieren rijnst? te gheraken.

De daghen vallen des somers daer soo langh niet als hier te lande noghte oock des winters niet soo koort het verschilt soo aen den moeghen als aen den avont ten? ver en een half? dat se daer te lande des somers korter ende des winters langher sijn als hier te weten drie vierendeel vers sijn se des s morgens in de somer korter en oock soo veel verliest men aen den avont van ghelijken is des winters dan rijst de son daer drievierendeel vers eerder als hier te lande en daelt des savonts oock soo veel later bevinden daer dat dese veranderingh gans gheen onheleghethijt(verte)// ver oorsaecht vallende de daghen des somers warm en langh genogh voor die gheen die lust hebben wat te doen om het selve te verrichten ofte haer te vermeijen en des winters is dogh den tijt nogh altijt ver bij gheschoten eer mender te deegh om begint te denken den gront en het waerom dit soo is en de wederlegginghen die aer teghens bij ghebraght werden hier naukurigh te ondersoeken soude buijten ons voornemen sijn sullen dat voor de gheleerde laten en allen ten ghevallen van den eenvoudighen segghen het ghenen en waerschijnlijck ghevolen te wesen dat NieuNederlandt soo veel onder aen de

138 r

equinexialle linie dat is meer midden in de wereltjijt als dit lant ghelegghen is ghelijck de daghen en naghten dan door- gaens in lenghte verschillen soo verschillen se noch veel meer in het opkomen en ondergaen den eenen en selven dagh en daeraet die men hier te lande heeft en gheniet heeft men en gheniet men in Nieu Nederlandt altijt bij de ses uren spader als hier te lande soo dat als het hier is des middaghs ontrent de kolcke twallif het ginder te lande bevonden weert niet beter te sijn als smofghens de kolike ontrent ses uren hier van nu sijn al weder veel verschillende redenen die te langh soude vallen wijt lughtigh? te verhandelen de meeste segghen dattet niet anders is als dat Nieu Nederlandt sãd veer westelijck leijt adere gaen hoogher en bedispu- teren de ronte van de globus hier weert allen van de bescha- penhijt der selve ghesproken en die bedisputeert niemant is oock dick ghenogh aen het verschillen van den eclixfus waer bevonden.

De ghemeene kerresten in Nieu Nederlandt sijn soo schoon lifelijck en aenghenaem dat men se ter werelt niet volmackter soude kunnen begeren niet ten aensien dat dan alle vrughten die den somer hebben laten verbij gaen haer vermoghen geven oock den acker sijn overscheut is opbrenghende maer voor- namelijk om dat de selve soo wel van hitte en koude getem- pert sijnde soo schoonen en liefelijken weder voortbrenght als of het in de maent van Maej ware uijtghesondert dat het bij eenighe aghtent stonden wel wat nevelaghtigh valt maer die weert voor de klike tien door de opgaende sonnen altijt verteert en verdreven se heeft oock gheen standkofte onghe-

sonthijt bij haer soo dat se wijnigh discommodeert ten andern
het loof gras en kruijt dat bij den somer (verte)// ver-
gaen verdort en vertreden is doet dan weder een nieuwen
schoet en sprijt als of het in de lenten ware dat groote
verlustingh aen menschen en dieren gheeft men heeft in den
herfst oock niet veel reghen als met vlaghen die niet langh
aen malkanderen dueren somtijts contineert het oock wel
twe of drie daghen aen een maer selden voorts heeft men alle
daghen dagh aen dagh schoon en he rlijck weder met helder
sonneschijn en evenwel niet te warm maer seer matigh ghetem-
pert met een woort gheseijt de Kerresten sijn door de banck
daer te lande soo liefelijck en aenghenaemer als hier de
somers sijn duren oock heel langh want als men buijten den
cirkel van het hooghe lant ter zeewaert blijft ghevoelt
men voor Kersemis in't ghemeen den winter niet te weten dat
het soo langh wijnigh vrist open water blijft alle dagh
goet sonneschijn en redelijck warm weer is en ter veel ste-
den de boecken het in het velt komen houden voornemelijck
bij daghe door het hooghe lant rack men noordelijck en is
vers water daer heeft? men altemet wel verder vorst en komt
weer dat het goet op tal moet nu versiet men de kuken en
draght voor den aenstande winter sorghe de ossen en verken
die nu vet sijn werden niet allen gheslaghen maer de gansen
kalēkoenen en herten sijn op haer besten en best te bekomen
door dien het water goet weghens de koude onder de wal hout
en de bossen ter veel stede ghebrant sijn nu is het der
wilden reghte jaghtijt en der weert sulleken snijdaghen goet
van herten en dierghelijken vernielt dat imant die de ghe-
leghentijt en groothijt van het lant niet weet het selve
van buijten aensiende oordelen soude men in een jaer alles

138 v

te schande soude maken noghtans door dien het lant soo wijt en groot is dies oock maghtigh suppoort heeft als konende maer op wijnigh en klijne plaetsen te jaght werden soo vermeent men gheen minderingh de wilden segghen oock dat doen sij lieden daer in haer meeste kraght en meenighte waren voor en in't eerste van de komste der Christenen aldaer (want daer naer sijn se door de kinder pocken en sterfte soo versmolten datter nu gheen een is teghens dan tien) en naer advenent veel meer als nu ghejaght en gheslaght werde evenwel men gheen veranderingh in minderingh ofte meerderingh vernemen konde de winters vallen in Nieu Nederlandt heel verschijuen naer somtijts de jaren lopen en naer de plaessen ghelegghen is daermede de selve considereren wilt en dient dies aengasende gheweten dat door het hooghe lant naer de colonie Renscelaerswijck en (verte)// de plaessen die hier te lantwaert inne naer Nieu Engelandt extenderen wij noghtans ghelijck se oock in der waerhijs sijn voor Nieu Nederlandt rekenen vrij wat kouder vallen en langher dueren als Nieu Amsterdam of de plaessen aen de zee kant ghelegghen ghelijck het langhe eijlant de zuijt revier ofte eenighe andere plaetsen daer ontrent als beginnende den recht klemmeden winters in gheseghte plaessen selden voor kersemis en hoewel het bij sommighe naghte verder wel wat vriest oock wel een vlagh sneeu valt soo heeft het dogh niet veel te bequijuen en is meest overdagh schoon weder maer in de colonie Renscelaerswijck is't wel ghebaert dat het eerder toe vroor ghelijck in't jaer 1642 doen ging de revier den 25 November toe en bleef heel langh sittem om lagh ofte ontrent de zee kant ghebuert het nimmermeer soo ras maer ver-

1642

139 r

waght daer altijd ghelijck gheseght is tot den keerstijt en dickwils oock langher dan gaen de revieren der oock nogh selven vast sitten drijven wel vol eijs soo dat het vaertuij t(enemael onbruickbaer is dat dan doende blijft soo langh den wint noordelijck staet maer schit die in't suijsen ofte oostelijck soo is al het eijs daer ontrent met een snap? weder uijt het water en dat ghebuert soo wel somtijts twee drie mellen in eenen winter dat men ondertussen weder varen kan en op nieu stil legghen moet veel reghenaghtigh weder of sterke winden die langh uijt eenen hock wagen is men der des winters niet ghewoon of verwaghtende het schijnt en veele traghten het met sterke grootte redenen vast te maken dat door de suptijlhijs en fijnhijst van de lught die men daer gheniet het water eer het de aerde te ghenaken komt ofte nogh in de kosen der wolken besloten sijnde ofte onder weghen door de koude in snee ofte haghel ghetransformeert waert het waelck te eer ghelooft weert om dat het daer te lande bij winterdagh veel sneeut die oock dickwils binnen het hooghe lant eenighe weken ja maenden an malkanderen sonder glaet wegh te dojen legghen blijft maer buijten den cirkel van het hooghe lant is dan suijsen wint kragtigher daer kan den sneeu niet langh legghen blijven maer weert telkens van den suijsen wint verslonden het ghebuert daer oock dickwils in de winter een of twee rijzen dat tussen reghenen en vriezen de boomen met klaren fijsel behanghen werden dat seer speaableert en aenghenaem als de sonne daer op flickerende is voornemelijck in de bossen die in het hanghen van het gheberghte^e legghen sijn selven op doet en vertoont eenighe

139 r

willen segghen dat swaren fijsel een goede voorbode is voor
 sware vrughten die (verte)//teghens de aenstaende somer
 aouden gheresen werden het is verwonderenswaerdigh en goet
 schier alle reenen te boven dat het in Nieu Nederlandt met
 gheenen ofte met wijnigh wint(want het daer des winters als
 tot Meert kout is niet veel weert) als legghende op de selfde
 hoghte van Hispanien en Italien oock des somers de selfde
 waernte deelaghtigh des winters noghtans soo kout is en
 ghemeelijck meerder drooghe koude subject als hier te lande
 daer men soo veel noordelijker leijt soo dat oock alle bo-
 men planten en kruijden die gheen koude verdraghen kunnen
 daer ondienstigh sijn en in teghendeel bevint men metter
 daer dat de pelterije ofte het bontwaerck daer soo schoon
 en extraordnaris veel dat het Moscovie in veelen te boven
 gaet hier van werden veel verschijue reenen te berde ghe-
 braght die wij de liefhebbers in't korte sullen verhalen
 dogh onvermindert iders ghevolen en speculatie tot naer
 beschijt want daer soo veel reenen ghegheven werden vallen
 se in't ghemeen alle onseker eenighe segghen het is om dat
 Nieu Nederlandt soo ver bij westen in het hanghen van de
 globus ghelegghen is dat bij andere wederleght weert met
 de ghelijckhijt der waernte van Hispanien en Italien die
 men daer des somers gheniet maer ghevolen dat de werelt
 niet ront sal wesen en Nieu Nederlandt in het verschiet soude
 legghen traghtende haer ghevoelen vast te maken met het
 vierde laest gevonden deel ontrent soo groot als de andere
 drie te samen vraghende soo se doen ront was hoe se dan nu
 soo blijven kan alser ontrent de helft bij ghekomen is som-

139 v

mighe segghen oock hoe men hoogher in de lught leijs hoe het
 fijnder en kouder is nu segghen se leijs Nieu Nederlandt heel
 hoogh in 't westen ergo het moet der des winter soo kout
 sijn en kan evenwel des somers soo warm wesen veeler en
 het waerschijslijxte ghevoelen is der gheener die bij bren-
 ghen dat bij noorden en noort westen het lant eenighe hondert
 mijlen sijn is uijstreckende en eijndelijck op een ghevroren
 zee (daer evenwel hart aen ghetwijfelt weert alsoo door de
 straet Davits? daer se bekomelijck door moste sijn voor
 desen ghevaren is) stuijs oock dat het ter sommigher stede
 hooghe en stijle berghen heeft waer tussen den zneu dogh
 seer verre te lantwaert inne legghen blijft ofte selden wegh
 doet en als dan den wint over dat lant schiet soo ontstaet
 hij en is de selve koude lught die haer eijghenschappen van
 anderen en bovenen deert al de kout is ontvanghen heeft
 en in ghevolghe van dien soo ghevoelijken koude veroorsaect
 want anders segghen se als den wint uijter zee koomt te
 schieten als is het oock in 't hertien van de winter soo is
 het soo soel en waerm oft het dickwils in de lenten ware
 evenwel de koude isser soo groot niet dat se der eenigh
 quaetdoet ofte seer moeielijck valt maer koomt in veele
 ghelegghentheden heel ghewenst en ten goede doer dien se
 het lant van alderlij (verte)// soorte van onghedierte suijs-
 vert en alle scherpe en quade ku t'enemael weghneempt
 oock alle lighamen en vast doet sluijsen en heel
 dispoost mack en werden voorts de onghemaken die de koude
 in 't ghemeen is mede slepende van de nature daer te lande
 heel voorsightigh waderleijs ten versten door het overvloei-
 dighe hout datter overal is en voor niet ghenoten ghehaelt

140 r

en ghebruik waert ten anderen door de uijtmuntende bonten en voedinghen die se daer te lande voortbranght en sijlieden de gheheele werelt van mede deelen ja de wilden selfs die niet soo dight als wij ghekleet maer schier half nack gaen wederstaen de koude daer te lande met fatosen en ontzien se wijnigh sonder dat se daer iet van overvallen ofte merkelijck beschadight werden dogh evenwel sullen se alser somtijts eenighe bitteren daghen komen soo veel lanst het velt niet gaen plasiren (prinepael de vrouwen en de kinderen want de mans vraghender wijnigh naer) al se wel des somers ofte bij waerme daghen doen.

Van de manieren en onghemeene eigghen schappen van de wilden ofte naturellen van de lande oorspronkelijke ongheboorne in Nie Nederlandt.

C 11 Haer ghedaente der lighamen en waer ommen deselve wilde noemt.

Hebbende nu kortelijck ghesproken voor soo veel de ghelegghentheden van het lant noigh aghten sal het made de tijme waert sijn bij ghevolgh te handelen van den aert des selfs oorspronkelijke in gheboorne op dat soo wanneer de Christenen aldaer vermenightvuldight ende wilden versmelten sullen sijn met een en reffens hare maniere en seden ontslippende de ghehughenis niet en bedroeven.

Haer stal de leest of het fatsoen haerder lighamen soo wel der mannen als vrouwen is ghelijck het ghemeene en wel gheproportioneerde slagh hier in Neerlandt in lenghte soo in als tussen de sexten ofte swaerte en dicke reguleren se haer als elders de een minder ander meer selden van het ghemeene slagh afwijkende van leden ⁱ sijn se gau en swack

140 r

konnen gheweldigh lopen en treffelijck ter duerte gaen groo-
 te en beswaerlijke packen met haer slepende et tot alle vrij-
 willighe lighamelijke offeninghe sijn se seer bequaem voor
 soo veel haer dispositief maer tot swaren langhaurighen uij-
 terlijken aerbijt die alaefaghtigh (verte)//magh schijnen
 sijn sij voornemelijk het manvolck gans onwilligh stellen
 oock alle hare ghescheghten en saken daer naer aen dat se
 niet veel behoeven te doen of aerbijden eenigh misgheboren
 of wanschapen weert seer selden onder haer ghesien in alle
 den tijt die daer te lande ongegaen hebben quam mijn noeit
 meer als een te voren die met een slim lijf gheboren was
 krupete bultaghtighe ofte andersins mismackte sijn soo sel-
 den onder haer ghesien dat men met waerhijt magh segghen de
 sodanighe der niet te wesen en soo men alhier en daer een
 verminckte of ghebrekelijke te sien komt sal men bij onder-
 soeck bevinden het selve bij het een ofte ander ongheluckigh
 toeval ofte in oorlogh over ghegaent en toeghekomen te sijn
 alle sijn sij ranck en dispoost van leden sonder dat men
 der eenighe uijtstekende swaer vet of groffe lighamen on-
 der vint en alhoewel door de banck te rekenen de nature haer
 met gheen overvlighende wijshijt begaeft oock haer beste
 verstande sonder konstelijke ofeninghe veranderen moeten soo
 vint men evenwel onder haer gheen dwaes gheen geck gheen
 dulle ofte rasende persone soo mannen als vrouwen sijn sij
 in't ghemeen breed van schouders en smal van middel de haren
 harer hoofden sijn altijt eer se door den ouderdom verande-
 ren git sweert gans sluijck en onghekrolt bijnaesoo heert
 als een peerde steert en al het ander coluer ofte slagh van

140 v

haer houden se voor uijtstekelijke lelijk. Op de botst onder de aermen en aen de kin ofte andere hijmelijke plaetsen des lighaems kwijken se alhier gheen ofte seer wijnigh haer het 't ghene nogh op gheseghte plaetsen eenighsins dat seer enkel is uijtschiet plucken se met de wortel uijt ent koomt selden weer als bij de heel oude mans die sommige om de kin hier en daer wel wat stoppelaghtigh sijn sij hebben alle soo mans als vrouwen schoon ghesicht met sweert bruijne ooghen en sneewitte tanden stick siende oft schele sijn seer selden onder haer ghevonden en van blintgheboorne hebben nooit ghehoort ofte kunnen vernemen wijnigh overkoomt het haer oock bij ongeval hebben nooit meer als van eenighe weten die met toeperels?(verte)// op de ooghen uijt de kinder pocken blint ghebleven was seer out werdende vergaet haer het ghesicht mede dogh sooras niet als hier te lande haer verve ofte coluer der lighamen is door de banck niet soo wit als het onse hoewel men der wel eenighe vint die seer helder sijn en dat se meest alle blanck gheboren werden anders treken se wat op den gele ghelijck de talers ofte hijdens die hier door het lant lopen ofte ghelijck de buijtenlieden die veel in't velt (ghelijck sijlieden) te doen en verkeren sonder haer voor de son ofte lught te waghten de geelhijt die se hebben is gheen foute in de nature maer allen een toeval in de leden? ontstande uijt der sonnen hitten die daer wat kraghtigher als hier te lande is brandende en door dien se van gheslaght tot gheslaght overgaet vertoont se haer te kraghtigher evenwel dese geelhijt daer se de eene meer als de ander dogh alle aen vast sijn is sodanigh niet ofte men vint onder haer veele soo mans als vrouwen

141r

frage bevallighe personen en aenghesighten 't is waer in't eerste aensien komen se onse natie wat vreemt te voren door dat het coluer de sprack en kledinghe soo veel verschillende sijn maer bij die der wat veel mede omme gaen is dat haest over en het schijnt dat hare vrouwen mede eenighe aentreckende bevallighijt over haer hebben door den verschijde Neerlanders(eer de lenghte van Neerlandse vrouwen daer te bekomen waren) daer seer op verslingerde hare aenghesighten en tronien sijn alshants en verschijde als hier te lande selden uijtstekende schoon en nogh minder uijtmuntende leelijk aogh alse gheoeffent werden als die van onse vrouwen souden sonder twijfel wijnigh ofte niet van haer verschillen.

De oorspronkelijke ingheboornen daer te lande (want nu sijnder oock veel ingheboorne die niet oorspronkelijk daer van daen maer Christenen van Christenen gheboren sijn) werden hoewel se in veel verschijde gheslaghten onder haer bestaen bij de onse met een alghemijnen naem alle wilden ghe-neompt en desen naem is voor soo veel men ondervinden kan haer in't eerste gegeven past oock om verschijde considera-tien op haer seer wel als eerstelijck om de religie want die hebben se gheen ofte soo wijnigh dat se daer ghenoegh-saem wilt in sijn ten anderen sijn se in't stuck van huwelijck en onderschijt van (verte)//eijghen lant gronden van de al-ghemijne wetten soo vershillende dat wel wilden moghen hee-ten om daer daermee shier in't wilt handelen ten derden ghelijck de Christenen om onderschijt en teghenstellinghe van haer selven eenighe buijtenlantse natie Turken? name-licken en barbaren noemen sijnde den naem van hijdens te generael oock wijnigh buijtenlants ghebruijkelijk soo heb-

141 v

ben se de Americaense ingheboornen daer onder willen rekenen oock ghelijck mede het woort van swerte en blanken bij die over zee verkeerren ghebruijckelijck is in teghenstellinghe van negers en ons of ons ghelijke natien en gheen van bijde dese Americaen als naer wat op het vlijs coluer trekende be quaemelijck paste soo hebben sij se ofte ghelijck wel te ghelooven is meer bij gheval als bij deliberatie met het eerste voort dat haer in den monst schoot wilden ghenoept en ghelijck der vrouwen[!] of der onghelereerden die niet veel weten eerste inval in oordel lest is schijnt dit oock wel uijt te vallen konden oock wel wilden ghenoept werden om dat sij t'enemael wilt en vrempt van het Christen gheloove sign.

Cap. 12 De spijsse en het voetsel der wilden.

In de spijsse ofte den dranck sign de wilden als is het oock op hare geestdaghen gans niet overdadigh quistaghtigh dertel of costelijck verghenoeghen haer lightelijck al se maer iet hebben om de nature te voldoen en den hongher en dorst te versadighen het is oock onder haer niet als hier te lande dat de overste edelste of rijckste haer beter en naer advenant laten tracteren als een calis oft ghemeen man maer haer spijsse en dranck is ghenoghsaem over al bij alle en tallen tijden naer tijts ghelegenthijt eender handen haren ordonaris drangh is als in oude tijden water alse het so bekomen kunnen dat haer oock selden mist uijt een fontijn ofte levende well somtijts maer selden alse wel te pas sign ghebruijken se mede vers vlijs ofte vis wat eenighe ander haer maer wijnigh ghebruijken als het in den tijt is druijven nat dat se vers opdrinken en noeit tot wijn maken bier

141 v

brandewijn ofte sterke dranck is onder haer niet bekend ten ware bij eenighe die onder ons veel verkeren en gheleert hebben(verte)// dat bier en wijn beter als water smackt de Indiaense talen sijn verschijden en alle seer rijck even wel isser gheene onder alle met een woort versien daer se droncken mede kunnen vernomen de dronkenschap hieten se geckhijt en droncken lieden segghen se gecken te sijn alsoe onder ons veel verkeren ofte eenighe den dranck bekomen konen want de meeste willen gans gheen dranck proeven oock is om in solentie voor te komen bij de overighijt verboden stercken dranck aen haer te verkopen sijn se gulsigh in het dronken drinken en ghearusende den dranck sijn sij heel moejelijck en ghenoghsaem ghelijck men seijt sint selten in sprecie eer se der toeghewent sijn kan men se light dronken maken als sijnde een glas klijn bier of twe daer ghenogh toe maer mettertijt leren se den dranck soo wel als de Neerlanders verdragen fleresijn? podagra? puijstighe en rode nuse ofte dergheelijke snorre? sijn onder haer niet bekend noghe gheen accidenten die op en uijt het droncken volghen haer spijs is ghemeenlijck alder hande vis en vlijs naer den tijt van't jaer en de ghelegenthijt van het lant daer in sij verkeren mede brengt sij hebben geen hoverdij ofte sonderlinghe grepen in het doemaken en aenrighten derselve als den vis of het vlees niet meer als in water gaer kokende sonder eenigh kruijt sout of fuiont? daerbij te doen anders als het selfs mede brengt sij weten oock van gheen stoven smoren backen fruijten ofte dierghelijke en oock selden van ietwes te verwaermen ofte braden ten ware klijne stukkes vleesch en viskens

142 r

nogh meest als sij op de rijse ofte verjaght sijn en wijnighe
 andere ghelegenthijdt hebben voor broot ghebruijken se maijes
 of Turxse tarwe die haer vrouwen want sij weten aer van gheen
 molens kloppen of stampen ghelijck de oude het manna in de
 woestijn deden en tot koeken backen se werpen dat ghestamte
 meel oock wel dickwils ghelijck eenighe hier de gort en den
 rijse doen bij het vlees tot een poes pas maer haer ghemeen
 vetsel en daer se dit koren meest toe ghebruijken is pap
 die men daer te lande sapaen noempt soo ghemeen en ghebruij-
 kelijk onder de wilden dat selden dagh gaet ofte sij eten
 se ten ware selve sij op de rijse ofte ter jaght(verte)//
 ware men koomt schier ten geenem tijde van den daghe in ee-
 nith Indiaens ofte wilthuijs daer soo danighe pap niet ghe-
 geten of veerdigh ghemackt weert alle soo vrouwen kinderen
 als oude lieden sijn sij daer soo seer toe gheneghen en
 gheweent dat wanneer se ons ofte malkander komen bezoeken
 haer eerste vraghe en omsien daernaeris sonder die kan men
 haer qualijck naer ghenoeghen tracteren het schijnt dat sij
 sonder dese sappae haer bekomste niet wel eeten kunnen sij
 koken aer oock dickwils als sij de ghelegenthijdt toe hebben
 vis ofte vlijs onder selden vers maer in't ghemeen eerst
 seer ghedroght en tot meel ghestampt dit ghebruijken se meest
 in't eent van de winter en aenkomen van't rjaer als de jaght
 ghedaen en haer meeste voorraet verschoten is ghebruijken
 oock veel Turxse bonen dat sij onder haer voor een lecker-
 nij houden alse met vers vlees in langh wat ghekwest sijn
 voorts ghebruijken se tot spijs en onderhout alderhande vlees
 vis en vrughten die het lant uijtgeeft en sij bekomen kunnen

142 v

houden gheen ghewoonelijke ofte gesetten tijt om te eeten als onse natie doergaens doet oordelen het beste te sijn alse honger hebben hare appetijten maghen en lighamen hebben se gheweldigh onder haer ghewält soo dat se met heel wijnigh ofte somtijts 2,3 a vier dagen konnen behelben en als het daer naer werder ruijm voorkomt weten se haer schade ofte aghtertal gau in te halen sonder dat sij haer maghen daer door bederven of sieck der van werden en hoewel se door de banck kloek eten kunnen soo vint men der gheen overdadighe vraten seremonien van hogh ofte lagh te sitten eerst ofte lest toe te tasten aengheright ofte voorghedient te werden kan men onder haer niet bemerken heel seldom noden se malkanieren oock als op de groote feeste maer die bij haer in huijs is als het op een schaften en eten gaet righten se mede voor daer weert niemant voorbij ghegaen sonder dat se daer gelt afnemen ofte voor laten betalen dat is onder haer gheen ghebruick het extra ordonaris daer se imant mede tracteren is met sterte? van levers heel vet vlees twalifs hoofden en ghebraden napes? koren dat se stampen tot meel en met heel vet vleesnat begieten (verte)// oock met castanien die een mall opghesoden de schellen afghedaen sijn dan ghebroken werden en met vlees nat en veel vet ghestooft en gaer gemackt sijn.

Als sij op verre rijse ter jaght ofte ten oorloghe sullen gaen daer se weten ofte vermoeden gheen voorraet sullen vinden versien sij haer met meel van ghebraden maies ghestampt het selve meel is haer soo strekelijck en voetsaem dat sij in een klijn sackjen haer voor veele daghen kunnen versien

143,r

en gheen virendeel daghs verdoen om dat het soo in ghetrokken is en voghtigh werdende weder uijt geeft daervan draghen sij soo een klijn packjen met haer en alse hongher hebben nemen daer een hantien vol af en drinken der eens toe en houden haer voor soo wel ghetracteert dat se der weer een dagh op gaen moghen maer soo sij der eenigh vlijs of vis toe verschaffen kunnen diest het haer in plaets van sijn broot en behoeven het niet te wacken.

Cap. 3 Van de kleedinghe en ciraden der vrouwen en mannen

Meest alle hebben sij eenderlij slagh en fatsoen van kleedinghe en sijnder niet praghtigh ofte overdaigh in ten ware eenighe jonghe lieden die alse out werden het selve light vergeten even wel de vrouwen sijn veel meer gheneghen haer te ciren en te tojen als de mans hoe wel het bij langhe niet koomt ontrent het 't ghene wij hier te lande sien het manvolck alse nogh janck sijn tot twalif of dertien jaer toe gaen ghemeenlijck soo ras sij beginnen te lopen alle draghen sij een bant om haer midden van leer walvis vin balijn of zeewart alse het hebben daer steken de mans een lap duffels laken wat meer als een half el breet en neghen virendeel lanck aghter en voor door die gaet haer tussen de beenen en hanght nogh een vierkant stuck aghter en voor over staet hier niet qualijck is heel ghemakelijck en des somers lughtig wanneer sij dickwils aen sonder iet anders aen te hebben het deckt haer schamelhijt en voertt het den naem cote van eer het duffels laken daer te lande soo ghebruijckelijck was nogh wel somtijts alse daer(verte)//

143 v

gheen ghelegenthijt toe hebben nemen se daer eenigh berijt seer ofte bont toe dat se toe soo een lap snijden en bequaem maken en van de onse overal met een ghemeen woort een klood lap ghenaeemt weert 't welck woort aen eenighe hier te lande oneerlijck schijnt maer het blijk daer uijt de woorden niet anders aen hebben als de ghwoonte in't ghebruijken en die is daer te lande soo danigh dat het selve woort heen teere vrouwe ofte vrijsters ooren offenseert. De vrouwen hebben oock een lap lakens om het lijf van vollen breete en vijf virrendeel langh hanght tot op het halve been en is soo veel als een onderrock maer naest haer lijf onder dien lap hebben se een herten vel dat oock ront om gaet onder aen met tippen en veel dunne nestieltiens hanght die daer kunstigh aenghesneden sijn de vermoghenste of die der sien toe hebben nemen se heel met zewant uijtghewerct dat dickwils voor een hondert gulden twe of drie aen zewant tot soo een onderrock gaet voorts om het boven lijf soo mannen als vrouwen te bedecken hebben se een stuck duffels laken van vollen breete dat is neghen en een half virrendeel en bij de drie ellen lanck is in't ghemeen op de reghte schouder met een knoop om de middel vast ghegort en hanght soo voorts tot de voeten toe daer dienen sij haer daghs voor een kleet en des naghs voor het en decksel van kousen en schoenen draghen soo mans als vrouwen van herten en elants leer die sommige oock met sewant heel kostelijck uijtwerken maer meest sleght en recht ghebruijken eenighe maken oock schoenen van maies stroo maer valt niet durabel veele kopen nu haere kousen en schoenen van onse natie en daer bevinden se haer wel het

143 v

beste bij de mans lopen meest alle bloots hoofs en de vrouwen meest met bloote haer dat aghter toe ghebonden en tot een tuijt van ontrent een hant langh als een bevers steert opghenomen is daer over treken se dan een vierkante kap die dickwils met zewant kostelijck uijtgewroght is en om het voorhoofd alse wat kostelijck evanoei? willen wesen hebben se een spanbant van zewant ghemackt ontrent sulck gatsoen als eenighe meenen in oude tijden de voorhoofd spansels gheweest te sijn die hout haer haeren vast gladt en in ordere bij malkanderen kooft oock aghter aen den haer tuijt met (verte)// een strick vast en kooft soo saamen heel sierlijck en levendigh ghenogh af om den hals ghebruiken se mede verschijde clenodien die meest van zewant ghemackt en bij haer seer kostelijck en weeridgh ghehouden werden als onder ons de peerlen sij hebben oock veel snoeren van zewant om de handen en aerdigh ghewerckte figuertiens op de borste die half blootlofte niet nau ghedeckt sijn hanghen vesle oock met kostelijke banden van zeewant om haer midden en heel fijn en kostelijck goetien door haer ooren oock schilderen de vrouwen ofte vrijsters alse op het schoonste en netste opghepronckt sijn haer aensichten heel wijnigh ofte gans niet als hier en daer met een sweert stipien en stellen daer bij een heel deftigh stil stadigh en ghelatigh wesen daer alle dertele wulpschijt t'enemael van vervrempt schijnt te sijn meer dan se wel inderdaet is het manvolck schilderen haer overal maer meest het aenghesicht met alderhande bonte colueren soo dat als men haer niet ghewoon is soo te sien haer niet kennen kan en siender dan voorts soo statigh trols en wesentlijck bij dat se haer ghesicht te weten als

144 r

pronck? tijt is niet geerne eens verdragen daer bij hebben
 sommige nogh een kringh heel langheen schoon root gheverft
 herten haer om haer hooft ontrent in sulken fatsoen als men
 de radien ofte doerlugtigheden om de hoofden der santen
 en santinnen plegh te schilderen en het monteert heel fraej
 nogh hebben se kort haier heel fijn en glansigh in langhe
 vleghten op haer borst hanghen als een jonghe vent soo op
 geschickt is sou hij schier niet eens pruijm segghen om een
 heele ben vol maer selden toejen se haer soo heel op ten
 ware eenighe vrijsters in't leste van haren tijt anders
 sijn sij alle van naturen morsigh en onaghsaem over haer
 selven des winters als het kout is komen voornemelijck de
 vrouwen en kinders niet veel uijter muijten? en decken haer
 als gheseght is met duffels die sommige oock wel dubbelt
 nemen voorts wapenen se haer lighamen teghens de koude met
 beeren en espanen vet dat op haer vel smeren en met mouwen
 en lijven van beren huijden te draghen se hebben oock van
 wesels lueren herten en eelants huijden etc. kleden daer se
 den noorman fratiens mede wederstaen konnen met een woort
 sij hebben kledinghe ter noot om haer lighaem te bedecken
 en de koude te wederstaen maer om daer mede te pronken ofte
 staet te stellen weten se (verte)//gheen raet van eenigh
 wit linden plaght men onder haer niet te weten nu beginnen
 der veele naer hemden te sien en van de onse te kopen die
 se dan dickwils soo langh sonder wassen draghen tot dat se
 versleten sijn.

Cap. 4 Hare huijsen castelen en bijeenwoninghen

Hare huijsen sijn meest al van eenen en het selfde fat-

144 v

soen sonder eenighe besondere costelijkhijtt of curiositijt in deser voeghen ghemackt als men daer een huijs groot ofte kleen want sij maken se somtijts wel eenighe sondert voeten langh maer nooit meer als twintigh voeten breed maken sal steeckt men langhe dunne gheschelden natten stocken in den gront soo wijt van malkanderen als men het huijs wil hebben en soo langh op de rijgh als't wesen moet die stocken werden dan ront overgheboghen en aen malkanderen vast ghemackt soo toent het alseen waghen ofte gaelderij ghelijck men in de tuijnen stelt dan leijt men van het een ent tot het ander anders over dese stocken righels ghelijck ghecloofde latten maer als de huijsen groot sijn onder vrij wat swaerder en op waert naer advenant tot een voet ofte daerontrent als de latten op de daken van den anderen dit dan weert met heel taje basten over al welversoright en om het dueren is alles gheschelt dan komter gheen worm in soo gaen se dan voort nemende basten van essen ipen en castanie boomen en soo het diep in de somer is dese niet schellende sij evenwel basten van noode hebbende nemen se imberen dat ontrent de waterkanten groeit en sijn bast wel lost als is het anders? droogh met sulke basten die ontrent een vaden langh en oock soo breed sijn overlegghen se kerende de glade sijde binnen het heele houten gherempt soo staende als gheseght is tot boven toe op een voet naer aen malkanderen en binden het daer't vereijst te deghe vast isser erghens een gat ofte schuer in de basten dat weten se te stopen en voor het krimpen laten se de basten overmalkanderen schieten somma sij stellen het soo dat hare huijsen reghen en wint keren

144 v

oock tamelijck warm sijn maer van kamers saleten salen
 garde robes of cabinetten der in te maken weten se niet af
 midden in het huijs stoken se langhs heem van het eene ent
 tot het ander soo dient de open ghelatene rete die oock
 in't midden is voor de schoorsteen om de roock te losen dick-
 wils sulijc daer in een huijs sestien ofte aghtien familien
 setten minder en meerder naer de huijsen groot en klijn sijn
 (verte)// het vier leijt in't midden de mensen aen weder-
 sijden elck weet sijn bestek hoe veer sijn plaetse gaet als
 sij ruijnte hebben om pot ketel en watse voorts hebben te
 laten met gheleghenthijt om te slapen soo begeren se niet
 meer dat mackt datter dickwils een hondert of anderhalf en
 meer in een huijs logieren dit is de constitutie van een
 huijs ghelijck se doorgaens over al staen ten ware daer se
 gaen jaghen oft wissen daer maken se maer een behelp in de
 dorpen en castelen maken se altijt vast en goet weerck tot
 de plaetse om hare castelen op te legghen verkieesen sij in't
 ghemeen of als sij het soo krijghen kunnen een hooghen stij-
 len bergh ontrent een water ofte revier kant ghelegghen daer
 het niet gemackelijck op te komen en dickwils maer een sij-
 de beganckelijck is sien oock altijt daer naer dat sij
 boven plat en even is die omringhen se dan met een seer swaer
 houte staketsel op een sonderlinghe maniere ruijtsghewijse
 door malkanderen ghemackt eerst legghen se langhs den gront
 een swaren boom met somtijts nogh een lighter der boven op
 soo wijt en breed als hij het fondament begriipen willen
 dan setten se schuijn in de gront aen weder sijde sware eeken
 palosaden die steken boven daer se in ghelaten sijn om on-
 der malkanderen dichter te voegghen met een kruijs door mal-

145 r

kanderen daer dan weder een boom in ghelijt weert soo geeft het heel vast weerck en de palasadentwedick ghenoghsaem bestendigh haer voor over rompelingh ofte subiten overval haren vijanden te bevrijden maer van dit weerck naer de konst met gordijnen poten? en flankeringhen etc. te belegghen heeft men onder haer nogh gheen kennisse se maken oock hier en daer op het effen of lage lant ontrent hare plantagien wel eenighe fortiens voor een aanloop harer wijven en kinderen daer in te berghen alse daer soo dicht ontrent eenighe vijanden hebben dat se met klijne partijen haer kunnen komen bespringhen haer fortressen of castelen in seker forme ghestelt sijnde aghten sij seer hoogh maer hebben in der daet niet veel te beduijden en doen haer in oorlogh teghens de Christenen meer quaet als goet in soo een casteelstellen se somtijts twintigh oft derdigh huijsen tot hondert voeten een eenighe oock veel langher ghelijck se van ons volck tot hondert en taghtigh treden toe ghemeeten sijn en ghemerckt sij haer soo nau als verhaelt is in selve castelen behelpen propter sulken meenighte van volck in bij malkander dat het onghelooflijck is en men verwondert staet als men se siet voor den dagh komen behalven dese castelen (verte)// hebben se nogh andere bijeenwoninghe die dorps ghewijse open legghen meest ontrent het bos aen de eene sijde ende hare majes landen aen de andere sijde sij hebben oock ter sommige stede eenighe bij eenwoonste ontrent de waters daer sij ghewoon sijn alle jaer veel te vissen en met een wat bij planten maer sulke plaetsen verlaten se teghen de winter weer en gaen naer de castelen ofte in de digh te bossen wonen daer het warm is en sij het branthout dicht

145 v

bij de hant hebben oock van geenderlij wint begaen kunnen werden en goede gheleghenthijt tot de jaght hebben daer se haer dan in plaets van vissen mede erveren hare vaste kastelen ofte groote bijeenwonste verlaten sij selden t'enemael anders sijn sij heel light van opbreken en verhuijsen blijven selen langh op eene plaets maer treken het sasoen van het jaer en den tijt naer dat is in den somer alser veel te vissen valt begeven se haer op de water kanten en revieren des herfst tijts en in den winter als het vlees best is soeken sij de bossen somtijts maer meest in het voorjaer begeven se haer met meenignte naer de zeekanten om oesters te eeten en provisie te doen van alderhande schelpvis die se weten te drooghen en langh bewaren.

Cap. 5 Maniere van huwelijken en boren der kindere.

Gehandelt heboende van het stal der lighamen het onderhout der selver met hare kledinghe en ciraden ende bijeenwoonste beschreven sijnde bemoecht ons nu te spreken en aen te wijsen het vervolgh sonder welck al het voor verhaelde onder de voet soude moeten vallen dat is het huwelijck met sijn ghevolgh als sijnde het eenighe en aleenighe voetsel en vervolgh der gheheele werelt soo weerter oock gheen natie ofte gheslaght van mensen erghens in de werelt soo niet ofte barbaris ghevonden die niet het effect des selfs gheweten en nogh altijt eenighe nadere tijkenen daervan over behouden hebben in Nieu Nederlandt bij de oorspronkelijke ingheboorne (want onder ons is't als hier te lande) kan men effen nogh de veroude voetstappen van het selve spueren maer soo men het wat readresseren moghte het ware wel nodigh

145 v

het selve met den eerste gheschiede de woorden of namen van
 man en vrou vader en moeder suster broeder oom moei night
 neef ghetrouwt en onghetrouwt sijn onder haer wel bekend en
 ghebruijkelijk ghewasse kantijkenen al wist men gheen
 ander beschoet ofte nader bewijs bij te brenghen datter iet is .
 // naer het huwelijk ghelijckende om klaerder te spreken de
 wilden daer te lande trouwen mede en ghemeenlijk eene vrou
 sonder meer ten sij dan dat het overste rijke of maghtighe
 personen sijn die wel dickwils twe drie of vier vrouwen tef-
 fens nemen ghemeenlijk van de meeste en neerstighste die
 der onder haer sijn en't is wonder dat die luijden allen
 door het light der naturen hare vrouwen soo weten te rege-
 ren dat men nooit hoort ofte ondersokende bevinden kan dat-
 ter eenighen haet twist ofte partijschap onder die vrouwen
 in swangh gaet ofte over de opvoedinghe der kinderen huijse-
 lijke saken en preferentie ontrent de man ontstaet in welck
 stuck sij haer allen ghedraghen naer des selfs welghevallen
 ontrent de houwelijken onder haer sijn veer na soo veel
 seremonien niet ghebruijkelijk als hier te lande bij luij-
 den van fatsoen maer jan raijs weerga magh het goelick
 verhalenader is onder haer gheen presisen tijt van gheoor-
 loofde jaren die oordelen se allen aen de bequamhijt daer
 sij oock niet vies op sijn om die van te voren te brproven
 als het jonghe luijden bennen die van een ofte wegersijden
 bevrient sijn gheschiet het ghemeenlijk met vrienden raet
 en kennis oock regart nemingh van gheslaght en qualitijt
 maer als het bestorven ofte onbestorven wewen ofte wewenaers
 sijn ghelijker dat gesiende meenighte onder haer is gheschiet
 het wel somtijts met kennis maer is evenwel niet ghebruijke-

146 r

lijck de vrienden daer mede te bemoejen het man volck naer se van vermoghen of condici sijn moeten altijt eenighe giften ofte vereeringhe aen hare toe komende bruijde doen dat is soo veel als den trou penningh in oude tijden ofte waer teken van het ghetroffen accoort maer als het onder wewen en wewenaers met gheen vrienden advies aengegaen is en de ghehoude? niet accorderen konnen een van bijden buijten den pot pist of waer elders een misverstant ontstaet soo neemt den man dickwils sijn gaeitien waer slaet het wijf een af en soo se van selfs niet weghgaet stoot se wel onghemackelijck de dueer uijt want onder haer sijn ghehuwelijken soo vast en bundigh die niet als een van bijden het sij de vrou of de man sijn met de andere te buijten gaet ofte eenigh ander notabel misverstant ontstaet dat soo danigh misvoeghen veroorsackt van stonden aen bij een of bijde ghebroken kan werden en oock volkomen ghebroken weert het selve is daer te lande en heel ghewoonlijk en ghebruijckelijck dinghesoo dat ick mans ghekent hebben die ghewoon waren alle jaer van vrou te veranderen(verte)// hoewel se daer wel somtijts gheen ofte wijghigh reden toe hadden men siet oock dat het afgaen van huwelijck ofte veranderen van de echt meerder van der mannen als der vrouwen sijde ghepleght weert in het schijden van het huwelijck volghen de kinders de moeder waer naer veele natien oock om seker te gaen haer gheslaghten rekenen evenwel hoe wij langhe bij malkanderen blijven in de trou oft het huwelijck volherden hoe het loffelijker en eerlijker onder haer gherekent weert. Staenden huwelijck is het grootē schande in hoeren of overspel te vervallen

146 v

voornemelijk onder de vrouwen die haer sommige oock wel eerder soude laten doden eer daer consent toe draghen noch vijlder aghten sij het soo het bij daghe ofte op het velt gheschiet dat imant der ghesicht van soude kunnen hebben of van de son beschenen weert die sij segghen dat te sien ende sullen oock gheene mans haer vrouwen als sij soo ietwes aen haer merken continueren al hadden sij se noch soo lief maer alse noch vrijsters ofte andersins ongebundene zijn isser niet aen geleghen se moghen dan doen soo het haer gheleift alse der haer voor betalen laten voor niet houden sij het schandalues en hoeraghtigh te zijn de reste weert niet qualijck ghenomen als het haer ghebueren magh sal oock niemant hem daeraen stooten om soo eene in toe komende ten huwelijck te versoeken het ghebuert oock wel dat een vrije vrouspersoon wel een tijt bij imant sal slapen ende hoer daer van zijn soo langh sij haer te vreden stelt en genogh geeft daer sij noch tans niet mede soude willen trouwen sij zijn oock hooverdigh daer op en sullen alse wat out beginnen te werden beroemen dat sij bij veele overstens en brave karels gheslapen hebben ghelijck selfs met verwonderingh aenghehoort hebben dat bedaerde vrouwen van de voortreffelijkste onder haer daer om groot ghevoelen van haer selden hadden lofwaerdigh en glorieus quasire bene gesta van spraken. In ghevalle het ondertussen ghebuert dat een vrijster rijp weert (want dat is het woort onder haer ghebruikelijck en sitten bleven daer se noghtans lust heeft om te vrouwen) soo bedeckt dese vrijster haer hooft aenghesicht en gheheele lighaem sodanigh datter niet blootes aen kan(verte)//

147 r

ghesien werden dit is dan het tijken hares ghemoets dat se
 begerigh sijn te trouwen waer op ghemeenlijck den eene ofte
 andere sijn presenteert om haer te verspeken en is een
 seer ghemeen dingh daer te lande selfs oock bij sulke dogh-
 ters die buijten dat te doen versoeck ghenogh krijghen maer
 egenwel die manier willen volghen om dat se dan als het aen
 ider bekent is dat sij trouwen willen (want het man volck
 soude daer heel noode imant te vergeefs versoecken) nogh wel
 light van condici verbeteren wanneer sij dan in ofte buijten
 huwelijck swangher sijn soo waghten sij haer heel nau voor
 alle dat haer vrucht eenighsins schadelijck soude kunnen
 wesen ghedurende hare draecht weten se wijgh van sieke
 ofte pijnlijke daghen en wanneer den tijt naer hare gissin-
 ghe daer se vrij wat correct op sijn ontrent vervult is ghe-
 bruijken eenighe dogh selden die voor een swaren aerbijt
 vresen ofte het haer eerste rijse is een dranckjen dat van
 wortels en kruiden daer vallende ghemackt weert dan vertre-
 ken se ghemeenlijck op een eenighe plaetse in't bos al is
 het oock schoon in hertien van de winter daer se sonder
 imants hulp vankinde verschijue hiertoe verkiesen se ghemeen-
 lijck een stille plaets die vrij is van alle winden daer ma-
 ken se van matten ofte dierghelijke een hutjen ofte schut-
 sel over haer en nemen wat provisie mede ontrent een kille-
 tien of spruijten van lopent water daer se het een kneghtien
 sijnde datelijck in legghen en een ruijmen tijt laten al
 waer het oock hert vriesent weder se moeten segen se van
 eersteg af taei werden soo geven't brave kerels en goede
 jagers daer na doen sij die op en bewinden se in warme bonte

147 r

rocken slaen se oock seer van aght in de opvoedinghe dat se niet moghen veronghelucken en naer se nogh eenighe daghen in die plaetse overghebraght hebben keren sij weder tot hante huijsen en vrienden sijn sonderlingh in't verlossen niet sieck tehouden oock gheene onghelegghentheden daer uijt nogh sterven niet in de kraem hier van willen eenighe redenen geven en segghen om dat haer soo veel kennisse van goet en quaet niet gegeven is als ons sijn sij oock soo sondigh niet en de pijn in't baten is niet soo seer natuerlijck maer een straffe op de sonde volghende aen de eerste moeder daer voor opghedraghen andere mijnen dat het ghesonde klima hare goede dispositie van leden en ghewoonlijke rouwichijt het selve te weghe brengt.

Cap. 6 Van het soghen en versamelen der mans en vrouwen.

Men hoort daer te lande nooit of weet niet dat eenighe vrouwen haer kinderen van andere laten suijghen ofte uijt ter minnen doen dat werck nemen sij alle hooghe en laghe stants door malkanderen (verte)//selfs waer en ontrent Nieu Amsterdam ofte eenighe mijlen en dagh rijsen daer rontom want verre te lant waert inne heb ick wel gehoort datter eenighe maer wijgh sijn die der niet veel oppassen sullen de vrouwen gheurende dat se suijghen of levent draghen met gheen mannen te doen hebben allenigh om redenen die sijn selfs weten te geven dat het schadelijck voor de vrughte ofte het soghelingh is en ondertussen sijn de vrouwen niet precies al ghelijc den man sijn met een ander daer hebben se niet teghen maer selfs laten se haer niet beweghen en onderhouden dese maniere seer selegieuselijck soo dat groote schade en laster onder haer is als eenighe vrouwe contrarie soude

147 v

doen sonder dat se daerom met het speenen verhaesten als ordonaris een jaer de kinders met de bors voedende sij sijn oock seer vies en afkeerlijck ter tijden haren onrijnigheden en dan sullen sij seer selden te voor schijn komen ofte haer van het manvolck sien laten maer houden haer afsonderlijck en beschaemt allenigh soo se in eenighe feestdagh gheselschap ofte bijeenkomste sijn en ghewaer werden dat haer de fontijne ontspringht sullen sij haer selven is het eenighsins moghelijck daervan afschijden en vertreken sonder weder te voorschijn te komen eer dat het verbij is voor de reste anders als alles wel is en sij aen niemant verbonden sijn spelen se meest al van de lighte en sijn soo wel vrouwen als mannen gheweldigh liberael over dat werck sonder eenighe schaemte daer over te hebben even wel vuijlen en ongheschickten praet ghelijck onder ons veele daer vermack in hebben is onder haer seer veraght kussen st^ejen sollen ofte andere dierghelijke dertele tituwerijtiens die men met een woort te hoofd carresse noemt dat soo veel in't ghemeen als quansuijsiens ofte requesten sijn is men bij haer niet ghewoon te sien sij spreken der qualijck en veraghtelijck van als het haer in presentie van imant gheschiet ofte als sij het den Neerlanders sien doen wegghen se daer met schampere woorden toe foei als je wat doen wilt vertoeft tot den naght ofte dat men allen is wat behoef men andere redenen om te laghen te geven maer bij tijden en wijlen sullen se gheen toght wijgheren en meest alle soo menigh aler sijn van kant aen de hoer spelen en in't hondert bouwen sommige die twee ofte meer wijven hebben ghelijck oversten en voorneme lieden sijn oock niet afkerigh om een vrient die van wuijten komt

148 r

met een haerden vrouw4n voor een nacht te gherieven(verte0//
 maer soo het sonder hare kennisse gheschagh soudē sij het
 heel qualijck nemen en die vrouwe casseren ofte ghelijck
 se daer spreken de schop geven en laten gaen kuijeren.

Cap. 8 Maniere van begraven wee klaghen en rou tijkenen

soo wanneer der onder wilden imant uijt het tijdelijcke
 leven schijft sijn sij alle daer ontrent het lijck ghevallen
 is al waer het oock een verre vremdelingh die daer ontrent
 vrient nogh maght haddeof van imant schier bekent ware seer
 sorghvuldigh om het dode lighaem ter aerde te brenghen son-
 der de ghewoonlijke seremonien daer over te vergeten en is
 het een persoon van eenigh fatsoen soo houden se dese ge-
 woonlijke wijse daer somtijts iet af ofte toe doende naer
 de qualijtijt der overledene in de uijterlijke sieckte toe
 sij malkander treffelijck bij maer als de siel van het lig-
 haem gheschijden is komen de naeste vrienden de leden strec-
 ken en ooghen luijken en naer se eenighe daghen en naghten
 bewackt en beklaght sijn brenghe se haer ten grave daer sij
 se niet in neer legghen maer setten met een steen ofte block
 onder haer als of se op een stoel saten dan leggen se gelt pot
 ketel schuttel en lepel met eenighe provisie bij haer in het
 graght om seggen se of se het in de andere werelt komende
 van node hadden dan voeghen se soo veel hout ront om de
 lighamen datter gheen aerde ontrent kan komen en boven
 over het graght maken se altijt een grooten hoop van hout
 steen ofte aerde en daer setten se boven weder hout palasa-
 den over heen ghelijck of het een klijn huijsken was alle
 de plaetse daer imant begraven is sijn afgesondert en wer-
 den bij haer voor religeues ghehouden 't is oock een sware

148 r

misslagh ofte groot schelmstuck onder haer sodanighe
 plaetsen te veronrusten beschade ofte schenden de naeste
 vrienden voornemelijk vrouwen want de mans sullen selden
 eenigh uijterlijk misbaer maken hebben hare tijden van te
 bewenen daer roepen sij dan met afgijrselijk ghehuijl en
 wonderlijk ghebaer den naem van den afghestorven slaen op
 haer borste bekrabben hare aenghesighten en bewijse alle
 bedenkelijke routeken en maer isser een moeder bij wiens kint
 overleden is soo gaet het alle streken te buijten want die
 roept en liert somtijts heele nagten over of se poer steke
 dol waer en waer se dan jongh ghestorven ofte in den oorlogh
 ghebleven sijn stellen sij hare rou klaghten aen sij schee-
 ren oock de haren van hare(verte)//hoofden af de selve op
 eenighe tijden die sij daertoe hebben op het graght in der
 vrienden bijwesen verbranden in somma sij sijn seer ghevoe-
 ligh en ontstelt in inants overlijden voornemelijk als hij
 haer bestaet ofte aengaet oock om den rou en droefhijt des
 te beter te vergeten en de memorie der vrienden van de o-
 verledenen niet te bedroeven soo sullen bij alle die van
 dat selfde gheslaghte resort ofte daer om strackts woon-
 aghtigh sijn den selden naem voerende dien veranderen sij
 hebben oock heel ongeerne dat men daer mentie af mackt
 verhael van doe of naer vraght en mijnen dat men het haer
 ten spijte ofte om te bedroeven doet het rou draghen is daer
 niet heel ghemeen als onder de naeste vrienden en dat maer
 met eenighe swerte tijkenen aen't lighaem uijt ghesondert
 als een vrou haer man overleden is die scheert dan het haer
 af mackt haer heele aensicht peck seert ghelijck de mans
 oock doen als haer vrouwen sterven en draghen een herteleren

148 v

hemtrock over haer nackte lijf en treuren meer als een jaer sonder tot ander huwelijk te treden en al hadden se maer onlanghs ghetrouwt gheweest of bij haer leven niet wel gheaccordeert soo onderhouden se alle dese seremonie heel nau.
Cap. 8 Hare feest daghen en sonderlinghe bijeenkomste

Feest daghen ofte groote maeltijden te houden is onder haer gheen ghewoonlijk dingh evenwel gheschiet het somtijts of om raet te pleghen nopende eenighe vreden oorlogh verbintenisse aliantien en accorden aen te gaen of om met den duvel eenighe toekomende sack en uijtkomste of over het ghewas en vrucht waerhijt van het jaer te beraden ofte om over eenigh goet succes te dansen en vrolijk te wesen om in vreden ofte oorlogh met eenighe haerder naburen en om leggende natien te treden resolveren sij niet haestelijck of in wijnigh hoofden maer vergaren daerop alle hare raden en idereen die van eenigh gheslagh is die het dan vrij staet sijn ghevoelen soo kort langh en breet alst hem belieft te vervoeghen sonder dat imant al duerden sijn orranghe noch soo langh en al liep hij oock wat veer buijten schreef tegen veeler humuren hem sal interromperen maer so se het 't ghene de ghesproken weert t'enemael approberen soo doen se daer jughender wijse als het op't sluijten van de oratie koomt dickwils rijcken van haer raet houden is altijt voor den middaghen en duert in't ghemeen niet langher als de s
verte)// soo der ondertussen niet gheconcludeert weert beginnen se des morghens bij tijts weer aen maer alsoe sullen duvel jaghen (soo noemen se daer te lande het spock en bedrijf dat se met den duvel om toekomende dinghen te weten houden)

149 r

dan gheschieden hare vergaderinge des naermiddaghs teghen
 den avont en daer sijn sommige personen die met den duvel
 sonderlingh kunnen omgaen en groote woelij aenrichten of
 ten minsten sij maken den ghemeenen man soo wijs sij begin-
 nen dan eerst te springhen tieren schreven en rasen of se
 dol en beseten waren sij legghen groote vieren aen dansen
 daer rondom henen langhs en dwers duer tuijtelen en rollen
 over hals en kop slaen haer selven en maken soo veel vrem-
 de potsen dat haer het sweet aen alle kanten uijtbreect en
 langhs het lijf met stralen afbiggelt schijnen door alle
 de misselijke germatsen wel selfs in duvels verandert te
 sijn soo dat het afgrijselijk voor een die het niet gheweent
 om aen sien is en als het werckjen te reght aen de gangh
 is beginnen alle de duveljaghers naer te lollen en huijlen
 en tieren met malkanderen of se vool ghedroghe waren als
 dat dan een wijl ghequert heeft verschijnt haer den duvel
 soo se segghen in de ghedaente van het eene ofte het andere
 beest is het in een verschurent beest dat is een quaet te-
 ken is't in een onnosel beest dat is beter en die antwoort
 haer dan wonderlijke dinghen op al dat se hem braghen maer
 selden soo klaer ofte omstandelijck dat se der staet op ma-
 ken ofte het reghet begrippen kunnen se weten ofte sij schij-
 nen ietwes van hem te weten en slaender soo voort naer als
 den blinden naer het eelij? en valt het dan anders uijt soo
 is het haer schult dat se het qualijck verstaen hebben even
 wel somtijts weten se ietwes te segghen dat wat verder gaet
 als den reghten text lijden kan alser eenighe Christenen
 in hare vergaderinge sijn die sien al het gheraes wel maer
 ghedurende haer presentie wil den duvel niet verschijnen de

149 r

duveljaghers wetensomtijts eenighe van het ghemeene volck te betoveren dat hij schuijbeckt of hij beseten was ghelijck men anders niet sien kan want sij smijten haer selven in de gloedende vieren sonder te voelen als dat dat een wijl tijt gheduert heeft fuijstert eener hem wat in't oir soo is hij weer soo stil en mack als een lam om vrolijk over eenigh sorces te wesen ofte dansen vergaren se des middaghe soo weert eerst bij een oraker de sake verhaelt daer naer traceren sij malkanderen met spijsse ghelijck oock somtijts gheschiet (verte)//naer het raet houden se konnen lustigh schransen en ider mens verdoet wel soo veel spijs dat sij der drie daghen ghenogh aen behoorde te hebben se moghen niet over laten dat se selfs niet eten moeten se mede nemen of hare honden geven en alse dan ghelijck men seijt soo dick en stijf ghegeten sijn dat se niet konnen roeren als den bosen kop besluijten het de ouden en heel bedaerde met een tabackje met de jonghe lieden of die nogh tussen bij de sijn gaet het op een singhen kante kajen en dansen dickwils heele naghten over.

Cap. 9 Hoe de mensen en dieren eerst in dat lant ghekomen sijn

Der weert heel verschijden reden strijt bij ghebraght als men onderstaet naer te spuren hoe dese die wij nu wilde mensen noemen eerst in dit deel van de werelt dat van de andere drie delen door de groote zee altijt schijng afghesondert gheweest te sijn eenighe segghen sij sijnder gheplant andere vraghen bij wien en hoe komender dan leven beren wolven vossen slanghen en ander femijnigh ofte schadelijck goet dat vaert men immers in gheen schepen om te verplanten en als men met de wilden selfs over het stuck

149 v

van de scheppinghe spreekt hebben wij haer op dese vraghe
 noeit te reghte kunnen voldoen ofte sodanigh antwoorden dat
 het selfs gheloofden veele meene daer op een onbekent kro-
 nijkschrijver te berde brengende dat wel eertijts als de
 commigeratianus gentium nogh in swangh plaghten te gaen dat
 dan eenighe mensen te scheep en van alles wel daer toe ver-
 sien uijt eenighe quartiren van Sweden of Noorweghen sijn
 vertrøken om een beter lant te soeken onder het belijt van
 een sekeren oversten ghenaeamt Sackena en dat men noeit heeft
 kommen weten waer de selfde belant sijn en om dat alle de
 oversten in Nieu Nederlandt die ontrent den water ofte zee
 kant wonen met een ghemijnen naem Sackenaes ghenaeamt wer-
 den willen sij besluyten dat se van dat volck voort ghe-
 komen sijn op dat besluyt kan men qualijck vast gaen even
 wel blijft het een vrende saeck daer andere verder in gaen
 en legghen in consideratie als of de mensen in dat deel van
 de werelt niet oorspronkelijk uijt Adam en aldaer een be-
 sondere scheppinghe van menschen en dieren gheschiet ware
 traghten oock met veel redenen te bewijzen gheen sontvloet
 over dat deel van de werelt ghegaen te hebben en sprekender
 van als of het een heele andere nieuwe werelt t enemaal in
 conditie met de oude (verte verschijde ware ghelijck se oock
 wel dogh uijt andere insighten gheseght weert te sijn sij
 breken oock met eenen haer hoeft of in den alghemeen on-
 dergangh-fes werelt ten jonghsten daghe die nieuwe werelt me-
 de gheoordeelt sal werden daer toe bijbrengende dat maer
 wijnigh jaren daer eenighe menschen gheweest sijn en meeren-
 deels onnosel die het aertrijck om der sonden willen soo niet
 vervlak en besootelt sijnde gheen soo rechtmatighe straffe

150 r

daer over met de reste als meerder sondigh sijnde sal konnen draghen het waerschijnlijkste is dat eenighe segghen wel eertijts voor veele eenen de zee tussen cap veert en America soo nau gheweest soude sijn of nogh wel nauwer als tussen Calis en Doveris soo dat men met hulp van de eijlanden uijt Africa in America soude hebben connen overkomen dat mensen en dieren door sulken middel derwaerts over ghekomen en ghebraght sijn en segghen se is het daer niet gheweest ghelijck dat niet wel ghelooft kan werden soo was het elders en dat oordelen wij wel gheraden te sijn daerom dat eenighe vertonen de Ghinesen wel eer in Brassil geweest te sijn en dat langhs het ghebroken lant van de Magellanuse straet ofte aen de verschijde ivers van America eenighe enghte ofte na gheweest sijwant nootsakelijck is het bij voort plantinghe schiet en met bijscheppinghe anders soude alle fondamenten van de schrift gheruineert werden die van contrarie ghevoelen vrighen daerop of Peterus Columba en Americus soo men het over caep Verdt ofte elders van daen heeft konnen sien ghevonden hebbwn dat inderdaet niet verloren was dogh ons voornemen nietasijnde dese disputen te volghen sullen ider sijn vrij oordeel en nader stoffe om te schrijven latende voort gaen.

Cap. 10 Van de verschijden gheslaghten en talen

De verschijdenhijt der stammen talen en gheslaghten is in dat deel van de werelt immers soo groot als in Europa alle die van een gheslaght ofte staem sijn houden haer meest bij malkanderen en hebben elx een besonderen oversten en regeringhe op haer manier der sijn oock hoogher oversten

150 r

daer de andere onder submitteren maer schijnen wel eer alle
 uijt een gheslaght ontstaen te sijn niet light sullen se
 aen andere gheslaghten trouwen want der is onderhaer altijt
 jalosie wie de sterckste is ider traght oock sijn gheslaght
 te vermeerren en ghelijck se overstena over de gheslaghten
 vleckten en plaetsen hebben soo heeft oock ider huijs sijn
 oversten die de outste en fatsoenlijkste van het selve is
 heeft het ghesagh en eminentie en daer naer werden oock
 hare ranghen hoe wel se daer altijt niet op letten aen
 ghestelt hare spraken entalen sijn se-r verschijden (verte)//
 en soo veel van malkanderen verschillende als Neerlants
 Frans Grix en Latijn hare declinationen en cojugationen regule-
 ren haer meest van het Grix want sij hebben nominibus een
 dualen en in verbis augumenteren mede als de Grieken hare
 sprake tot de eene ofte andere hierlantse tale te refereren
 is onmoghelijk se hebben der ruck noch smack maer eer men
 sigh bevlijtight de selve te leeren begrijpt men der soo
 veel van als offer een hont blaften eenighe noemen in haer
 talen de letterer niet en andere soo dickwils dat se schier
 niet een sillabe uijt brenghen ofte sij isser in en dese
 hebben buijten dat niet veel onderschijt konnen in veelen
 malkanderen verstaen hare talen konnen bequamelijck afghe-
 deelt werden in vier hooft talen die hhoewel weer vrij wat
 onder malkanderen verschillen even wel met malkanderen voort
 konnen teregt konnen de afdijlinghe is in Mau Minquas
 Siauanco Wappanoe met de Manhatoense meent men die daer
 ontrent waren of op de Noort revier het langhe eijlant
 Newesinck aghter kol etc. de Minquas sijn die verre lantwaer

150 v

waren als de Maquan Sinnekes en dierghelijke de Siananas
sijn die om de Suijt wonen en de Wappanas die noor ooste-
lijk van ons legghen heel seldom werden hare tale wel en
perfect van de onse gheveert evenwel sijnder die de lang-
durighe conversatie daer soo veer in ghebraght heeft dat
se alles verstaen en spreken konnen maer als gheen luijden
van studie sijnde konnen sij het aen gheen andere leeren
of de fondamenten daervan op stellen.

Cap. 11 Van het gelt en hare munterije

Dat daer te lande gheen girighijts wellust van kostelij-
ke metalen soude sijn gheloof niet dat daer ooit
besagh noghtans het ghebruijck van gout silver ofte eenigh
gheslaghen gelt is onder haer niet bekent sij hebben en ghe-
bruijken ontrent de plaetsen daer de Crhistenen verkeren
een sekere specie die sij zewant noemen het maken en appro-
prieren daervan aen ider vrij staet soo dat gheen valse
munters onder haer ghevonden werden de specie is wit en
weert dogh het swert is de helft te waerdigher als het witte
en weert ghemackt van kinckhorens die de zee voornemelijk
twemael in het jaer(verte)// op weerpt anders daeruijt ghe-
haelt werden daer smijten se al de dunne schelp rontom af
en behouden niet als het middeltste standaertien ofte pilaertien
daer de schelp langhs omloopt die slijten se gladt en effen
korten het dan naer den eijs dat de stocken dick of dun sijn
soo drillen sij der gaten door rijghen se op taje halmen en
slijpen se soo voort ghelijck op eene groote dan verrijghen
se die op langhe snoeren en soo geeft men se uijt 't is alleen
het gelt dat onder de wilden om gaet of daer men met haer in

151 r

handelen kan 't is oock seer ghemeen onder ons om alles wat men nodigh heeft voor te kopen der weert oock groote handel in ghedreven dickwils bij veel dusende reffens om dat het ontrent den zee kant allen valt en meest in het lant daer de pelterije van daen komen ghetrocken weert onder de Neerlanders gaet anders als hier te lande alderlij goude en silvere specie begint hoe langh hoe meer toe te nemen verschilt evenwel nogh veel van hier te lande.

Cap. 12 Besonder aen ghebooren aert en tijtverdrijf der wilden

De wilden sijn alle uijter aert (want offer hier en daer een ander slagh onder loopt dat kan gheen reghel maken) droefaghtigh wesentlijck stadigh en van wijnigh woorden die nogh eerst bij haer langh overlegt dan langhsaem uijtgesproken en heel langh daernaer in nauwer ghehughenis ghehouden werden meerder woorden als ter noot hebben se niet ver haer wanneer se ietwes te kopen te doen ofte handelen hebben anders praten sij van gheen sake sonderlingh de pijn waert als van haer jaght visserijen oorloghen behalven de jonghmaets die verlenen malkanderen in't ghemeen een pration van de wijfiens met sonderlinghe lughens gaen se niet om sijn evenwel niet presies ofte naukurigh om de waerhijt en haer woort naer te komen vloeken sweren of schelden hoort men onder haer niet ten ware sake sij onder ons eerst verkeert hebbende het selve daer gheleert hadden overvliegende wijshijt of sonderlinghe verstanden vint men onder haer niet maer allen redelijke kennisse die de ervarenthijt absent sonder dat se heel begerigh of aerbijtsaem sijn om te leren anders sijn sij gau ghenogh om goet en quaet meest te begripen in haer selven sijn sij slecht en onnosel maer on-

151 r

der ons wat verkerende (verte)//werden seer slim en overal toe afgheright sij zijn vijl slorsigh en onaghsaem en hebben meest alle de ghebreken die daer uijt volghen en ontstaen sij zijn seer vrackgirigh en halsterigh maer oock als den noot aen den man gaet wijnighvreesen van sterven en veraghten alle pijn die men haer aendoen kan singhe altijt tot die doot toe endast zijn se sonderlingh hoveerdigh in zijn oock alle van naturen girigh en betelaghtigh men moet haer niet veel te betrouwen want se vallender diefaghtigh bij maer al weijghert men haer nogh soo gheringhen sake die se versoecken dat treken se haer niet aen zijn oock alle uijter aert seer vrij en kunnen gheen heerschapije over haer verdraghen willen oock niet gheslaghen zijn ten sij selve sij eenigh quaet ghedaen hebbe dan verdraghen se seer veel sonder teghen weer tot leckernijen in kost of dranck zijn se niet gheneghen koude hitte honger en dorst kunnen sij uijter maten verdraghen sij ontsien gheen ongeval swemmen meest alle van de moeder aen als aen de kilkens buijten het huijs brenghen se den tijt met vissen jaghen en oorloghen door te huijs rusten sij haer suijghen een tabackpijp spelen in den back of met de rietiens dat onder haer ontrent is als onder ons het verkeren of keerspelen alse out werden brijden se netten en maken houten backen en lepels voorts is het werken aldaer onder het manvolck niet ghemeen alle het weerck dat voort onder haer te doen valt moeten de vrouwen beschicken.

Cap. 13 Haer voorsorghe der lighamen en medicine

Sij binden haer selven gans aen gheen diete houden oock van gheen medicineren en purgeren als haer iet sch t dat

151 v

moeten se uijtrusten en soo dat niet helpt gaen se princepael teghens den soeten? tijt in de stoven en sweten alles uijt ghebruijken dan oock wel eenighe dranken maer seer wijnigh dese stoven maken se van klij in de aerde rontom dicht toe met een klijn duertien daer se effen door in kunnen dan maken se veel kesel stenen heet die se daer in schuijven rontom langhat de kanten soo gaet den patient selfs al singhende in de midden sitten daer in soo langh volherdende//

Vervolgh der beschrijvinghe van Nieu Nederlandt

sitten selfs met heel nackte leden heel vrolijck en al singhende daer in't midden en blijvender soo langh het haer eenighsins moghelijk is daer uijt komende gaen se ghemeenlijck in heel kout springh water leggen ende hier door seggen se vinden se seer groote bate ende ghenoghsame ghenesinghe voor meest alderlij qualen verse wonden en ghevaerlijke quetsure weten se achier met niet? wonderlijck te ghenesen sij weten oock in't gemeen raet tot alle verouderde seren ende heel verdorve toevallen genesen oock dickwils klapooren ende alle andere dierghelijke venus vrughten somtijts wel soo ghemackelijk dat se meenigh Italiaens meester daer in soude beschamen en dit alles doen se met cfuijden wortelen bladen en dierghelijke dat het lant haer geeft ende sij de kraghten van kennen sonder compositien te maken dogh de natuer koomt haer in vele sonderlingh te baet door diense gans geen exces in eten of drinken doen anders soude sij veel dinghen met soo klijnen middelen niet te weegh kunnen brenghen als nu imant heel sieck onder haer weert ende doot daermede schijnt ghementhij te sijn dan gaense of met alle man

152 r

of de naeste vrienden allen daer over duvel jaghen en maken sulken gheraes dat het ghenogh is om inant ghelijck men seijt die op het giepen leijt voort van kant te helpen en immers naer se ons wijs willen maken soo moet den duvel haer dan bekent maken of de patient leven ofte sterven sal oock in ghevalle der hoop tot het leven is wat sij voorts ghebruijken moeten om den patient op de been weder te helpen (verte)// maer seer selden krijghen se vast bescheet en evenwel moeten se nogh de middelen ghebruijken alser hoop is weert den patient datelijck spijsse voorghestelt daer men hem van ver- swaddeert hertelijck te eeten het lust hem wel ofte nie.

No. 14 Het bouwen planten en tuijnen der wilden.

Al het bouwen en planten dat onder haer gheschiet dat doen de vrouwen de mans moejen haer daer gans wijgh ver ten sij se heel jonck ofte heel out sijn en dat gheschiet dan tot hulp ofte onder directie van de vrouwen sij bouwen gheen tarwe haver gerst rogh etc. wten oock van pleeghen spaden of spitten gans niet sijn oock niet sindelijck op den acker voor graen nu om broot pap en brij vantomaken planten sij Turxse tarwe ofte majes met veelderhande boontiens soo als voor henen gheseght is sij planten oock voor haer eijghen nootdrift taback maer een andere soorte niet soo goet als de onse en die oock soo veel werx en waernemens niet aen heeft tuijnvrughten hebben se gheen als peponen en cascoeten daer hier voren mede van ghesproken is sij laten ghemeenlijck haer ackers en tuijnen met het ghemenen open velt ghemen en onbevrijt legghen en passen der wijgh op noghtans sijwin- nen wel veel koren en turxse boonen soo dat wijse van haer

152 v

met heel jaghten en sialrepen gaen afhandelen van het lant te missen braken ofte behoorlijke oefeningh aen te doen weten se niet van al den arbijt die se der aen hanghen is met de hant en klijne disseltiens dien ten dien eijnde aen haer verkoopt voorts valt van haer bouwen ofte planten niet besonders te segghen noghtans houden sij haer maenier voor bekend ~~hersijne~~ als de onse is als hebbende de onse ten haren aensien te veel ommeslagh sorgh en moeiten daer sij gans niet mede ghedient sijn//

N.15 Besunder verhael van haer jaghen en vissen

Tot het jaghen en vissen sijn sij alle uijtermaten ghesint ende hebben daertoe oock hare onder schijdentlijke tijden het voorjaer en een deel van den somer brenghen se met vissen door maer als het wilde goet in het bos begint te groejen en den eersten jaghtijt aen te komen verlaten veel jonghe luijden de visserije maer die wat out ofte bedaght werden wonen de selve langher tot den winter of princepalen jaghtijt bij die se wel ondertussen mede waernemen maer niet anders als met stricken haer vissen bestaat al binnenslants ten ware der heene die ontrent de zee kant wonen ofte op buijten eijlanden en daer sonderlinghe ghelegentheden toe hebben en gheschiet met de segghen setnetten klijne fuijken schakel wargaren ofte leghaken sij hebben gheen practique om den vis te souten ofte wel te bewaen drooghen somtijts wel eenighe die se dan half stinkende tot meel maken om des winters als ghehoort is onder haer pap te ghebruijken de jught en frisse manschap begeven haer veel tot het jaghen van beren wolven vissers otters bevers en ontrent de zee kant of revierkanten daer de Christenen meest wonen veel tot de

153 ,r

heerte jaght die sij der oock meenighte vernielen sij vanghen
 de selve eerstelijck in stricken schieten se oock met pijlen
 en nu veel met roers spannen oock somtijts dat wel het alder
 vermakelijxt is met een hondert of meer samen jaghen soo
 een groot velt af en slaghten veel goet sij weten oock fuij-
 ken te maken van dicke palasaden aen malkanderen gheset die
 aghter nae met een keltre lopen en voor met twe wijde vlughels
 sijn daer drijven se dan een lenghte van goet in en doen
 groote nederlaghe der onder met een woort sij sijn Gawe
 jaghers en wel afghereght om al der hande wilt op verschijde
 manieren in de klem te krijghen verre te lantwaert inne (want
 ontrent ons sijnder gheen meenighte) weerden de bevers ghe-
 vanghen voornemelijck bij de sweerte Minquas alsoo ghe-naempt
 niet om dat se (verte)//inderdaet sweert sijn maer een sweer-
 te ruijt op de botst voeren bij de Sinnekes bij de Maquas
 en bij de Rondxkes ofte Franse wilde die men oock Euijrons
 noe,pt op dese jaght treken de wilde met verschijde groote
 partijen en kommen dickwils in een maent ofte twe niet weder
 te huijs leven ondertussen alse maer wat meel ofte koren
 der toe hebben van hare jaght en krijghen dickwils voor
 sijn hoeft ider 40 50 60 70 of 80 stucks bevers met eenighe
 otters vissers en dieghelijke der bij maer als men 't reght
 berekenen soude alle de bevers die der in dit quartier en
 daerontrent gheslaght werden soo souden se alle jaer het
 eene door het andere wel taghtigh dusent stuck berijken
 allen bevers behalven de elanden beeren otters en herten
 waerover eenighe in breder? kringhe komen of men metter tijt
 het goet niet wel soude kunnen uijt te roden ofte vernielen

153 v

maer het is onnodighe sorghe het heeft nu soo veel jaren ghe-
duert en mindert niet het lant is gheweldigh vol laeken me-
ren killen en stromen oock wijt en breet tot de zuijt zee
toe strekende soo datter gheen begaen ofte verwinnen aen te
pas komt om dat ter veele steden het wilt onghemoeit blijft
No. 16 Her onderschijft aer gheboorten staten en qualitijten

Het onderschijft der mensen is onder de wilden in veer
na niet soo kennelijck ofte soo groot als onder ons sij
segghen recht uijt dat se niet konen verstaen den eenen
mens soo veel meerder te sijn als den andere ghelijck wij
se respecteren evenwel sij kennen en hebben onder haer edel
en de on edele gheboorhe en die sullen selden buijten de
selve qualitijten trouwen gheen oversten onder haer heeft
maght imant te nobiliteren het ghesagh en een oversten on-
der haer te sijn is erfelijck in de familien en blijft soo
langh als imant bequaem is aen het outste stamhuijs en bij
minderjarighijt weert het oock wel bij voogheden bedient
voorts de outste en eerste van de huijsen en gheslaghten
representeren en sijn met de (verte)// groote overste het
heeale lant orricieren ofte dierghelijken vergeeft men onder
haer niet als in den oorlogh en dan gaet het naer verdienste
sonder stam ofte qualitijt aen te sien soo dat oock de min-
ste onder haer wel de grootste krijsoverste kan woorden dogh
dit erft niet voort en vergaet met den persoon noghtans kan
de posteritijt alse eenighsins de voetstappen haeren voor-
ouders naer volghen voor edel gherekent en bekent blijven
en is heel wel te gheloven dat dit het oorsprongh van den
adel onder haer is de edelen selfs aghten het veel edel te
sijn maer niet soo hoogh als hier te lande dogh de onedele

154 r

maken der wijgh werck van ten sij dan dat se der kloekhijt ofte gauwighijt bij hebben en dat heeft het vrij wat te segghen sulken persoon noemen se bij ghelijkenis van de duijvel die een dusant konstenaer is monitto of otteco
No. 17 Van hare oorloghen en wapenen

De princepale ordere autoritijt en commando die onder haer is openbaert sijn in tijden van oorlogh en oorloghsaken evenwel noch soo groot niet dat se naer haer ghevalle ghelederen troepen ofte regimenten kunnen houden sijn althijt gheroeteert en buijten ordere oock alse in haer best postuer sijn furines ghenogh in het eerste aanvallen en onghenadighe overwinners listigh om haer aenslaghen te belegghen ende als die ghevaerlijck sijn voeren sij se ghemeenlijck ter sluijck seer stil ende bij naghmijt practiseren althijt om hinderlaghen te legghen en haer vijant te verschalken maer voor vijst in't vlacke velt of te water sijn het sonderlingh gheen soldaten maer wel ghewoon het lopen in tijts te ghebruijken of se moeten beset sijn dat veghten sij hartneckelijck tot den laesten man soo langh se eenighsins staen konnen de ghevanghens onder haer staen op gheen rantsoen sijn oock haer leven niet seker voor dat se aen imant overghegheven sijn die van te voren in de oorlogh een van sijn bloet vrienden verloren heeft vrouwen en kienders sullen sij selden in de furie dooden en daer naer nimmermeer maer sij nemen die al soo veel se der konnen maghtigh werden met haer de vroughen ghebruijken sij als de hare en de kinders voeden sij op als of se (verte)//daer onder haer gheboren waren om soo hare natie te versterken sij verghten alle vrijwilligh sonder dat se met gelt in ordonaris dienst ghehouden werden

154 v

sij komen niet langh op eenighe decijmen staen blijven ofte eenighe belegeringhe uijtvoeren de mans sullen aen de onse niet light eenighe aenslaghen openbaren maer wel aen hare vrouwen en die weten het soo ras niet of sij sullen het den Christenen daer in't ghemeen veel van houde te kennen gheven soo se maer oordelen het eenighsins tot haren nadeel kan streken alser ietwes voorneems onder haer te doen is of dat se voor eenigh aenstgende perijkel vresen moeten alle de vrouwen en de kinderen aen een kant in eenighe plaetse uijteweegh daer se mijnen de selve wel versekert te sijn ter tijt en wijle den aenslagh verricht ofte het perijkel ge passeert is hare wapenen plaghten voor desen altijt en overal pijl en boogh te wesen met een klophamer aen den aerm en een schilt ontrent soo groot dat het haer viercante lighaem tot de schouders toe kan bedecken aen de schouder hanghen sij schilderen en vermaken haer aenghesighten sodanigh dat men haer qualijck bekennen kan al kant men se van te voeren schoon heel wel doen daer een bant ofte slanghen vel om het hooft en steken een vossen ofte wolven steert die recht overent staet op haer hooft en treden soo bars als paven maer nu ter tijt ghebruken se veel snaphanen ten oorloghe daer se wel en handigh mede leren opgaen seer toe ghesint sijn en gheen gelt aen sparen soo dat qualitijt alle jaer wel duer van de Christenen in handelen en daer hebben se nu nogh in de plaets van een klophamer een klijn bijltien toe en soo maerseren se heen,

N. 18 Van hare justitie en straffe

Den ghemeen ghevolgh ordere en executie van justitie

154 v

is onder dit volck niet te vinden soo se die soude behooren te oeffenen ontrent het beschermen der vromen en straffen der boosen ofte immers soo wijgh dat onse (verte)// Nederlantse natie daer te lande den handel met ernst insiende haer ten hooghsten verwonderen dat een menselijke societijt bestaan ofte staende blijven kan daer gheen meerder ghesagh van justitie onder in swangh gaet alle particulire misdaden als stelen met sijn ghevolghe overspel hoererije lieghen bedrieghen vals ghetuijghenis ofte dierghelijke andere misdaet teghens de wet blijft bij haer onghestraft oock soo veel dat ick daer in mijn tijt gheweten hebbe dat een vrouwe sijnde een onghtroude hoere haer eijghen kint ombraght en hoewel het notoer was evenwel der volghde niet op mede dat een persoon op verschijde tijden verschijde vrije vrouspersonen soo hij in't bos ofte andere eensame plaetsen ontmoetede met ghewelt beknt hadde endat daer oock soo al bij bleef anders hebbe daer in den tijt van neghen jaren die daer gheweest ben nooit van eenighe groove overtredinghe ghehoort ten ware van stelen want dat is onder haer vrij want ghemijnsaem maer van gheen groote partijen 't is een mes een bijl paer schoenen couden oft dierghelijke soo men haer op de daet bevint magh men het wel stoutelijck weer nemen en den dief lustigh wat om de ooren gheven maer vermist men het daer naer soo moet men het den oversten bekent maken die doet het U gheemeenlijck weer hebben en geeft den dief met woorde een scherpe repremente ende alhoewel de hooghste straffen die de oversten ghemeelijck ontrent hare ondersaten oeffenen maer in woorden bestaan soo is niet te gheloven hoe sij daer

155 r

voor vresen en hoe wijnigh onhijlen datter gheschieden
 ja dickwils en doorgaens veel minder als onder ons daer een
 wackere justitie in swangh gaet. Een dootslagh of paersonele
 injurien treken haer de oversten ofte de vrienden niet aen
 dan als den soen te maken is die se niet alleen seer vor-
 deren maer sullen daer alle oock liberalijk toegheven soo
 het den schuldighen daer aen ontoreken moghten ghelijck het
 ghemeen ghebuert want sonder veel gelt weert onder haer gheen
 doet slaghe ghesoent. Het naeste onder de levendighe ofte
 presente bloet getijt? de vreker en soo hij den doot slagher
 in de eerste vierantwintigh uren gegaen kan(verte)//slaet
 hij hem onghetroken weder doot maer kan den dootslagher hem
 soo langh salveren of ontgaen en weert evenwel daer naer
 gheklopt soo past sijn naeste vriend weder op denghenen die
 het den eersten dootslagher ghedaen heeft maer als de vier
 en twintigh uren verstreken sijn volght der selden iet op
 den dootslagher moet wel vlughten en de hem bedeckt houden
 maer de vrienden traghten met alle ghelegghentheden den soen uit
 te wercken die dan dickwis soo ghetroffen weert dat den han-
 dadighen in der naeste vrienden vrou man of kinderen wie se
 sijn gheselschap niet sal moghe wesen en haer te ghekomende
 sal moeten wijken anders sij sullen niemant of heel selden
 ter doot veroordelen ten ware de ghevanghenen in de oorloghe
 die aen of opghenomen is om quetsinghe van het recht der
 volkeren en sodanighe omdelen sij danvtelviere brandenthaer
 heel langhsaem aen handen en voeten soo dat het dickwils
 drie daghen duert eer den patient verschijt die onder tus-
 sen niet doet als singhen en dansen tot het eynde toe als

155 v

sijnde het selfde te weten pijn en lijden te versmaden een van de voorneemste dughden die sij lieden roemen en aghten.

No. 19 Van het alghemijn volken recht

Van alle reghten wetten of masimen erghens in de ganse Christen werelt ghebruikelijk siet men onder dese mense niet dat sonderlijgh in kraght is als het recht van naturen ofte der volkeren in dier voeghen sijn wint stroom bos velt zee strant en oever voor iders particulier ghebruik open en vrij aen ider een onder alle natien daer se in gheen openbare querellen mede sijn moghen se vrij verkeren en ghenieten daer soo veel vrijdom als of se daer sels gheboortigh waren de vrijghelijde sullen se niet teghens gaen ofte violeren het quartier in den oorlogh belooft sullen se houden dat niet weerbaer is sullen se in ghemeene oorloghen verschoonen ghemackte contracte al is't schoon met vijanden breken sij niet als seer ongeerne wanneer se daer toe ghedwonghen werden ofte door het onrecht dat se (verte)// lijden ofte door den ghemeenen schree en roep van het volck staels afghehoudenen moghen over al vrij gaen en keeren werden oock met seremonien ontvanghen en ghemeenlijk met schensaghien voor het ghemeen en haer privel terugh gehouden soo haer eenigh leet ofte onghelijck gheschiet dat weert seer hoogh op ghenomen en strengelijck ghevroken als de ghesanten niet aen ghenaeem sijn vinden se een somber wesen en als men met haer niet wil handelen meempt men hare gheschenken die se in't ghemijn of altijt voor af doen niet aen daer aen sien se dat het haer best is hoe eer hoe beter te vertreken en dan lopen se oock groot levensghewaer nochtans soo een ofte eenighe iets quaets bejeghent ofte overkoomt

156 r

dat is sonder strenghe orake niet te beteren en soo se haer voor dien tijt te seer met andere oorloghen ghenigogieert vinden ofte haer selven niet wel maghtigh ghenogh rekenen sullen se het wel differeren om in middes hulp ofte avanlagie te soeken maer eghter nooit vergheten.

N. 20 Van de schenhaghien en vereerighen

Alle hare verbonden accoorden vredehandelinghen soenen voorslaghen versoecken verbintenissen en beloften werden alle met schenhagien ofte vereerighen beseghelt en kragtigh ghemackt sonder deselve is haer doen of beloven niet veel te aghten maer die daerop voorghegaen ofte ghevolght sijnde weert voo ten vollen voltreken ghehoude quasi interueniente testimonie daer om dan dat oock ordonaris op alle poeintien die se onderschijdentlijk versceken ofte sluijten en ghemeenlijk bij haer voorghestelt of onthouden werden bij eenighe stockjens die se ten dien eijnde met haer draghen waervan elx een besonder punt beduijt een vereeringhe gheschiet en ghedurende het subjecte artickel ofte puat gestipuleert vastghestelt ofte voor de laeste rijse verhaelt weert heeft den ghene die't versoeck en haranghe doet de vereeringhe ofte voor hem ofte in de hant (verte)//en leijt se op het slot van redenen voor den gheenen aen wien se ghe destineert is neder dat sodanigh met ofte onderhaer weert besloten sullen se seer precies en ex act onthouden oock naerkomen ende bij alle moghelijke manieren extimeren hare vereeringhe die se doen gheschieden in't ghemeen van zeewant pelterije duffels laken ofte munitie van oorlogh seer seldom van coorne voordr een in't particulier onder malkanderen en oock met die van onse natie sijn se seer gheneghen om

156 ,v

vereeringhe te doen maer on dat se geerne wat veel weerom hebben 't welok soo men het haer van selfs niet geeft sij seer wel weten te voorderen soo mackt ons volck van hare vereeringhe niet veel werckx wanneer men ietwes 't sij particuliers ofte ghemeens van haer te verscken heeft soo sent men vereeringhe an de ghene ofte ter plaetsen het versoeck te doen staet soo weert de vereeringhe daer dan op ghehanghen en het versoeck gheproponeert en gheexamineert en die ofte dieghene aen wien het versoght weert en aengaet beraden haer seriuselijck soo se het naer haer nemen is het versoeck soo als't gheschiet was aenghenomen en gheconsenteert blijft het tot over den derden dagh hanghen soo sal voor die tijt in de sake niet ghetreden werden maer moet den versoecker de conditie veranderen of de vereeringhe augmenteren en somtijts bijde.

No. 21 Van de wilde hare regeringhe en ghemeene politie

Politie is onder haer sonderlingh ofte eijghentlijck te spreken gheens evenwel der is soo een glimp van regeringhe ende ietwes dat soo groffe mode naer policie ruijckt aengaende de regeringhe is heel populaer ja soo seer dat se daerom in velen seer ghebrekelijck en lam is se bestaet uijt de oversten edelen ousten van de stammen en gheslaghten dogh als men raet in materie militaer plegt werden de krijghe oversten mede ghekent en anders niet dese soo te samen maken alle den raet regeringhe en ordere die der is overweghen alles seer rijpelijck (verte)// en sparen der gheen tijt aen als de saken eenighsins ghewichtigh sijn sonderlinghen

157 r

rangh ofte ordere in het sitten houden se niet maer als sij
 rijzen ofte gaen nemen sij die eenighsins waer en moet dan
 de weerdighste altijt voor aen treden in ghevalle van concu-
 rentie weert de outste ofte die in sijn eigghen plaets is
 gheprefereert noch tans sonder merkelijke seremonien ofte
 complementen alser dan ietwes onder haer in gheseghte forme
 besloten is wert het ghemeene volck in des overstens huijs
 ofte daer den raet ghesloten is bijeen gheroepen soo weert
 dan alleen die met welsprekenthijt begaeft is en oock een
 sterke querdringhende stem heeft ordere en last ghegeven om
 te spreken die verhaelt daer dan in't langhen en breiden
 bij formenvan oratie op het smakelijkste hem doenlijck is
 al het ghebesoingeerde en wat besloten en gheresolveert is
 daer naer isser stilte overal en de oversten traghten onder
 tussen bij de ghemeente haer besluijten te doen goet vinden
 daer sij somtijts als het niet wel gaen wil ofte difficult
 lijkt op verschijde maniere weten toe te werken want anders
 kunnen se met de executie die ordonarie door de ghemeente
 uijtgevoert moet werden niet wel voortkomen ten dien eijn-
 de recommanderen sij ider aen de familien daer sij eminent
 onder sijn de saken seer particulierlijck en ernstlijck maer
 soo se dat selden buert vergadert sijnde van imanden die sus-
 pect oproerigh ofte partijdigh erdaght is impertinent buijten
 fatsoen gegheghtent werden springhter wel een van de jonghste
 oversten op en slaet hem soo liegende voort daer sij het alle
 aensien met een beijl den beijl den kop in sonder dat imant
 hem daer tussen steken ofte mede bemoejen sal als om het lig-
 haem wegh te brenghen en te begraven dit ghebuert selden en

157 r

dit ghebuert seldom en nooit sonder eerst inductionen te ghebruijken nochtans hebbe wel van voorneme liden onder haer ghehoort dat somtijts soo ghebuert een resolutie van de gemeente die quasie het recht der vroetschappen schijnt behouden te hebben soo goet gevonden en gheallandeert sijnde dat met een groot ghesingh gheschiet is van groot ghevolgh en vermoghen (verte)//weert oock seer seldom te niet ghedaen ofte sonder effect ghelaten.

N. 22 Hare religie ende of se wel tot het Christendom te brengen sijn.

Sij sijn alle hiddens hebben sonderlinghe gheen religie ofte devotie der is gheen afgodt of beelt onder haer bekent of gheeert veel min aenghebeden soo se eenen eedt doen sullen nemen se de son die se toe schrijven alles te sien tot ghetu88ghe van de maen als ghesagh over den wasdom hebbende houden se heel veel doen se evenwel gheen dienst ofte eere aen de andere planeten kennen wel alle met namen neffens veel ander sterren sijn oock daer door en uijt ander tijken vrij wat weerwijs ghebeden oeffenen eenighe daghen vieren of te ietwes dat daer naer smackt is onder haer niet bekent sij weten ghelijck nogh segghen sullen ietwes van Godt en vresen haer voor den duvel om dat hij haer veel quaet en quellinghe aen doet wanneer se uijt vissen ofte op de jaght ghetoghen sijn smijten se ghemeenlijck een deel van het 't gheene dat se eerst ghevanghen hebben in het vier te branden sonder eenighe seremonien daer ontrent te ghebruijken als alleen te segghen hou daer duvel eet ghij dat sij hooren heel gaerne ofte om beterate segghen nieusgirighen met verwonderingh van Godt ende onse religie spreken en ghedurende

157 v

den tijt onses Godts dienst ofte onser ghebeden sijn sij
 seer stil en schijnen uijterlijck aendaghtigh te wesen maer
 inder daet weten se nerghens van en leven sonder eenigh re-
 ligie en innerlijken ofte uijterlijken Godtsdienst ja kennen
 selfs gheen superstitie ofte afgaderijen maer volghen allen
 het ingheven en de wet haerder naturen hierom meijnen som-
 mighe sij te lighter tot kennis en vrese Godts te brenghen
 soude sijn onder eenighe natien is het woort Sondagh bekent
 en noemen die kintuont? en willen de outste onder haer seg-
 ghen dat in voor tijden meerder kennisse en vreesse Godts
 onder haer gheweest soude sijn maer seggen se de wijle (verte)
 // wijnigh lesen nogh schrijven konnen en de mensen haer
 langher hoe booser werden souden Sondagh in vergetenhijt en
 ongheweruijk ghekomen sijn daer de oude als men soo in't ernst
 met haer spreeckt wel eenigh leetwesen van schijnen te heb-
 ben maer gheen sonderlinghe beweghinghe. Als men haer in't
 particulier ofte genael bestraft over eenighe boosheden
 die se doen ofte spreken om redenen dat den godt die in den
 hemel is hem daerover vertorent is haer ghemeene antwoordt
 wij kennen dien Godt niet hebben hem nooit ghesien weten niet
 wie of waer hij is en soo ghijlieden hem kent en vreesst ghe-
 lijck ghij seght hoe koomt dat datter soo veel haeren dieven
 dronkaerts en andere quaetdoenders onder U lieden sijn alser
 somtijts ghevonden werden ghewis dien Godt sal U daer swaer-
 lijck over straffen de wijle hij U daer van ghewaerschout
 heeft ons heeft hij dat niet ghedaen wij weten daer niet van
 en verdienen daer om sulken straf niet seer selden begeven
 se haer tot onse religie oock sijnder nogh nooit eenighe
 sonderlinghe polittique middelen aangewent of bijderhant ghe-

158 r

nomen om haer daer toe te brenghen als de kinderen jongh zijn
 werden se wel van eenighe van de onse om daer van ghedient
 te sijn in huijs ghenomen en soo wel wat naer tijts ghele-
 ghenthijt in de relighe ten lighsten over onderricht maer
 alse vrijters ofte kerels beginnen te werden en onder de wil-
 den weder beginnen te verkeren vergeten se light dat se van
 te voren niet hronligh gheweten hebben en gaen weder de wil-
 de gaenghen en manieren naer de Jesuiten in Canada hebben
 der moeiten om ghedaen en veele van de hare tot de Roomse
 relighie ghebraght maer door dien se den innerlijken smack
 van de selve niet hebben ofte recht in de fundamenten onder-
 wesen sijn en allenigh op de schorse sien vervallen se we-
 der light en spotten der mede ghelijck ghebuerde in den hare
 1639 dat seker koopman nogh teghenwoordigh onder ons woon-
 aghtigh daer ontrent quam handelen (verte)//en met seker o-
 versten der wilden die goet Fransoeis sprack dat den koopman
 mede heel wel verstonde in discoers over den godtsdienst
 rakende naer datter een glas wijns vijf of ses in de mens
 was sijde ick was selfs van U lide in de religie soo veer
 onderwesen dat ick onder de wilde dickwils misdede nu ghe-
 buerden't eens dat de plaets daer den altaet in stont bij on-
 gheval in den brant rackten het volck schoot datelijck veer-
 digh op om den brant te lissen maer ick verboede het segghen-
 de dien Godt die daer staet is almaghtigh en sal het vier
 wel selfs datelijck doen uijtgaen soo waghten wij dan alle
 met aendaght maer het vier gingh allencksins voort tot
 het alles verteert hadde met selfs Uwen almaghtighen Godt met
 alle de moejen dinghen die bij hem waren sins die tijt heb ick
 nooit van die religie iet meer ghehouden maer aghte de sonne

158 v

en de maen veel meer en beter als alle U lieden goden want
 die verwaermen de aerde en doen de vrughten wassen daer U
 liede Godt sijn selven voor het vier niet bevrijden kan daer
 in het heele lant ken ick er niet meer als een eenigh persoon
 die fraej van de religie is het staet oock niet te verwagh-
 ten dat soo langh men het dusdanigh laet heen slorden veele
 der seker met kennisse tot de religie ghebraght sullen wer-
 den de publique hant moste daer aen ghehouden werden en men
 moste haer yught in goede schoolen ten dien eijnde daer te
 lande ter gheleghener plaetsen op te righten late leren on-
 se sprack lesen schrijven en in't fundament van de Chris-
 telijke religie wel en grondigh onder wijsen laten soo dat
 se metter tijt malkanderen voort kosten en moghten leeren
 en daer vermack en lust in scheppen het soude wel wat veel
 moeiten en voeten op de aerde hebben maer evenwel sonder
 dit middel sal der swaerlijck iets goets onder haer te doen
 sijn en noghtans is't gheweldigh sleght dat men daer soo
 nalatigh in is daer de wilden wel selfs naer haer segghen
 ghemeghen soude sijn om hare kinderen in onse religie en
 sprake te laten onderwijsen en leren (verte)//

N. 23 Van haer ghevoelen der hēpe naer dit leven.

Het kooft in groote verwonderingh en is een kragtigh
 bewijs teghens alle onghelovighe vrijgheesten dat dese men-
 sen die soo barbaris en wilt sijn als nu ghehoort is even-
 wel weten een onderschijt te maken tussen het lighaem en
 de siele en gheloven ghelijck se inderdaet doen het eene
 verderflijck het andere onsterfelijck te wesen de siele seg-
 ghen se is dat 't ghenenhet welck het lighaem beweeght en re-

159 r

geert en waer uijt alle dughden en ondughden ontstaen soo
 wanneer het nu ghebuert dat de selve door de doot van het
 lighaem gheschijden weert vertreckt die siele naer een plaet-
 se wat nader aen't zuijden soo wel ghetempert dat men daer
 voor de koude nooit eenigh decksel van node sal hebben en
 evenwel oock niet soo warm dat de hitte daeraen imant verve-
 len sal daer sullen der gener sielen heen vertrekken die hier
 in dit leven goet en dughtsaem sijn gheweest en van alles
 de volhijt en overvloedighijt ghenieten want sonder dat men
 aer eenighen aerbeijt om sal doen sullen alle nootdruften
 daervan selfs oneijndelijk wesen en die ghene die hier in
 dit leven quaet en boos gheweest sijn sullen in een andere
 plaetse wesen 't enemael in conditie en eijghenschappen
 van de eerste verschijden sullen oock ver na gheen contente-
 ment als de vromen ghenieten maar of de lighamen weder t'
 enigher tijt met de sielen sullen vereenight werden heb ick
 nooit recht uijt haer ghevoelen kunnen weten hebbe wel Chris-
 tenen ghesproken die sulx meijnden uijt haer ghehoort te
 hebben maar kan het niet affirmeren wanneer se als somtijts
 ghebuert eenighe stemmen ofte gheluijt bij naght ofte on-
 t9jden in't bos hooren dat wij dickwils gheoordelt hebben van
 eenigh wilt dier te wesen soo segghen se verbaesdelijck
 dat je daer soo hoort roepen sijn sielen van quade mensen(verte
 //die moeten nu tot straffe soo omswerven en in bossen en
 wildernissen bij naght en onghelaeghene tijden verkeren de
 wilden sullen oock om dat se voor de selve vresen bij naght
 nerghens gaen ten ware met een partije ofte trop als het noot
 sakelijck is anders nemen se altijt een vier brant met haer

159 v

daer sijn naer haere meeninghe die boose geesten die dogh
 nogh altijt gheneghen sijn om quaet te doen en haer te ver-
 schrieken heel bangh voor sij bekennen en ghevoelen oock
 dat de siele van Godt komt en ghegeven weert en dit is (t
 dat men soo somtijts bij ghelegghentheden uijt haer hooren
 kan als men teghens eenighe oude en verstandigh onder de
 haren aendaghtigh kooft te praten en men soude mischien
 nogh wel meer uijt haer trecken soo men hare tale grondigh
 verstont onder den ghemeenen man ofte de jonckhijt hoort
 men van dierghelijke materie nooit spreken evenwel men kan
 sien hoe rechtverdigh dat Godt is die door een ghemeen licht
 der naturen dese menschen laet verstaen aenmercken en bevroeden
 datter naer dit leven een loon van goet en quaet doen den
 mensche te verwaghten staet.

N. 24 Van de kennisse Godts en vreesse der duvelen

Alhoewel de oorspronkelijke ingheboorne in Nieu Neder-
 lant heijdenen en ongheloovighe sijn soo weten en beken se
 nochtans alle datter een Godt in den hemel is voor alle
 eewighijt en al maghtigh maer seggen se Godt is ten hoogh-
 stengoet en mede doghent die gheen quaet ofte straffe aen
 eenigh mense soude willen oefenen soo dat hij oock daer om
 sijn selven met de ghemeene ghescheghten der werelt gans
 in't besonder niet is bemoeijende als voor soo veel dat wel
 ordere aen den duvel geeft om bij hem waerghenomen te wer-
 den want segghen se alles dat onder de menschen hier beneden
 af omlagh gheschiet weert door den duevel beschickt ghe-
 stiert en gheregeert naer sijn welghevallen Godt ofte die
 hooghe oversten die in den hemel is woont is wel veel

159 v

meerder en hogher(verte)// dan den duevel heeft oock wel
 maght over hem maer wil sgh in alle die moeielijskheden
 niet in wickelen noch mede bemoejen soo wij haer dan hierop
 tot voldoeninghe antwoorden dat den duvel quaet arghlisigh
 en boos is dat bekenne se mede roontmijt waer te sijn ende
 dat hij oock alle dinghen voor soo veel in hem is ten quet-
 sten dirigeert als daer in groot behaghen scheppende noch
 meer sij segghen dat allen ongheluck plaghe nederlaghe quelp-
 linghe en onghesontheden haer van den duevel toeghesonden en
 opghdronghen werden sij drucken oock met de alghemijnen naem
 van duvel uijt alle accidenten en onghelegghentheden die haer
 overkomen als bij voorbeelt soo haer in de inwendighe partijen
 des lighaems ietwes schoort dan seggen se mijn sit een duvel
 in't lijf en hebben se ghebreeck in aerm been voet hant schou-
 der of hooft soo sullen se denoterende die verlegghene partie
 segghen daer sit een duvel in ende om dat hij soo quaet en
 de onghenadigh ontrent haer is moeten se hem vresen en se
 willen ofte willen niet te vrient houden en somtijts ghe-
 lijck hier boven verhaelt is een brock hem te ghevalle in't
 vier smijten als wij haer dan dese ongherijmtheden lighte-
 lijck weder legghen met dat Godt een alwetent en almoghent
 Godt is die oock seer nawe kennisse van den aert der duve-
 len heeft haer doen beschijdentlijck aensiet en haer niet
 toelaten sal dat over den mense die dagh de heerlijkste
 creture onder alle is en naer Godts evenbeelt selfs ghe-
 schapen bij een opgheblasen en ontroue dienaer ghetiranseert
 werden soo de mense anders selfs recht op Godt betrouden en
 tot het boose van sijne gheboden niet afweeck betalen sij ons

160 r

met een seer vrende en fabuluse solutie ghijlie Duijtsen seght dit soo en als men het van buijten aen siet soude het al wel lijkenen of het ware ghelijck ghijlieden sustineert maer het is sulx dat ghij de sake terreghten niet en weet desen Godt die soo ten hooghsten goet almaghtigh en weldadigh is een groot heere van hemel en aerde met alen haren heijre is daer ~~in~~ den hemel alleen ofte sonder eenīghe gheselschap en tijt passeringhe ma r heeft(verte)//daerbij hem eene Godinne ofte vrous persone dāehet schoonste is dat oeit eenighe noghe beschout heeft ofte beschouwen kan met dese Godinne ofte schone persone passeert en vergoet hij den tijt en lesser seer toe gheneghen ondertussen speelt den duvel de meester en doet alles wat hij wilt dit ghevolen is haer diepingheprent en hoe men haer dan met meerder reden onder gaet en beter in volght hoe dat se in meerden abominale absurdijtten vervallen en of men haer schoon met redenen set sij keeren al eijndelijck met den hout weder tot haer uijtspansel van dat se den duvel moeten vreven om dat haere quaet doet.

No. 25 Haer ghevoelen van de scheppinghen en wat settinghe der menschen en dieren in de werelt.

Vuijt de jonckhijt onder de wilden ofte uijt de gheene die onser ons veel verkeren en soo nogh wat in de wilde moeste wicken henen lopen kan men dit subieet aengaende gans geen sekerhijt ofte beschijt ervaren men moet al sonderlinghe ghelegenthijt bij de oude en verstandighe daer toe aen treffen en waernemen soo men der iet beschijdentlijcks van vernemen sal 't ghebuert somtijts als men met haer in seriuse discoersen gheraeckt dat se selfs vraghen naer ons ghevolen van de eerste oorspronck en herkomste der menschen wij lieden

160 v

haer dan in ghebroken tale soo best kunnen de scheppinghe Adams
 verhalende soo kunnen ofte willen se niet verstaen noch be-
 grijpen die hare natie ofte de swarte negros aen te gaen om
 de groote verschijdenhijt en onghelijckhijt der verwen en
 naer haer ghevolen sal oock de werelt niet soo gheschapen
 sijn ghelijck wij ghevolen en genesis een en twe verhaelt weert
 maer seggen se eer de werelt was en voor alle berghen mensen
 en dieren was Godt met die vrouwe die bij hem is sonder dat
 men weet wanneer oftewaer die vandaen ghekomen sijn het was
 al water ofte immers het water overdeecte ende overlieptalles
 al waerder dien ter tijt al eenigh ooghe in't leven gheweest
 soo sou se dagh nietaanders(verte)// als water kunnen sien
 waer se oock gheweest ware want het was al en overal water
 of met water overdeekt soo ghebuerden't nu op de selve tijt
 segghen se dat de voorverhaelde schone vrouwe of Godinne
 boven van den hemel afquam sacken tot in het water toe seer
 grof en dick van lighaem sijnde ghelijck een vrouwe die
 van meer als een kint swanger gaet soo saghtjens in't water
 ghesackt sijnde sonck se daer niet diep in maer van sonden
 aen op de plaetse daer se nederghesackt was openbaerden hem
 allenxens eenigh lant onder haer daer se op rustende en sit-
 ten bleef dit lant nam toe waten aen en weert mettertijt
 grooter soo dat men eenighe drooghte vootts om haer daer
 se dat begonte werken ghelijck een die op een plate van drie
 of vier voet diep water is rustenden en dat het vallende
 water eijndelijck so ver verloopt dat hij t'enemael op het
 drooghe sitten blijft soo naer haer seggen en wijnighe is
 het oock met dese afghedaelde godinne ghegaen en het lant

161 r

begonde hoe langhs hoe grooter en breder rontsom haer heen
 te werden soo dat eer langhe het eijnde des selfs uijt het
 ghesicht ontschoot doen begonde sigh oock al voort wegh gras
 en kruijt op te doen en mettertijt oock vrugtbare en onvrucht-
 bare boomen waer uijt in korte groede en voort quam het ghe-
 helle werels ronde soodanigh als het sigh nogh vertoont en
 of nu die werelt daer ghijlieden van verhaelt en oorspron-
 kelijk van daen sijt doen oock mede soo voort ghekomen is
 kunnen wij niet segghen inschelijxs en ter seker tijt als
 dit alles soo volbraght was overquam dese hooghe personagie
 barens noot ende in leggende verlost en sich barenden drie
 verschijde vrughten te weten het eerste hadde egste? was
 in alles ghelijck een heert soo alser nu nogh sijn het ande-
 re was van de ghelijkenisse eens beers en het derde was den
 wolf over al in ghelijck de vrouwe sooghae dese vrughten
 op tot was den en bleef daer naer nogh eenen gheruijmen tijt
 op de aerde haer vermengende met dese gesechte dieren onder-
 schijdentlijk baerden(verte)//oock nogh maer altijt t'eener
 draght meer als een verschijde rijsen en in ghedaente ver-
 schijde schepsels en daer uijt sijn voortghesproten en ghe-
 teelt alle de menschen en dieren in soodangihe soorten vershij-
 den en specien als nogh huijden te sien is die mettertijt
 soo uijt aenghebooren drif als om de ghevoeghlijckhijss wille
 elck in haer gheslaght en soorte ghelijck se nogh contineren
 sigh beinnen te onthouden naer dat alle dese dinghen nu soo
 beschuckt waren en in staet ghebraght van bij selven te kon-
 nen bestaen en voort gaen is dese alghemijne moeder weder
 verrichter saken seer verblijt sijnde naer den hemel ghevaren
 daer se vooraen woont en blijven sal allenigh haer verlustende

161 v

en vrughttrapende in het onderhouden en vervolgen der liefde die dien oppersten heer haer is toedraghende daer sij haer sonderlingh naer voegh en volkomen vermack en ghenoghte in neemt dies Godt haer oock ten hoghten bemint ende boven alles waerdigh hout hier beneden de mensen onder tussen en alle de dieren in haere gheslaghten die door de onderlinghe verminghe in soo veel verschijden specien uijt ghebroken waren wassen seer aen nemen toe en vermenighvuldighen ghelijck oock doet alles wat gheschapen is in dier voeghen als het sijn noch vint en te sien is daerom is het nu oock noch huijden daghs dat de mensen alle se sijn wie of hoe se sijn altijt den ingeboren aert eener deser drie gheseghte dieren hebben en aen hanghen want se sijn of vreesaghtigh en onnosel naer den aert der herten of se sijn vrackgierigh vreet opreght en voor de vuytsenaer den aert der beeren of se sijn bloetdorstigh gierigh suptijl en bedrighlijck ghelijck de wolven dat het nu wat verandert is en soo niet opentlijk naer te sien of aghenenomen kan werden schrijven se den tijt en supltijlhijs der mensen toe dit weten te verberghen dit seggen se is't alle dat wij dies aengaende(verte)// van onse voorouders ghehoort hebben en voor de waerhuijt houden hadden die konnen schrijven ghelijck ghelieden wel light souden sij ons meerder en nader beschijt hebben naerghelaten maer dat hebben se nooit ghekonnen hier heb je beminde leser al het 't ghene soo generael als particulier schrijvenswaerdigh weghens de manieren en doen der Indianen in Nieu Nederlant hebben konnen ervaren en oock meest alle dat bij eenigh Christen daer te lande van den beginne af in ervaringhe ghekomen is het welke hoe wel seer fabulues en teghen waer-

162 r

heijt strijdende goet ghedoght hebbe eenvoudigh U e toe
 te schrijven de verstandighe ghelijck ick die daer van selfs
 heb horen philosopheren siender diep in hebben der oock
 hooghe speculation op en weten ghelijck men seijt uijt den
 dreck van Emius? met Virgilio gout te puren.

Van den aerten ongehoorde manieren en eijghenschappen der
 bevers

Onder den tijtel van het wilde vee in de beschrijvingh
 der dieren soo sijn in Nieu Nederlandt bevinden sijn wij schul-
 digh ghebleven in't besonder te verhalen den aert en onghemij-
 ne maniere der bevers en de wijle soo veel ter sake nodigh
 gheseght meenen te hebben van het lant met de inboorlinghen
 desselfs sal het hier tijt wesen onse beloften te voldoen
 maer alsoo de bever is den voornaemsten grontsteen en mid-
 del waerom of waer door dit schoone lant met mensen uijt
 Europa eerstelijck beset weert soo sal billick wesen des
 selfs aert en eijghenschappen wat hogher te beginnen en al-
 vorens hier te stellen en verhalen het ghevoelen der oude
 en latere schribenten soo ontrent dese beeste ghelieft heb-
 ben vast te stellen en sal dan bij vervolghende verhael der
 enkele en eenvoudighe waerhijs blijken hoe seer sij daer
 inne alle ghedwaelt en buijten het spoor gheweest sijn
 verte)// den grooten natuer onderzoeker Plivius in sijn
 twe endertighste boeck op't derde capittel verhaelt dat des
 bevers leden? daer hij de testiculis bij verstaet tot veel
 dinghen in de medicine heel dienstigh sijn dat de bevers
 oock als wel wtende sij daer om van de jaghers vervolght
 werden der selve haer met de tanden uijt bijtjennen aen de
 jaghers alsoe in noot sijn haer op richtende vertoonen dat

162 v

sij den buijt daer se om ghesoght werden quijt zijn van dit
 ghevoelen sijnde oude naturalisten en medicijn meesters alle
 gheweest daer waer is dit van eenighe wedersproken meenden
 doen wel dat men de bevers aller vough om haer ghemaghts
 wille dat se castereum ofte bever gijlen noemen sij schrijven
 oock dat se een scheerop ghebit hebben daer mede se boomen
 kunnen nedervellen als of se met een bijle omghehouden waren
 Claus en Aelbertus ghedenken oock van haer hout draghen en
 nesten maken se meenen oock altesamen dat des bevers staerten
 seer langh en vis zijn mede dat se de mensen als se die kon-
 nen bekomen gheweldigh soude bijten en meer andere dienghen
 die eenighe wat schijn en eenighe gans der niet naer lijkenen
 waer uijt waerschijnlijk af te nemen en wel te ghelooven
 is dat niemant van haer alle oeit een bever ghesien heeft
 maer alles op losse raporten van ghemeene onervaren luijden
 die seer onseker gaen ghestelt hebben 't is een heel ander
 sake en meriteert beter gheloof dat se van de bevers en
 haer vlees en leden selsame operationen in de medicine verha-
 len dat was hare konst dat saghen se bij ondervindighen 't
 ander gheloof der se al weert het somtijts gheseght van die't
 selfs niet wiste daerom als ter sake dienende sullen hier
 mede in voeghen de sommen van 't ghene aj de bevers in de
 medicine oordelen te vermoghen aen bevers gijlen gheroken doet
 den mense niesen oock brengt se den slaep weder met rosen
 olie ende sap van verkens onghsel aen den slape van't hooft
 gestreken ofte met water inghenomen daerom is't oock den
 onsinnighen dienstelijck als men de(verte)// slapende met
 bevers gijlen verroert soo ontwaken se twee quintlen? daer va
 met water van polaej inghenomen brengt den vrouwen hare
 stonden ende verdrijft de tweede? gheboorte bevers gijlen

HELP!

163 r

sijn goet voor den swijmel des hoofds voor het beven oock voor gighy en verlaminghe voor pijn der maghe en voor den slagh als men sigh daer met smeert item dit inghenomen verdrijft de vallende sickte en verstopthijt des lighaems de pijnne des buijx ende alderlij fenijn voor de tantpijn sal men se stocken en met olie in het oeer? laten druppen aen de sijde daer de pijn is teghen het ruijsen der ooren laet men se met maghkolven sap in de oore druppen de bevers gijlen met den besten hoonigh ghemenght over de ooghen ghestreken maeckt een scherppen-klaer ghesight.

Des bevers water is goet teghens alderlij genijn maer om dit goet te houden soo dient het dat men het dan in des bevers blase beware.

Wie dat podagra heeft sal van bevers vellen laersen ofte scoenen laten maken en daghelijx draghen dit soo voor af gheseght sijnde sulken den op reghten aert der bevers soo wij die selfs in der daet bevonden en van veele ontwijfelbare ghetuijghen ervaren hebben opreghtelijck verhalen ende op dat niemant en meene dat wij mede van een onbekende sake handelen sal den leser ghelieven te weten datter in Nieu Ned rlant ende districte daer aen vast ider jaer wel taghtigh dusent gheslaght werden dat wij oock in den tijt van ontrent neghen jaren die daer gheweest sijn ons bekomate dickwils in bevers vlijs ghegeten de selven oock wel van jonghs aenghehouden en veel dusenden bever vellen ghehanteert hebben.

Den bever is een vier voetigh dier bij aert ghewassen levende dat sigh te water en te lande onthout fijn en ruijgh van vaght lagh van beenen gheswint vreesaghtigh suptijl en

163 r
Des bevers be-
schrijvinge

in't ghemeen soo dick als lanck(verte)// men noempt dit dier
in't Grix castore in't latijn Fiber in't Duijts bever de
andere namen daer het in Euijropa mede ghenaept weert sijn
daer meest alle uijt herkomstigh het heeft vier pooten ghe-
lijck den otter ofte ander wilt en tam vee dat sigh allen
te lande onthout.

Hare spijs is niet ghelijck als sommige meenen vis
ofte roof ghelijck den otter ten welken eijnde sij haer uijt-
beelden en beschrijven met een vis en den mont en selfs
ten dele vis ten dele vlees te wesen maer sij eeten basten
van verschijden hout en wortelen oock gras lis en groente
dat sigh in en op de water kanten en de bossen en velden
daer ontrent ghelegghen bevint de meeste basten sijn van wa-
terwillighe grienden en bijlestelen? dat op de water kanten
veel wast en bij manquement alderhanden die maer gheen soo
sueren ofte bittere smack heeft dat sij se niet kunnen ver-
dragen de bevers onthouden haer soo men seijt en oock waer
is soo wel te water als te lande kennen daerom water lant
dieren ghenaept werden maer evenwel sij sijn meerendeels
op het drooghe en te lande se halen oock haren meesten
kost en voetsel te lande van de basten der boomen en kruiden
die se eten mitschaders alle het hout en gras daer se hare
huijsen mede versien heel naghten sijn sij dickwils op het
lant se kunnen haer oock onder het water niet heel langh
onthouden voornemelijck alse ghehaght werden en vermoet sijn
te water vinden sij voor haer onderhout wijnigh als eenighe
basten van woortelen soo die aen de kanten van de lopende
killen uijt steken met wat lis dat hier en ginder maer meest

163 v

aen de kanten wast voorts dat de bevers haer soo veel te water onthouden is om flijbaerlijck daerom ghelijck oock het selve van alle de grooe bevervangheren soo ghetuijght weert dat se van naturen vreesaghtigh haer selven veel vijli-gher vermeene te water dan te lande te kunnen onthouden en salveren(verte)// ten dien eijnde ghelijck nogh ghehoort sal werden hebben se hare huijsen op het water ende in de onderste ruijnte gaten daer door se sich altijd te water kunnen begeven naer sekere retret plaessen die se altijd daer bij hebben sijnde een spelonke ofte hol onder hat water in den kant van den waterloop daer hare woninghe op staet hierinne retireren en onthouden sij haer bij tijde van noot mijnender oock soo wel in bewaert te sijn dat niemant haer daer in sijnde kan deren.

Des bevers vaght ofte huijt is ruijgh met heel fijne wol overal dicht beset kolurigh uijt den asgrawe op het ble-ke blawe wat trekende dogh de uijterste puntiens vallen oock wel wat bruijn en rosaghtigh van hare wolle mackt men de beste hoeden die der ghedraghen werden bevers of castoren naer de materie daer se uijt ghemackt werden alsoo ghenaeemt en nu ter tijt door gheheel Euijropa ghenogh bekent boven op hare wolle vertonen sich eenighe glimmende haren die men wint haren ofte om beter te segghen winter haren noemt alsoo se des somers uijt vallen en in den herfst weer wassen die sijn in't ghemeen castanie bruijn en hoe bruijnder hoe beter dogh trecken oock wel somtijts wat op de rossen dese haren als mender hoeden van mackt werden uijt ghetroken om dat grof en niet weert sijn maer anders ghelijck ghemeenlijck

164 r en regulierlijck gheschiet dat se van hier eerst naer Muscovien gaen soo maken se dese glimmende haren principael gheaght en het schijnt dat daerom de Muscoviten de selve vellen seer beminnen en in riemen ofte kanten snijden? ghelijck men hier de knijnen ofte dierghelijken doet voor de vrouwe mantels sij vervoederen? deselve oock daerom men se pelserij noemt die onder haer van de selve meeste of de beste haest is de kostelijxste ghelijck als of men hier hem met fijne stoffen en gout of silver op monteerde als dan de wintharen der af de vellen ontvuijlen soo het schijnt versleten sijn komen se weder te rug om(verte)//tot hoeden verweerckt te werden daer men se eerder oock niet toe kan ghebruijken want sonder dat de beverwol? vijl bemorst en smerigh is wil se niet filteren daerom werden seer in estime ghehouden de rocken die de wilden van bevers vellen ghemack een tijt langh op haer bloote lighamen ghedraghen hebben als sijnde nu door het sweet en vettighijt eenighermaten soo bevijlt dat se niet allen wel werken en heel goede hoeden geven naer werden veel ghebruijckt om het beverhaer dat men kan haerom dat het eer men de vellen naer Muscovien sent met den kam onder de wintharen uijtghetrocken weert vermenght om het selve oock te konnen orberen weert oock onder de wol soo se weder uijt muscovien komt om die bequamer te maken ghebruijckt.

Den bever heeft heel korte ja soo te segghen gheen beenen ofte middel schenkels en alse al lopen konnen der heel qualijck eenighe ghelijkenis of fatsoen van beenen aen sien 't sijnen maer poetiens te wesen die dight aen't

164 v

lijf vast staen daer se me voort komen haer clawen of poeten
 zijn kael sweert aghtigh en sterck met bruijne naghels ghe-
 sloten en dicke vellen verbonden ghelijck de swannen poten
 daer se wel naer ghelijken maer zijn soo breed niet en voor
 korter en smalter als aghter haer aghter lijf is kort en
 dat van de swaen ofte gans seer ghelijck de voorste pooten
 alsoo dese beeste heel kort van hals ofte ghenoghsaem son-
 der hals is en het hooft dicht aen de schouderen heeft staen
 heel dicht bij het hooft daerom alse loopen dat se evenwel
 met sonderlinghe rassighijt kunnen doen haer gheheel langhe
 lijf rakende langhs de aerde gaet en schijnen ghenoghsaem
 hare sware dicke lighamen de klijne korte benen te overwe-
 ghen maer het iesser ver van daen want se zijn heel voor-
 sightigh van de natuer met senen en musculen wel versien
 en daer om gheweldigh sterck(verte)// de bevers zijn soo
 gheswint dat se niet alleen wonderlijk en ras als men haer
 fatsoen wilt aen sien over het lant kunnen lopen om honden
 en menschen te ontvlughten maer weten oock haer selven soo snel
 in't water te behelpen om te komen daer se wese willen als
 of het in der daet viessen waren daerom moeten se de India-
 nan veel met vallen vanghen ofte alse in hare hooien onder
 de aerde versteken legghen weten sij die met langhe rapier
 lemmerden die op stocken staen te lensen?

Maer dat se naer de meninghe van Claus ^{Magnus} Wagrius en Ael-
 bertus gheneghen soude wesen om de menschen soo gheweldigh
 te bijten is misverstant want 't is een seer vreesaghtigh
 dier dat zijn selven niet met ghewelt maer als het eenighsins
 wesen kan met vlughten traght te salveren ende om dat se

165 r

daer bij een goeden ruck en scherpghehoor hebben kan men se in't wilde seer seldom te sien komen sij sullen haer oock nooit onthouden ghelijck veele otters ontrent de mense ofte daer die somtijts verkeren maer altijt in de dichte krepelbossen bij de waters en moerassen daer gheen mensen ontrent zijn evenwel alse van de honden beset en ghebeten werden konnen sij haer fel verweren en wel een ghemeenen hont schadeloos maken als se hem met haer voorste tanden konnen te vatten maer zengaende van mensen soo vinnigh te bijten ick hebben wel veel hondert bever vanghers ghesien en ghesproken maer met kennis nooit meer als een die van een be-naerde bever bij accident in zijn eene schouder leelijck ghenogh ghequeest was gheweest soo hij ongheluckelijck met signen hont die hij wilde helpen en den bever overhoop lagh en worstelde en misschien den bever in plaets van den hont den meester uijt groote verbaesthijt ghetroffen heeft.

Dat de bevers suptijl sijn betoont het bouwen harer huijsen soo wel als het opvoeden harer jonghen dat (verte)//terstont bijde sullen verhalen mitschaders hare ghedurighe goede waghte soo sij sijn houdende om niet verschalckt en ghevanghen te worden waerinne naer onderight ben onderhouden sij dat van ider huijs een (want de bevers wonen in't ghemeen ses of seven en meer bij forme van familien in een huijs sterck) de waghte hout en dat se daer in behoorlijke buerte wisselen en 't is seker dat als het sterck vriest ghelijck het dickwils doet daer de meeste en beste bevers haer onthouden soo sitter altijt een niet ghelijck Claus Magnus en Albertus meenen dat se alle met het halve lijf onder

165 v

het water sitten want dat spude opor denfellen vorst onmoghelijck sijn oock kan den bever uijt het water wel sonder pijn wesen het welck sij noghtans contrarie ghevolen maer een segh ick sitter altijt soo dicht ofte lagh bij het water dat hij het lopende water want ick hebbe nooit ghehoort of gheweten dat se anders dan op lopende waters timeren met haren steert kloppende open houden even om dit bij ghelijkenis uijt te beelden als of een mens met het vlack van sijn hant en vingheren continue sat en klopten om het water voor den vorst open te houden dat daerom niet gheschiet dat se naer de meninghe der doctoren sonder pijn uijt het water niet konnen queren maer 't gheschiet om hare poorte open te houden soo om haren kost te konnen gaen zoeken als wanneer se vervolght werden met ghemack en wijnigh perijckel in hare sterckte die se daer dichte bij onder de wal sijn hebbende te retireren.

Eenes bevers ghedaente is ontrent als de forme van een cucumer daer een plat steeltien aen is of ghelijck een entooghen? daer den hals met het hooft af is het is ghenogh saem een lanckwerpigh (verte)// cluwen dat wat plat is en menighmael dicker als langh en ghelijck een vertien wat plat van den rugh naer den buijck toe valt soo valt den bever recht anders ghelijck een doden mol daer eens opghetreden ende die noghtans niet tlenemael verplet is.

Volwassen reket men hare vellen een elle over het cruijs ofte om beter te verstaen een el langh en oock soo breed alse niet ront maer bijkans vierkant vallen als veel buert wat daer boven is hout men voor leverbaer en soo tot vijf virrendeel toe maer selden hoogher des winters van de maent

166 r

December tot Maey en in Juni toe vallen de vellen goet werden dan oock meest gheslaght de herfst vellen hebben de wintharen ten deelen oock wel maer der sit wijnigh wol onder wijders somer vellen ofte die voor se volwassen sijn gheslaght werden sijn niet veel besondere evenwel de wilde verschoonen niet maer nemen het al wegh wat haer voor den baege komt of dat se begaen kunnen al se uijt jaghen sijn.

Hare huijsen ghelijck Sexturs Aelbertus en Claus wel segghen bouwen se van hout maer altijt over een lopent water met verschijde verdipinghe tot vier vijf en meer boven den anderen soo konstigh en aerdigh dat het weeridgh en seer speculatief wegghen alle de verstreken en verdiepinghe die der in sijn om sien is werken het met kleij hout en gras soo digh van boven toe dat het den reghen te delen stuijten kan daer in logieren se dan met heele en halve gheslaghten en breken uijt als de bien naer se vermenighvuldighen en wijnigh verstoort werden het hout daer se de huijsen van maken is saght als bijlestelen grenen cano? ofte dierghelijke dat se ontrent de waterkanten los vinden legghen

tasten se eerst aen als daer te kort kooft soo treken se naer het naeste bos toe om hout te vellen dat aldus toe gaet een bever willende (verte)//een hout vellen kiest een boom daer hem de basten niet wualijck van smaken ghemeenlijck anderhalf voet ofte daer ontrent dick daer begint hij dan met sijn voorste slaghtanden voor in den mont hebben de bevers onder en boven twe tanden van ghewelt die ontrent een halven

duijn buijten het tantvlees staen ofte wat minder en meerder naer se out sijn dese tanden sijn buijten op geelaghtigh

166 v

het welck afgheschropt? en inghenomen men daer voor hout
 dat het teghen de gele sught heel souverain is met dese tan-
 den die se ghelijck de eenhorens wesseltiens gerrukens of
 muijsen hier te lande in den beck hebben staen beginnen se
 te schaven maken een keep van een hant ofte halve voet
 breed naer het hout swaer is gaen heel rontom en van onde-
 ren naer bovenen van boven naer onlagh tot het malkaderen
 rackt en soo quier is dat den boom valt en dan lijkt het
 als offer twe van die groote tollers die de kinders met ge-
 selen doen om lopen met de spittsen teghens den aenderen
 aen stonden en afghedraeyt waren van haer op kijken als den
 boom haest vallen sal heb ick nooit iet kunnen vernemen maer
 dickwils ghebuert het dat de bomen quier sijn en wel van
 den hoop affschieten sonder te vallen om dat se teghens
 andere bomen die der ontrent staen aen lunende blijven
 hanghen ghelijck ick wel meenighe en meer met vijn sulke
 bomen in't bos ghesien heb wat nu van het hout bij de wer-
 ke te brenghens is alle die in Nieu Nederlandt wonen sien
 dickwils vellen die de wintharen op den ruggh afghesleten
 sijn en noemen de selve hout draghers om dat se het hout
 draghen alse timmeren en te kort komen maer niet ghelijck
 de oude ghemeent hebben tussen hare beene als op een slee
 ofte waghens van de wilde die verklaerden dat(verte)// ghe-
 sien te hebben verschijde malen onderricht dat se de stucken
 met haer tanden oock korten soo langh en swaer als sij die
 moet hebben te draghen dan stelt het wijfien hem daer onder
 en de kinders en het manetien sturen dat het der niet af-
 valt en dat gaet soo voort tot dat se ghenogh hebben met de
 steerten haer voort te laten slepen als se het hout op het

167 r

lijf zouden hebben ligghen heeft gheen scijn van waerhijt want hare steerten ijn niet ghelijck de oude meene groot en langh de aldergrootste sijn niet kloeker dan een ghemeen mans hant sonder den quijm oock soo teer dat sulck ghewelt van voort treken niet soude kunnen verdragen voornemelijk als met sulke scherpe tanden ghevat werden de steerten ijn plataghtigh sonder haer en ghelijck met vis schobben leet dogh in der daet sijn't gheen schobben maer 't is het vel dat diervoeghen gheverft is en ghelijck de heelen bever (waerom se oock in Duijtslant altijt voor des kijeers tafel wert ghehouden alder dat selden buert een ghevanghen weert) een seer delicaet eten is dat ghenoghsaem alle ander vlees dat op de aerde ofte in het water sigh onthout te boven gaet daer om oock de wilde ons geerne voor een klijntien van alle haren kost en spijsse laten participeren evenwel van het bevervlees seer selden schijden soo dat het meeren-deel der Christen inwoners in Nieu Nederlandt noeit gheen bevervlees gheproeft hebben soo is het alderedelste en beste noch van dat aen de helen bever bevonden weert den steert daer de wilden niet light afschijden ten sij dan sake dat se imant extraordonari willen tracteren of begiften.

De bevers draghen ghelijck de verkens sesten weken maken altijt dat se in den zomer de eene vroegher de ander later eens des jaers jonghern krijghen hebben altijt vier jonghe teffens ten ware de eerste rijse dan is't wel somtijts maer twe ofte drie de jonghe(verte)//bevers soo ras als se ter werelt komen schrijven als nieu gheboren kinderen soo dat imant in een plaetse komende daern een jonghe

167 v

bever is als hij der te voren niet van weet sal meene datter een klijn kint ontrent is de bevers hebben tussen haer voorste pooten die digh bij het hooft maer wijt ghenogh van malkanderen staen twe borsten ghelijck een vrouwe en als de jonghen suijghen sullen komter twe ghelijck want der sijn gheen borsten meer soo right den moeders haer op als een mens die sit en geeft elck jongh eene borst die tegen des moders lijf komen leene als konders die staen en suijghen ondertussen segghen de andere in't nest als of se laghen en schrijden en dit onder houden se soo buert om buert en jonghe bever is een soet beest kan light aen ghehouden op ghebraght en soo tam ghemackt werden als een hont en dan eten se alle dinghen ghelijck de katten uijtghesondert vis en vlees ofte het most haer te voeren ghekoockt wesen dan nemen se der oock wel toe heel jongh nogh sijnde dient men se met melck op te brenghen die se door een bep? ofte hoo- ren light leren suijghen se sijn soo mack te handelen als een jonghen hont en sullen nooit bijten of quaet worden hoe men se terght maer wat groot werdende gaen se geerne alle dagh haer aen't water wassen daer duijkelen en spelen se in den stroem sijn heel vroolijck en lustigh dat ghenoghlijck is om aen te sien dan het slimsten datter van is door dien de luijue daer te lande soo gheen beslotenen plaetsen over de waters hebben raken se door dat alle daghs gaen en komen leght in't wilde en vergeten het wederom komen ghelijck de heerten en andere dieren die men oock wel in ghelijker voeghen aengouden en heel tam maken kan(verte)// de medicijn meesters schrijven als voren ghehooris des bevers cleetane die sij bevers geijlen ofte castoreum noemen veel seitsame eijghenschappen toe Aristotels Pluvius en die ontrent

168 r

sijmen tijt gheleeft hebben meenden dat sij se haer selven souden uijt ghebeten? hebben maer Claus Magnus Agricola Aelbertus en Sextus hebben dit niet willen aennemen maer segghen datter veel bedrogh onder het verkopen der bever geijlen schuijlt ghelijck oock waer is en de wijle ick groote moeiten hebben ghedaen om eenmael tot het reghte verstant van dese sake te komen ten welken ejnde niet allen veel Indianen bij mij Naeu sijn ondersoght die ick daervan oordeelde best ervaren te wesen maer hebbe oock selfs met eijghener handen verschijde bevers gheopent en curiuselijck ondersoght waer over hoe ghevaren ben den gunstighen leser bij dese ghelegenthijt niet sal verswijghen.

(t Is dan sulx dat se voor hetghebruijk der medicijnen uijt Canada met vatiens ghedrooght en soo men mijn wel onder-right heeft oock wel ghesouten plaghten over te komen om aen de drogisten verkoghte te werden mer alsoo het merendeels bevers nieren speenen ofte de reghte klooten niet waren sijn se daer naer soo seer niet ghetroken gheweest uijt Nieu Nederlandt sijn oock wel verschijde luijden gegaen die soo se meenden en dat de wilden daer sij die van hadden selfs mede niet beter wisten of hadden goede parthije van dese bevergeijlen bij haer maer hier in Hollant komende wisten der niet veel van te maken en men berighte haer het van de reghte niet en waren het welck ick verschijden rijssen horenden mijn meer nieuwsgierigh mackten en de twijfelen dede of ick oock wel ooit reghte bevergeijlen ghesien hadde al die ick ghesien hadden waren ront sommige grooter als andere mer hoe langhe dat se hinghen te (verte)//rooken of drooghen der drupt altijt

168 v

nogh vet uijt ghelijck als van speck dat door de sonne smelt
 eijndelijck sagh ick eens een wat lanck werpigh ghelijck
 een gheconfijte pere rimpelaghtigh en wat misculues desen
 vertoonden ick aen een ervaren docter die in Nieu Nederlandt
 woont en verstonde uijt hem dat het van den reghten slagh
 was soo se behoorden te wesen. Ontrent dese tijt bij ghele-
 ghenthijt datter niet heel veer van mijnent bever woonde
 werden der mij verschijde van de Indiaense jaghers ghebraght
 die nogh niet op ghesneden maer toe en tenemael vers waren
 daer soght ick dan met froote vlijt om te weten waer en hoe
 de reghte bever gijlen laghen dogh 't was al verloren moeiten
 ick vont niet dan diep binnen in het lighaem onder het os
 pubis of eijs been als ronde balletiens ghelijck den gheme-
 fluer was en men in Hollant van seijde het de reghte niet
 en waren ten langhen laesten van een verstandigh Indiaen
 dat een groot bever vangher was dien ser wel kenden en in
 alle desen handel mijn help n er dat ick hem seer veel van
 de beste slagh die ghelijck een gheconfijte peer was verhaelt
 en bequijt hadde daer toe aen gheraden sijnde nam een bever
 wijfien onder handen mede begerigh sijnde alsoo het dick
 van jonghen was om de selve te sien en hoe se laghen soo
 bevont ick daer in dight teghen den rugge graet twe testicules
 van sulken fatsoen ghelijck ick naer soght geelaghtigh lanck-
 werpigh ghelijck peren maer wat plat ontrent van sulken sup-
 stantie als de jonghe kalfsborstiens dogh met een tamelijck
 taei vlies overtrocken ick nam se der uijt en tot meerder
 versekeringh om te weten dat het van een wijfien was nogh
 vier(verte)// jonghen uijt het selfde lighaem een tijt daer-

169 r

naer vertoonden ick dese bevers geijlen aen den voorghnoemde
 medicine doctoor in des gouvernuers huijs bij een vol ghesel-
 schap haer vraghende wat het waren den doctoor en alle andere
 presenten oordeelden het opreghte bevergeijlen te wesen en
 naer ick haer de gheheele gheschiedenis verhaelt hadde sagen
 se vrempt toe maer bleven bij haer eerste oordeel van dat
 het opreghte bevergeijlen waren volherden naderhant hebbe
 nogh wel meer bevers gheopent maer ben altijd ghevaren ghelijck
 hier verhaelt is soo dat (sonder dat ick noghtans imt in
 sijn ghevolen wil preindiceren) naer mijn oordeel het reghte
 castoreum niet in de mannetiens maer in de wijfiens sal ghe-
 vonden werden de ronde balletiens die uijt de mannetiens ko-
 mmen kerven en suijghen de wilden veel onder den taback seggen-
 de het selve ghesont en smakelijck te wesen haer vlees en vet
 dat se als speck rontsom haer lighaem wel somtijts twe of
 drie vingheren dick hebben eten se alle heel geerne maer
 voornementlijck de steerten en het vlees dat tussen het vet
 ghelijck in de ghemeste verkens met regels tussen het speck
 in sit houden se mede veel van maer het ghebeente van de be-
 vers verbranden se en willen niet bij den hare houden daer
 van eeten want maer hare meninghe soudens se dan voortaan on-
 gheluckigh op de jaght wesen.

De bevers sijn alle van een en de selfde coluer als
 dat eenighe wat bruijnder en eenighe wat roesser sijn een
 allen hebbe icker en al die oet met bevers omghegaen hebben
 soo ver men vernemen kan maer ghesien die spierwit was ende
 selfde is in het schip de Princes met den directuer Kieft ghe-
 bleven maer de wintharen op den rugh trocken een wijgh naer

169 r

het gout verwighe (verte)//

Dit is apart ghestelt en der naer in ghevoeghet hort even-
wel daer toe ende moet vervolghens ghelesen werden.//

Quando en gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 + die de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 alle jare te gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die

C. 10. *Quando, en gheest matig.*

De eerste is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 tweede is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 derde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 vierde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 vijfde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 zesde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 zevende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 achtste is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 negende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 tiende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 alle jare te gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die

C. 11. *Quando, en gheest matig.*
 De eerste is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 tweede is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 derde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 vierde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 vijfde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 zesde is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 zevende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 achtste is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 negende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die
 tiende is dat de gheest matig, niet te gheindert, gelyck so die

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig.

Quando, en gheest matig.

[illegible][illegible][illegible]

12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 84

[illegible]

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

Tot dan fiele jachtstomer 8. 7. 5. 3. 1. 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44. 46. 48. 50. 52. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66. 68. 70. 72. 74. 76. 78. 80. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 100. 102. 104. 106. 108. 110. 112. 114. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 128. 130. 132. 134. 136. 138. 140. 142. 144. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 180. 182. 184. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 200. 202. 204. 206. 208. 210. 212. 214. 216. 218. 220. 222. 224. 226. 228. 230. 232. 234. 236. 238. 240. 242. 244. 246. 248. 250. 252. 254. 256. 258. 260. 262. 264. 266. 268. 270. 272. 274. 276. 278. 280. 282. 284. 286. 288. 290. 292. 294. 296. 298. 300. 302. 304. 306. 308. 310. 312. 314. 316. 318. 320. 322. 324. 326. 328. 330. 332. 334. 336. 338. 340. 342. 344. 346. 348. 350. 352. 354. 356. 358. 360. 362. 364. 366. 368. 370. 372. 374. 376. 378. 380. 382. 384. 386. 388. 390. 392. 394. 396. 398. 400. 402. 404. 406. 408. 410. 412. 414. 416. 418. 420. 422. 424. 426. 428. 430. 432. 434. 436. 438. 440. 442. 444. 446. 448. 450. 452. 454. 456. 458. 460. 462. 464. 466. 468. 470. 472. 474. 476. 478. 480. 482. 484. 486. 488. 490. 492. 494. 496. 498. 500. 502. 504. 506. 508. 510. 512. 514. 516. 518. 520. 522. 524. 526. 528. 530. 532. 534. 536. 538. 540. 542. 544. 546. 548. 550. 552. 554. 556. 558. 560. 562. 564. 566. 568. 570. 572. 574. 576. 578. 580. 582. 584. 586. 588. 590. 592. 594. 596. 598. 600. 602. 604. 606. 608. 610. 612. 614. 616. 618. 620. 622. 624. 626. 628. 630. 632. 634. 636. 638. 640. 642. 644. 646. 648. 650. 652. 654. 656. 658. 660. 662. 664. 666. 668. 670. 672. 674. 676. 678. 680. 682. 684. 686. 688. 690. 692. 694. 696. 698. 700. 702. 704. 706. 708. 710. 712. 714. 716. 718. 720. 722. 724. 726. 728. 730. 732. 734. 736. 738. 740. 742. 744. 746. 748. 750. 752. 754. 756. 758. 760. 762. 764. 766. 768. 770. 772. 774. 776. 778. 780. 782. 784. 786. 788. 790. 792. 794. 796. 798. 800. 802. 804. 806. 808. 810. 812. 814. 816. 818. 820. 822. 824. 826. 828. 830. 832. 834. 836. 838. 840. 842. 844. 846. 848. 850. 852. 854. 856. 858. 860. 862. 864. 866. 868. 870. 872. 874. 876. 878. 880. 882. 884. 886. 888. 890. 892. 894. 896. 898. 900. 902. 904. 906. 908. 910. 912. 914. 916. 918. 920. 922. 924. 926. 928. 930. 932. 934. 936. 938. 940. 942. 944. 946. 948. 950. 952. 954. 956. 958. 960. 962. 964. 966. 968. 970. 972. 974. 976. 978. 980. 982. 984. 986. 988. 990. 992. 994. 996. 998. 1000. 1002. 1004. 1006. 1008. 1010. 1012. 1014. 1016. 1018. 1020. 1022. 1024. 1026. 1028. 1030. 1032. 1034. 1036. 1038. 1040. 1042. 1044. 1046. 1048. 1050. 1052. 1054. 1056. 1058. 1060. 1062. 1064. 1066. 1068. 1070. 1072. 1074. 1076. 1078. 1080. 1082. 1084. 1086. 1088. 1090. 1092. 1094. 1096. 1098. 1100. 1102. 1104. 1106. 1108. 1110. 1112. 1114. 1116. 1118. 1120. 1122. 1124. 1126. 1128. 1130. 1132. 1134. 1136. 1138. 1140. 1142. 1144. 1146. 1148. 1150. 1152. 1154. 1156. 1158. 1160. 1162. 1164. 1166. 1168. 1170. 1172. 1174. 1176. 1178. 1180. 1182. 1184. 1186. 1188. 1190. 1192. 1194. 1196. 1198. 1200. 1202. 1204. 1206. 1208. 1210. 1212. 1214. 1216. 1218. 1220. 1222. 1224. 1226. 1228. 1230. 1232. 1234. 1236. 1238. 1240. 1242. 1244. 1246. 1248. 1250. 1252. 1254. 1256. 1258. 1260. 1262. 1264. 1266. 1268. 1270. 1272. 1274. 1276. 1278. 1280. 1282. 1284. 1286. 1288. 1290. 1292. 1294. 1296. 1298. 1300. 1302. 1304. 1306. 1308. 1310. 1312. 1314. 1316. 1318. 1320. 1322. 1324. 1326. 1328. 1330. 1332. 1334. 1336. 1338. 1340. 1342. 1344. 1346. 1348. 1350. 1352. 1354. 1356. 1358. 1360. 1362. 1364. 1366. 1368. 1370. 1372. 1374. 1376. 1378. 1380. 1382. 1384. 1386. 1388. 1390. 1392. 1394. 1396. 1398. 1400. 1402. 1404. 1406. 1408. 1410. 1412. 1414. 1416. 1418. 1420. 1422. 1424. 1426. 1428. 1430. 1432. 1434. 1436. 1438. 1440. 1442. 1444. 1446. 1448. 1450. 1452. 1454. 1456. 1458. 1460. 1462. 1464. 1466. 1468. 1470. 1472. 1474. 1476. 1478. 1480. 1482. 1484. 1486. 1488. 1490. 1492. 1494. 1496. 1498. 1500. 1502. 1504. 1506. 1508. 1510. 1512. 1514. 1516. 1518. 1520. 1522. 1524. 1526. 1528. 1530. 1532. 1534. 1536. 1538. 1540.

Ich ist apud gestet am
Der war in gegendest hant dachm
Der hat G. und der wylgund 1728,
Lofen dachm.